

ΛΥΚΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ

έχω δικαιώματα
και θέλω να τα ξέρω

ΑΠΛΕΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΕΥΜΕΝΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
ΣΕ ΚΑΙΡΙΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ
ΜΙΑΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ
(ΚΑΙ ΟΧΙ ΜΟΝΟΝ) ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

«Έχω δικαιώματα και θέλω να τα ξέρω. Απλές και στοχευμένες απαντήσεις σε καίρια ερωτήματα μιας σύγχρονης γυναίκας (και όχι μόνον) στην Ελλάδα»

Επιμέλεια Έκδοσης: Κατερίνα Δασκαλάκη, Γενική Γραμματέας του ΛτΕ

Έκδοση: Λύκειον των Ελληνίδων, Δημοκρίτου 14, Αθήνα

Έτος έκδοσης: 2026

Copyright: Λύκειον των Ελληνίδων

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αναπαραγωγή ή αναδημοσίευση της παρούσας εργασίας υπό οποιαδήποτε μορφή, χωρίς την έγγραφη άδεια του εκδότη.

lykeionellinidon.com

Σχεδιασμός Έκδοσης & Εκτύπωση:

ΚΑΠΑ ΕΚΔΟΤΙΚΗ

Σόλωνος 103 | 106 81 | Αθήνα

T 2103806676/8 & 2105761586 | **E** info@kapaekdotiki.gr

www.kapaekdotiki.gr

[fb] /Κάπα Εκδοτική | **[in]** Kapa_Ekdotiki

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2026

ISBN 978-960-628-483-0

έχω δικαιώματα
και θέλω να τα ξέρω

ΑΠΛΕΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΕΥΜΕΝΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
ΣΕ ΚΑΙΡΙΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ
ΜΙΑΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ
(ΚΑΙ ΟΧΙ ΜΟΝΟΝ) ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΣΕ ΕΝΑΝ ΜΕΤΑΒΑΛΛΟΜΕΝΟ ΚΟΣΜΟ: Δυο λόγια από την Πρόεδρο	8
---	---

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ	10
----------------------------	----

1 Η ιθαγένεια. Έλληνες, Ελληνίδες και αλλοδαποί στη χώρα μας: δικαιώματα και υποχρεώσεις κατά τον νόμο.	17
--	----

- Ποιος/ποια είναι πολίτης Έλληνας ή Ελληνίδα; Τι προβλέπει το Σύνταγμα για την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας; 17
- Γεννήθηκα γένους θηλυκού στην Ελλάδα από Έλληνες γονείς: ποια είναι τα δικαιώματά μου; 18
- Γεννήθηκα στην Ελλάδα από έναν ή δύο αλλοδαπούς γονείς: ποια είναι τα δικαιώματά μου; Αν δεν έχω την ελληνική ιθαγένεια πώς μπορώ να την αποκτήσω; 18
- Γεννήθηκα στην Ελλάδα από γονείς Έλληνες πολίτες και ανήκω σε θρησκευτική (ή άλλη) μειονότητα: ποια είναι τα δικαιώματά μου; 23
- Είμαι γυναίκα (ή άνδρας) πρόσφυγας, νόμιμος/η μετανάστης/στρια στην Ελλάδα. Πόσο με προστατεύει ο νόμος; 24

2 Τα διάφορα στάδια της ενηλικίωσης κατά τον ελληνικό νόμο	26
---	----

- Σε ποια ηλικία ενηλικιώνομαι και τι σημαίνει αυτό από άποψη δικαιωμάτων και υποχρεώσεων μου; 26
- Τι σημαίνει «σεξουαλική ενηλικίωση», σε ποια ηλικία τοποθετείται, ποιες είναι οι κατά τον νόμο συνέπειες; 26
- Τι σημαίνει «συναινετικό σεξ»; Ποια είναι η νόμιμη ηλικία; 26

3 Δικαιώματα και υποχρεώσεις στην παιδεία και στην εργασία	28
---	----

- Η παιδεία είναι υποχρεωτική στην Ελλάδα. Μέχρι ποια βαθμίδα; 28
- Κυρώσεις για τους γονείς/κηδεμόνες που εμποδίζουν στα παιδιά τους την απρόσκοπτη πρόσβαση στην παιδεία. 28
- Είναι τα «Θρησκευτικά» υποχρεωτικό μάθημα; Αν «ναι» για ποιους, αν «όχι» με ποιες προϋποθέσεις; 29

- Από ποια ηλικία επιτρέπει ο νόμος την εργασία των ανηλίκων; Των ανηλίκων κοριτσιών, ειδικότερα; Υπάρχουν περιορισμοί; 31
- Δικαιώματα της εργαζόμενης γυναίκας στην Ελλάδα: α. Με ελληνική ιθαγένεια, από χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, β. Αλλοδαπή από τρίτη χώρα με νόμιμη παρουσία στην Ελλάδα, γ. Μειονοτικές και ευάλωτες ομάδες. 32
- Ποια είναι τα δικαιώματα της εργαζόμενης που εγκυμονεί; Ποια είναι τα δικαιώματα της εργαζόμενης μητέρας; 33
- Μπορεί να απολυθεί μια εργαζόμενη που εγκυμονεί; Το δημογραφικό πρόβλημα και η ανεπίτρεπτη ερώτηση: «Μήπως σκοπεύεις να κάνεις παιδιά;» 34
- Τι προβλέπεται για την ιατρική περίθαλψη της μητέρας και του παιδιού: α. με ασφαλιστική κάλυψη, β. χωρίς ασφαλιστική κάλυψη, γ. στις περιθωριακές, μειονοτικές και ευάλωτες ομάδες; 37
- Πότε μία εργαζόμενη γυναίκα θεμελιώνει συνταξιοδοτικό δικαίωμα στην Ελλάδα; Τι ισχύει για αλλοδαπές εντός Ευρωπαϊκής Ένωσης και αλλοδαπές από τρίτες χώρες; 39
- Τι προβλέπει ο νόμος για τις εργαζόμενες γυναίκες ΑΜΕΑ στον δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα; Υπάρχει ειδική προστασία; Αν ναι, τα προβλεπόμενα μέτρα γίνονται σεβαστά; 42

- 4 Η βία με θύματα ανηλίκους και ενήλικες. Σεξουαλική παρενόχληση ανηλίκων και ενήλικων. Ενδοοικογενειακή βία, βία κατά των γυναικών και πώς προσδιορίζεται** 46
- Στο σχολείο: τι είναι το bullying; Ποια είναι τα μέτρα προστασίας; Τι προβλέπει ο νόμος; Έχει υποχρέωση το σχολείο να καταγγέλλει περιπτώσεις bullying αλλά και ενδοοικογενειακής βίας και συναφούς κακοποίησης παιδιών, όταν υποπίπτουν στην αντίληψή του; 46
  - Κορίτσια και αγόρια εκφοβιστές και θύματα: υπάρχουν διαφορές; 49
  - Τι είναι η σεξουαλική παρενόχληση και κακοποίηση ανηλίκων; Πως τιμωρείται; 50
  - Γονική μέριμνα, επιμέλεια και εποπτεία των ανηλίκων: τι σημαίνουν; Πότε παρεμβαίνει το Δικαστήριο; Η Εισαγγελία Ανηλίκων και πώς μπορεί κανείς να απευθυνθεί σε αυτήν. 51
  - Τι είναι η σεξουαλική παρενόχληση/κακοποίηση, πώς αναγνωρίζεται; 53
  - Τι είναι οι Κοινωνικές Υπηρεσίες των Δήμων; Πού υπάγονται, πώς λειτουργούν; 54
  - Ο βιασμός είναι έγκλημα που διώκεται αυτεπαγγέλτως, που σημαίνει με πρωτοβουλία της εισαγγελικής αρχής. Ποια είναι η ακολουθητέα διαδικασία; Υπάρχει βιασμός και μέσα στον γάμο; 55

– Πως ορίζεται ο νόμος την σεξουαλική, λεκτική, οικονομική, εργασιακή βία;	56
– Η σκοτεινή πλευρά του διαδικτύου. Αδικήματα που αφορούν την γενετήσια εκμετάλλευση με ψηφιακά μέσα	56
– Πως ορίζεται η βία κατά των γυναικών; Και η ενδοοικογενειακή βία, ειδικότερα; Τι λέει ο νόμος και, ειδικότερα, πώς προστατεύει τις γυναίκες-θύματα; Υπάρχουν κέντρα/φορείς για την ψυχοσωματική στήριξη των θυμάτων και ποια είναι αυτά; Τι είναι το #metoo; Πως, τότε και γιατί εμφανίστηκε; Πώς εξελίχθηκε;	60
– Είσαι γυναίκα-θύμα ενδοοικογενειακής βίας; Να θυμάσαι: δεν φταις!	62
– Όταν η γυναίκα-θύμα της ενδοοικογενειακής ή άλλης βίας δεν έχει την οικονομική δυνατότητα να αντιμετωπίσει τα δικαστικά έξοδα, τι προβλέπει ο νόμος;	63
– Πώς μπορούν τα θύματα να ζητήσουν βοήθεια;	64
– Μητέρα ανηλίκου παιδιού (ή παιδιών) που υφίσταται ενδοοικογενειακή βία, φοβάται για την ασφάλειά της (ίσως και για την ασφάλεια του ή των παιδιών) και εγκαταλείπει την οικογενειακή εστία, κινδυνεύει να χάσει την γονική μέριμνα; Πως πρέπει να κινηθεί κατά τον νόμο;	67
– Δολοφονίες γυναικών. Γιατί αυξάνονται οι φωνές που απαιτούν να περάσει στον νόμο ο όρος «γυναικοκτονία» και να μην λέμε εν γένει «ανθρωποκτονία»;	68
5 Κάποιες ιδιαίτερες μορφές «εθιμικής» βίας	69
– Όταν η βία αφορά «παραδοσιακά» κάποιες ευάλωτες γυναίκες με πολλαπλές ταυτότητες σε ορισμένες εθνοτικές και κοινωνικές ομάδες	69
6 Απλές και πολλαπλές διακρίσεις κατά των γυναικών. Απλές και πολλαπλές ταυτότητες σε μεταλλασσόμενες κοινωνίες	71
– Επειδή τα πράγματα έχουν αλλάξει πολύ από τον καιρό της Καλλιρρόης Παρρέν και από την εποχή που οι πρώτες φεμινίστριες εξεγείρονταν κατά των ανδρών	71
7 Μορφές της οικογένειας όπως ορίζονται από τον νόμο. Τι εννοούμε με τον όρο «έμφυλη ταυτότητα»; Ποιο «φύλο»;	73
– Παραδοσιακή οικογένεια. Μονογονεϊκή οικογένεια. Γάμος ομοφύλων και τεκνοθεσία. Υιοθετώ ένα παιδί. Παρένθετη μητρότητα. Όνομα συζύγων και παιδιών. Διαζύγιο και επιμέλεια τέκνων. Τι ισχύει για την περιουσία των συζύγων;	73

- Τι εννοούμε με τον όρο «έμφυλη ταυτότητα»; Φύλο βιολογικό (sex) και κοινωνικό (gender): ο ν.4491/2017 81

8 Υγεία και πρόληψη. Γυναικείες ιδιαιτερότητες: εφηβεία, ωριμότητα, εμμηνόπαυση, διακοπή της κύησης. Τι γνωρίζουμε για τα εμβόλια; 83

- Τι εννοούμε όταν μιλάμε για πρόληψη στην ιατρική; Πόσο σημαντική είναι η πρόληψη για τη ζωή μας; Ένα «παιχνίδι» ερωταποκρίσεων 83
- Εφηβεία, έμμηνος ρύση: απαραίτητη η έγκυρη και έγκαιρη ενημέρωση. Ο ρόλος της μητέρας (ή της μητρικής μορφής), του γιατρού και του φαρμακοποιού. 84
- Σε ποιον μπορεί να απευθυνθεί μία έφηβη για έγκυρες και εμπιστευτικές πληροφορίες σχετικά με την υγιεινή του σώματος, την σεξουαλική διαδικασία, την αντισύλληψη; 86
- Τι προβλέπει ο νόμος για την διακοπή της κύησης (έκτρωση/άμβλωση) 86
- Ποια είναι τα απαραίτητα εμβόλια για μια γυναίκα στη διάρκεια της ζωής της; Έχουν όλες οι γυναίκες, όλων των κατηγοριών και κοινωνικών ομάδων πρόσβαση σε αυτά; 87
- Η εμμηνόπαυση. Τι είναι; Τι πρέπει να γνωρίζουμε; 89
- Οι γυναίκες 65+ έχουν δικαιώματα και παίζουν σημαντικό κοινωνικό ρόλο 91

Ο λόγος στα Παραρτήματα του Λυκείου των Ελληνίδων: ενδεικτικές δράσεις και προτάσεις 92

ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΣΕ ΕΝΑΝ ΜΕΤΑΒΑΛΛΟΜΕΝΟ ΚΟΣΜΟ

Όταν στις αρχές του περασμένου αιώνα, τον Φεβρουάριο του 1911, η διανοούμενη και ριζοσπαστική ακτιβίστρια του καιρού της, η πρωτοπόρος του γυναικείου κινήματος στην Ελλάδα Καλλιρρόη Παρρέν ίδρυε το Λύκειον των Ελληνίδων, πρωταρχικός της στόχος ήταν η βελτίωση της θέσης των γυναικών, πράγμα που είχε ως απαραίτητη προϋπόθεση την εκπαίδευσή τους και την συναφή γνώση των δικαιωμάτων τους. Όσων δικαιωμάτων είχαν εκείνη την εποχή. Με το πείσμα της, με την ασάβληνη θέλησή της, με τη μαχητική της δημοσιογραφία και με το έργο που ανέπτυξε το Σωματείο, η Παρρέν έβαλε έτσι τα θεμέλια του φεμινισμού στην Ελλάδα με την χειραφέτηση της γυναίκας, την προάσπιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων της και των θεμελιωδών ελευθεριών της, αλλά και των δικαιωμάτων του παιδιού. Παράλληλα, κατέστησε το Λύκειον των Ελληνίδων, την κορωνίδα της πολύπλευρης δράσης της, και πρωτοπόρο θεματοφύλακα και συνεχιστή της εθνικής μας παράδοσης.

Πολλά έχουν αλλάξει από τότε, η θέση της γυναίκας τόσο στην Ελλάδα όσο και στον λεγόμενο πολιτισμένο κόσμο είναι τελείως διαφορετική. Ωστόσο, κάποιες διακρίσεις επιμένουν, ιδιαίτερα σε μια εποχή τεράστιων αλλαγών, αδιάκοπων μετακινήσεων και διαφοροποιήσεων, που έχουν οδηγήσει σε άλλου είδους, πολλαπλές, διακρίσεις ανάμεσα σε άτομα (κάθε φύλου) που συχνά προσδιορίζονται και από πολλαπλές ταυτότητες. Εδώ παρατηρείται και ένα οξύμωρο: στην εποχή της ακατάσχετης πληροφόρησης, από τις σχετικές μελέτες συνάγεται ότι μεγάλες ομάδες γυναικών (οι ευάλωτες, οι περιθωριακές, οι γεωγραφικά περισσότερο απομονωμένες κ.α.) όχι μόνον δεν είναι σε θέση να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους, αλλά ούτε καν γνωρίζουν ότι έχουν δικαιώματα. Πράγμα που υπογραμμίστηκε στο 21^ο Πανελλήνιο Συνέδριο του Λυκείου των Ελληνίδων, στην Καβάλα, τον Σεπτέμβριο του 2024, οπότε μετά από δική του πρόταση και με την ομόφωνη απόφαση των Προέδρων των 56 Παραρτημάτων του και των 14 Γραφείων του στο Εξωτερικό, το Λύκειον των Ελληνίδων αποφάσισε την ανάληψη μιας συγκεκριμένης δράσης: να συντάξει ένα χρήσιμο και πρακτικό εγχειρίδιο με απαντήσεις στα βασικά ερωτήματα που θέτουν συνήθως οι γυναίκες (και όχι μόνον αυτές) σήμερα σχετικά με τα μείζονα προβλήματα που τις απασχολούν στην

καθημερινότητά τους. Προβλήματα που αφορούν την υπόσταση και τη θέση τους στην ελληνική κοινωνία, την εκπαίδευση, την εργασία, την υγεία, τις διακρίσεις και τη βία που τυχόν υφίστανται, τα δικαιώματα τα δικά τους και εκείνα των παιδιών τους, όπως και ορισμένα άλλα επιμέρους ζητήματα.

Το κείμενο που ακολουθεί εκπονήθηκε στο Λύκειο των Ελληνίδων με την ελπίδα ότι μπορεί να φανεί χρήσιμο όχι μόνον στα μέλη των 56 Παραρτημάτων του, που καλούνται και αυτά να παίξουν ενημερωτικό ρόλο στις τοπικές κοινωνίες, αλλά και σε κάθε γυναίκα και σε κάθε άτομο γενικότερα που θα ήθελε, με τρόπο κατανοητό και απλό, να αποκτήσει μια πιο στέρεη και κατά τον νόμο γνώση των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεών του.

Μαρία Παπαμάρκου

Πρόεδρος του Λυκείου των Ελληνίδων

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Δεν υπάρχουν δικαιώματα χωρίς ενημέρωση: μια εκδοτική πρωτοβουλία του Λυκείου των Ελληνίδων για τις γυναίκες (και όχι μόνον γι' αυτές)

Τον Σεπτέμβριο του 2024 (26-29/9) οργανώθηκε στην Καβάλα το 21^ο Πανελλήνιο Συνέδριο του Λυκείου των Ελληνίδων, με – πανθομολογουμένως – πολύ μεγάλη επιτυχία. Δεν ήταν μόνον η οργάνωση, δεν ήταν μόνον ο καλοκαιριάτικος καιρός σε μια από τις ωραιότερες ελληνικές πόλεις, με αιώνων παράδοση και πολυκύμαντη ιστορία, δεν ήταν μόνον η αθρόα – και ενθουσιώδης – συμμετοχή συνέδρων από κάθε γωνιά της χώρας, αλλά και από πολύ μακρινούς τόπους στο εξωτερικό, ήταν – κυρίως – η επιλογή του θέματος στο οποίο επικεντρώθηκαν οι εργασίες και γύρω από το οποίο αναπτύχθηκαν πολύ σημαντικές απόψεις και δρομολογήθηκαν ουσιαστικές συζητήσεις. Ένα θέμα που παρέπεμπε ευθέως στις καταστατικές αρχές του Λυκείου των Ελληνίδων, δηλαδή στον πυρήνα του οράματος της ιδρύτριάς του Καλλιρρόης Παρρέν. *Γυναίκα και Λύκειον των Ελληνίδων: αναστοχασμός, επαναπροσδιορισμός και νέες προκλήσεις. Η Γυναίκα ως μήτρα παράδοσης, κοινωνικών αλλαγών και αλληλεγγύης στον 21^ο αιώνα.*

Η Πρόεδρος του Κεντρικού Λυκείου κ. Μαρία Παπαμάρκου, η Πρόεδρος του Παραρτήματος Καβάλας κ. Μαρίνα Φιλιππίδου, που είχε όλο το βάρος της οργάνωσης, όπως και μία σειρά ξεχωριστών ομιλητριών και ομιλητών από την επιστημονική και την πανεπιστημιακή κοινότητα, αλλά και από τους ίδιους τους κόλπους του Λυκείου και την Κοινωνία των Πολιτών, κατέθεσαν απόψεις και προτάσεις σχετικά με την γυναικεία υπόσταση και παρουσία σε έναν ραγδαία μεταβαλλόμενο και, ως ένα σημείο, απρόβλεπτο κόσμο. Σε έναν κόσμο όπου οι γυναίκες καλούνται να παίξουν έναν ολοένα και πιο σημαντικό ρόλο, έναν ρόλο που ανταποκρίνεται και στο όραμα της πρωτο-

πόρου του γυναικείου κινήματος στην Ελλάδα, της «δικής μας» Καλλιρρόης Παρρέν. Η γυναίκα παραμένει μια *μήτρα* που κυοφορεί *παράδοση, κοινωνικές αλλαγές, κατανόηση του ίδιου και του διαφορετικού, συμπερίληψη, αλληλεγγύη*.

Υπήρξε, εντούτοις, γενική η διαπίστωση ότι, σε πείσμα της γενικότερης προόδου και του αδιαμφισβήτητα υψηλού επιπέδου των γυναικών, στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες μας τουλάχιστον, όχι μόνον εξακολουθεί να διατηρείται μια ορισμένη εγγενής, «παραδοσιακή» θα μπορούσε να πει κανείς, ανισότητα γυναικών και ανδρών, αλλά ότι η ανισότητα αυτή ενισχύεται επίσης από παλαιές και νέες ανισότητες *μεταξύ γυναικών*. Πράγμα το οποίο είναι δυνατόν, κατά περίπτωση και κατά τόπους, να λειτουργήσει και ως τροχοπέδη στην επιδιωκόμενη σφαιρική αντιμετώπιση της ανισότητας. Στον καιρό της Παρρέν, η διάκριση ήταν μία και βασική: *άντρας/γυναίκα*. Εκείνος πλήρης δικαιωμάτων, εκείνη απολύτως (σχεδόν) εξαρτώμενη από τον άντρα, χωρίς δικαιοπρακτική ικανότητα, με ελάχιστα δικαιώματα και πάμπολλες υποχρεώσεις, «υπόλογη» κατά κάποιον τρόπο στο λεγόμενο ισχυρό φύλο. Σήμερα, όσο κι αν η συγκεκριμένη διάκριση δεν έχει απολύτως εξαλειφθεί (ο λόγος εδώ είναι πάντοτε για ανεπτυγμένες κοινωνίες και για κράτη δικαίου), υπάρχουν καινούργιες διακρίσεις που προβάλλουν και που – κυρίως – αφορούν τις γυναίκες, και μάλιστα τις πιο ευάλωτες ανάμεσά τους: όσες ζουν στο όριο της φτώχειας, τις μετανάστριες, τις πρόσφυγες, άλλες που ανήκουν σε περιθωριακές κοινωνικές ομάδες, αλλά και γυναίκες στην ύπαιθρο, γυναίκες με αναπηρία, ηλικιωμένες θύματα διακρίσεων... Ο κατάλογος είναι μακρύς. Ο κατάλογος των *πολλαπλών ταυτοτήτων* με τις οποίες σήμερα αναγνωρίζονται πολλές γυναίκες, αλλά και πολλοί άνθρωποι γενικότερα, ασχέτως φύλου. Πρόκειται για άτομα που παρουσιάζουν μια σύνθεση διαφόρων χαρακτηριστικών, με αποτέλεσμα πολύ συχνά να υφίστανται, εξαιτίας της σύνθεσης αυτής, φανερή ή συγκαλυμμένη άνιση μεταχείριση και – κατά συνέπεια – *πολλαπλές διακρίσεις*. Όσο για τις γυναίκες, προκειμένου να γίνει πιο αντιληπτή η *πολλαπλότητα* και η *πολυπλοκότητα* του φαινομένου, αρκεί να επικαλεσθούμε το απλό παράδειγμα κάποιας που έχει καταλήξει σε χώρα άλλη από εκείνη της καταγωγής της ή απλώς ανήκει σε μια εθνική ή γλωσσική μειονότητα στον τόπο της (με πιθανή εθνοτική και θρησκευτική διαφοροποίηση, επίσης). Όπως υπάρχουν και διαφοροποιήσεις οφειλόμενες στον σεξουαλικό προσανατολισμό, ή σε γλωσσικά προβλήματα στον τόπο μετάβασης. Πολλοί παράγοντες εμπλέκονται για να συστήσουν αυτήν την *πολλαπλή ταυτότητα* που οδηγεί σε *πολλαπλές διακρίσεις*, η πιο συνηθισμένη από τις οποίες αφορά την πρόσβαση στην αγορά εργασίας, αλλά και τη δι-

καιοσύνη και στις υπηρεσίες υγείας. Θα ήταν ωστόσο λάθος αν περιορίζαμε τις *πολλαπλές διακρίσεις* σε άτομα μόνον που μας έρχονται από «αλλού». Μια γυναίκα στη μέση ηλικία σε αναζήτηση εργασίας, μια άλλη που βρέθηκε σε αρνητικό κοινωνικό περιβάλλον ή και στον δρόμο και προσπαθεί να επανενταχθεί, υψίσταται επίσης *πολλαπλές διακρίσεις* οφειλόμενες στην *πολλαπλότητα* των αρνητικών παραγόντων που σημαδεύουν τη ζωή της. Και δεν χρειάζεται να είναι αλλοδαπή ή Ρομά, μειονοτική ή οτιδήποτε σχετικό. Σε ένα τόπο π.χ. όπου το δημογραφικό πρόβλημα αναγνωρίζεται ως υψίστης προτεραιότητας, παρατηρείται σημαντικό έλλειμμα στην παρεχόμενη προστασία εγκύων γυναικών και νέων γονέων, με σοβαρές αποκλίσεις στον ιδιωτικό τομέα έναντι του δημοσίου. Για να μην μιλήσουμε για το, συνηθισμένο ωστόσο όσο και ανεπίτρεπτο, ερώτημα σε νεαρές γυναίκες που ζητούν εργασία: «Μήπως σκοπεύεις να κάνεις παιδί;». Στην περίοδο της πανδημίας υπήρξαν καταγγελίες για δυσμενή μεταχείριση μητέρων μετά την επιστροφή τους από άδεια ειδικού σκοπού, όπως και για τη θέση εγκύων σε αναστολή, ενώ καταγγέλλθηκαν και πολλές διακρίσεις λόγω αναπηρίας. Δεν έχουν τέλος οι συναφείς παράγοντες τους οποίους μπορεί να επικαλεσθεί κανείς, σε έναν ή περισσότερους συνδυασμούς, όπως δεν έχουν τέλος και οι συναφείς *πολλαπλές διακρίσεις* που υψίστανται όσοι έχουν – ή νομίζεται ότι έχουν – ένα ή περισσότερα τέτοια *πολλαπλά ταυτοτικά χαρακτηριστικά*.

Η Ευρώπη των μετανεωτερικών χρόνων αποκτά κάπως απότομα, και με μια ορισμένη βία ενίοτε, την εμπειρία της «ανάμειξης» με άλλους λαούς, που έχουν διαφορετικές πολιτιστικές παραδόσεις, άλλο χρώμα ίσως, διαφορετικά λατρευτικά ήθη. Πέρα, όμως, από τον Ατλαντικό, οι ΗΠΑ και ο Καναδάς και, στο άλλο ημισφαίριο, η Αυστραλία, βρέθηκαν από νωρίς – για προφανείς ιστορικούς λόγους – αντιμέτωπες με το φαινόμενο ατόμων *πολλαπλών ταυτοτήτων* που ανήκαν ταυτόχρονα σε μειονεκτούσες ομάδες. Στις χώρες αυτές, που εξαρχής διακρίνονταν από έντονη ποικιλομορφία, η νομολογία και η νομοθεσία ήρθαν ήδη από τη δεκαετία του 1970 αντιμέτωπες με το πρόβλημα. (Όσα ανησυχητικά παρατηρούνται σήμερα στις ΗΠΑ αλλά και αλλού, ανάγονται σε μια άλλη ανάλυση που εκφεύγει από το παρόν εγχείρημα). Στην Ευρώπη, αντίθετα, το ζήτημα αυτό παρέμενε για πολλά χρόνια άγνωστο. Ένας λόγος ήταν η εθνοτική συνεκτικότητα που παραδοσιακά παρουσίαζαν οι ευρωπαϊκές κοινωνίες, αλλά και το γεγονός ότι το ευρωπαϊκό δίκαιο μέχρι πρόσφατα απαγόρευε μόνον δύο λόγους διάκρισης: το φύλο και την ιθαγένεια. Έτσι, στόχευε μάλλον στην υλοποίηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, παρά στην κατοχύρωση της αρχής της μη διάκρισης ως θεμελιώδες

δικαίωμα. Στην Ευρώπη η έννοια των *πολλαπλών διακρίσεων* εμφανίζεται από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και από τότε τα πράγματα έχουν αλλάξει. Υπάρχει πλέον στην Ε.Ε. ένας Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, που κατοχυρώνει ρητώς το δικαίωμα στη μη-διάκριση και κατέστη δεσμευτικός με τη συνθήκη της Λισαβόνας. Υπάρχουν επίσης και δύο δεσμευτικά κείμενα της Ένωσης, δύο Οδηγίες δηλαδή, που ρυθμίζουν αυτό το δικαίωμα: η *Οδηγία για την φυλετική ισότητα* (2000/43) και η *Οδηγία για την ισότητα στην απασχόληση* (2000/78). Δεν ορίζουν ρητώς τις *πολλαπλές διακρίσεις*, πράγμα που θα ήταν πρακτικά πολύ δύσκολο, προβάλλουν όμως μια πολυσύνθετη άποψη για την ισότητα στην οποία μπορεί να βασιστεί και μια καλύτερη αντιμετώπισή τους.

Στην Ελλάδα, η Γενική Γραμματεία Ισότητας ιδρύθηκε και λειτουργεί με σκοπό να αντιμετωπίζει και πολλά παρόμοια ζητήματα, ενώ και πολλά γυναικεία σωματεία δραστηριοποιούνται αποτελεσματικά προς την ίδια κατεύθυνση: ανάμεσά τους και το Λύκειο των Ελληνίδων, εξυπακούεται, που έχει να επιδείξει αδιάλειπτη δράση 114 χρόνων (ιδρύθηκε το 1911). Θεσμοθετημένος, όμως, φορέας για την παρακολούθηση και την εφαρμογή, τόσο στον ιδιωτικό όσο και στον δημόσιο τομέα, της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης είναι και ο *Συνήγορος του Πολίτη*. Ανεξαρτήτως φύλου, φυλής, χρώματος, εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής, γενεαλογικών καταβολών, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας ή χρόνιας πάθησης, ηλικίας, οικογενειακής ή κοινωνικής κατάστασης, σεξουαλικού προσδιορισμού ή ταυτότητας φύλου. Στις εκθέσεις του Συνηγόρου του Πολίτη παρέχονται πολύ εξειδικευμένα στοιχεία και στατιστικές ως προς τα άτομα που προσφεύγουν σε αυτόν και ως προς τις διακρίσεις που καταγγέλλουν. Στη βάση βέβαια βρίσκονται οι συνταγματικές διατάξεις που προστατεύουν τα ατομικά δικαιώματα και στοχεύουν στην καταπολέμηση των διακρίσεων και στην προώθηση της ισότητας. Αλλά πολύ σημαντικός είναι και ο Ν. 4443/2016 για την εφαρμογή της ίσης μεταχείρισης, στον οποίο ο εθνικός νομοθέτης έχει λάβει υπόψη του τόσο την σχετική νομολογία του Δικαστηρίου της Ε.Ε. και τις θέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, όσο και τις συστάσεις διεθνών οργανισμών και τις εκθέσεις εθνικών φορέων. Ένα παραπέρα βήμα προς την κατάργηση κάποιων συγκεκριμένων διακρίσεων έγινε και με την πολύ πρόσφατη ψήφιση στη Βουλή του Ν.5089/2024 για την ισότητα στον πολιτικό γάμο, με τις ποικίλες αντιδράσεις που προκάλεσε και εξακολουθεί να προκαλεί, στις οποίες δεν χρειάζεται να επεκταθούμε.

Καθώς δεν είναι σκόπιμο να χαθούμε εδώ σε περίπλοκες νομικές έννοιες, θα επικεντρωθούμε σε ορισμένα πολύ βασικά στοιχεία. Έχει διαπιστωθεί

γενικότερα, τόσο από τις έρευνες που έχουν γίνει όσο και από επανειλημμένες επισημάνσεις αρμοδίων φορέων (συμπεριλαμβανομένης και της Επιτροπής που λειτουργεί στο πλαίσιο της Σύμβασης του ΟΗΕ για την Εξάλειψη κάθε Μορφής Διάκρισης κατά των Γυναικών), ότι στην Ελλάδα, ιδιαίτερα οι γυναίκες της υπαίθρου, οι γυναίκες που ανήκουν σε εθνοτικές και θρησκευτικές μειονότητες, οι γυναίκες με αναπηρία, κάποιες ηλικιωμένες γυναίκες και εν γένει ευάλωτες γυναίκες, διακρίνονται από «νομικό αναλφαβητισμό». Πράγμα που σημαίνει, με απλούστερα λόγια, ότι ο νόμος τους παρέχει μεν προστασία και δικαιώματα, αλλά εκείνες το αγνοούν και δεν επωφελούνται. Πού καταλήγουμε και πάλι; Στην μαγική λέξη *ενημέρωση*.

Μετά την λήξη των εργασιών του Συνεδρίου του Λυκείου των Ελληνίδων στην Καβάλα, κατά την καθιερωμένη συνάντηση των Προέδρων όλων των Παραρτημάτων στην Ελλάδα και των Γραφείων του Λυκείου στο εξωτερικό, η Πρόεδρος του Κεντρικού Λυκείου της Αθήνας κ. Μαρία Παπαμάρκου, κατέθεσε την πρόταση να προχωρήσει και το Σωματείο μας από τη μεριά του σε μια τέτοια εκστρατεία ενημέρωσης των γυναικών. Επικαλέσθηκε αφενός τις καταστατικές διατάξεις του Λυκείου και αφετέρου το ευρύτατο δίκτυο των πενήντα έξι (56) Παραρτημάτων του και των δέκα τεσσάρων (14) Γραφείων του που θα μπορούσαν να συμβάλουν αποφασιστικά επί του προκειμένου. Στη συνέχεια, ζητήθηκε από τα Παραρτήματα να υποβάλουν εγγράφως προτάσεις, ιδέες ή και να ενημερώσουν για ήδη ανειλημμένες σχετικές δράσεις. Ορισμένες από τις προτάσεις αυτές, καθώς υπήρξαν ιδιαίτερα αξιόλογες και εμπεριστατωμένες, παρατίθενται εδώ στις σελίδες 92-106.

Το έντυπο που έχουμε τη χαρά να παρουσιάζουμε είναι, λοιπόν, ο καρπός της παραπάνω ομόφωνης απόφασης των απανταχού Λυκείων των Ελληνίδων, αλλά και – κυρίως – της απαρασάλευτης πεποίθησης της Προέδρου και του Διοικητικού Συμβουλίου του Κεντρικού Λυκείου των Ελληνίδων ότι το «γυναικείο ζήτημα» διατηρείται πάντοτε στην αιχμή του δόρατος των στόχων του Σωματείου μας.

Την διαμόρφωση των ερωτημάτων και των θεμάτων προς επισήμανση και αποσαφήνιση, καθώς και τον συντονισμό της συγκεκριμένης εκδοτικής προσπάθειας και την επιμέλεια του κειμένου, ανέλαβε η Γενική Γραμματέας του Λυκείου των Ελληνίδων κ. Κατερίνα Δασκαλάκη, δημοσιογράφος-συγγραφέας, που έχει συχνά ασχοληθεί και με τα συγκεκριμένα ζητήματα. Ανεκτίμητη και καθοριστική υπήρξε η συνεργασία και η συμβολή της ομότιμης καθηγήτριας του Συνταγματικού Δικαίου (Πάντειο Πανεπιστήμιο), μέλους του Λυκείου και συνεφόρου στο Τμήμα Φιλολογικό-Βιβλιοθήκη, κ. Ελισά-

βεν Μπέσιλα-Μακρίδη. Συντάχθηκε εξ αρχής σε αυτήν την προσπάθεια, με ενθουσιασμό, με προσήλωση και με επιστημονσύνη. Και όχι μόνον παρέσχε πλείστες από τις αναγκαίες νομικές απαντήσεις και διευκρινίσεις στα πολύπλοκα ερωτήματα που αντιμετωπίζονται εδώ, αλλά επεσήμανε και κάποιες λεπτομέρειες, όπως και ειδικότερα ζητήματα που θα έπρεπε να ληφθούν υπόψη. Σημαντική υπήρξε επίσης η συμβολή της Ειδικής Γραμματέως του Λυκείου των Ελληνίδων κ. Μαρίας Πετρέα, της Εφόρου του Τμήματος Στήριξης Οικογένειας, Γυναίκας και Παιδιού, ομότιμης καθηγήτριας του Παντείου Πανεπιστημίου, κ. Αγλαΐας Ρομπόκου-Καραγιάννη, του παλαιού μέλους του Λυκείου και πρώην μέλους του Δ.Σ. της νομικού κ. Έφης Πετρέα, της δρος Τέτας Παπουτσοπούλου-Διαμαντοπούλου, οδοντιάτρου και πρώην Εθνικής Συντονίστριας για τις Απεξαρτήσεις στο Συμβούλιο της Ε.Ε., και της πρώην καθηγήτριας Ψυχολογίας στο ΑΠΘ κ. Ζαΐρας Παπαληγούρα. Σε όλες οφείλονται θερμότερες ευχαριστίες.

Τώρα, επί της ουσίας: οι σελίδες που ακολουθούν στοχεύουν κατά πρώτο λόγο στην ενημέρωση των γυναικών (αλλά όχι μόνον αυτών) σχετικά με καίρια ζητήματα της καθημερινής ζωής. Τα κείμενα είναι διατυπωμένα υπό τη μορφή ερωταποκρίσεων και χωρίζονται σε **οκτώ (8)** μεγάλες ενότητες:

α. Ζητήματα που αναφέρονται στην ιθαγένεια (Έλληνες πολίτες και αλλοδαποί στην Ελλάδα) και στις συναφείς υποχρεώσεις και δικαιώματα που αυτή συνεπάγεται.

β. Τα διάφορα στάδια της ενηλικίωσης (πραγματικής και σεξουαλικής).

γ. Δικαιώματα και υποχρεώσεις στην παιδεία και την εργασία (ζητήματα εποπτείας των ανηλίκων, κυρώσεις για γονείς κ.α. που εμποδίζουν την πρόσβαση των ανηλίκων στην παιδεία, εργασία των ανηλίκων, εργαζόμενες μητέρες, συνταξιοδοτικό δικαίωμα για τις γυναίκες, εργαζόμενες ΑΜΕΑ, κ.λπ.).

δ. Το πρόβλημα της βίας (ενδοοικογενειακής βίας κατά των γυναικών, γυναικοκτονία, βία στο σχολείο/μπούλινγκ, σεξουαλική παρενόχληση και κακοποίηση, γενετήσια εκμετάλλευση και κακοποίηση γυναικών και ανηλίκων στο διαδίκτυο, κ.λπ.).

ε. Κάποιες ιδιαίτερες μορφές «εθιμικής» βίας (εναντίον γυναικών λόγω εθίμων που τηρούνται σε ιδιαίτερες κοινωνικές ομάδες, αλλοδαπών, αλλόθρησκων κ.λπ.).

στ. Απλές και πολλαπλές διακρίσεις, ιδιαίτερα κατά των γυναικών, που παρατηρούνται στις σύγχρονες μεταλλασσόμενες κοινωνίες.

ζ. Μορφές της οικογένειας όπως ορίζονται από τον νόμο. Τι εννοούμε

με τον όρο «έμφυλη ταυτότητα»; Ποιο φύλο;

η. Θέματα υγείας και πρόληψης, με έμφαση στις γυναικείες ιδιαιτερότητες γύρω από την εφηβεία, την ωριμότητα, την εμμηνόπαυση, την διακοπή της κύησης κ.α. συναφή.

Στο σχετικά σύντομο τούτο πόνημα, έχει επιδιωχθεί η μέγιστη, κατά το δυνατόν, επιστημονική τεκμηρίωση, οπωσδήποτε όμως δεν αποτελεί επιστημονικό σύγγραμμα. Ούτε επεδίωξε να είναι κάτι τέτοιο. Στόχος του υπήρξε εξαρχής να αποτελέσει ενός είδους «μπούσουλα» για τα δικαιώματα των γυναικών, κυρίως εκείνων των ευάλωτων γυναικών που αγνοούν τα δικαιώματά τους και που για τον λόγο αυτό υφίστανται αλόγιστες διακρίσεις ή γίνονται συχνά θύματα μιας ανεξέλεγκτης βίας, χωρίς να ξέρουν που να απευθυνθούν για να ζητήσουν βοήθεια. Στις σελίδες αυτού του βιβλίου, περιλαμβάνονται, εκτός των άλλων, και τα στοιχεία των αρμόδιων (δημόσιων αλλά και κάποιων ιδιωτικών) φορέων, στους οποίους μπορεί κανείς να απευθυνθεί για περαιτέρω ενημέρωση, στήριξη ή βοήθεια, με τις διευθύνσεις και τα τηλέφωνα τους.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η ιδέα για την σύνταξη του βοηθητικού αυτού κειμένου γεννήθηκε στη διάρκεια ενός πανελληνίου λυκειακού συνεδρίου που ασχολήθηκε ιδιαίτερα με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν σήμερα οι γυναίκες. Απευθύνεται, επομένως, σε κάθε γυναίκα που θα ήθελε να το συμβουλευτεί. Πάνω απ' όλα, όμως, προορίζεται να αποτελέσει ένα ακόμη βοήθημα για τα Παραρτήματα του Λυκείου των Ελληνίδων και τα μέλη τους, ειδικότερα τις Εφόρους και τα μέλη που ασχολούνται με τα ζητήματα της γυναίκας, της οικογένειας και του παιδιού, ώστε να λειτουργήσουν καλύτερα ενισχύοντας τον ενημερωτικό τους ρόλο στις τοπικές κοινωνίες. Δηλαδή, να βάλουν με τη σειρά τους ένα ακόμη λιθαράκι στο εύθραυστο οικοδόμημα της κοινωνικής δικαιοσύνης και ισότητας, σε έναν κόσμο που γίνεται όλο και πιο βίαιος, όλο και πιο σκληρός, κυρίως για τα παιδιά και τις γυναίκες.

Ένα λιθαράκι. Δεν είναι τεράστιο, αλλά μπορεί να αποδειχθεί πολύ σημαντικότερο απ' ό,τι εκ πρώτης όψεως μπορεί να νομίσει κανείς.

**Το Διοικητικό Συμβούλιο
του Λυκείου των Ελληνίδων**

1 Η ιθαγένεια. Έλληνες, Ελληνίδες και αλλοδαποί στη χώρα μας: δικαιώματα και υποχρεώσεις κατά τον νόμο.

Ποιος/ποια είναι πολίτης Έλληνας ή Ελληνίδα;
Τι προβλέπει το Σύνταγμα για την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας;

Σύμφωνα με τον Ν. 3284/2004 (ΦΕΚ Α' 217/10.11.2004), την ελληνική ιθαγένεια αποκτούν:

1. Το τέκνο Έλληνα ή Ελληνίδας, από τη γέννηση του.
2. Όποιος γεννιέται σε ελληνικό έδαφος, εφόσον:
  - α. ένας από τους γονείς του έχει γεννηθεί στην Ελλάδα και κατοικεί μόνιμα στη Χώρα από τη γέννηση του.
  - β. δεν αποκτά αλλοδαπή ιθαγένεια με τη γέννησή του ούτε μπορεί να την αποκτήσει με σχετική δήλωση των γονέων του στις οικείες αλλοδαπές αρχές (αν το δίκαιο της ιθαγένειας των γονέων του απαιτεί την υποβολή παρόμοιας δήλωσης), ή
  - γ. είναι άγνωστης ιθαγένειας, και αν η αδυναμία διαπίστωσης της τυχόν αποκτώμενης με τη γέννηση αλλοδαπής ιθαγένειας δεν οφείλεται σε άρνηση συνεργασίας γονέα. (Δηλαδή, αν ο γονέας δεν συνεργάζεται με τις ελληνικές αρχές προκειμένου να διαπιστωθεί η δική του ιθαγένεια και κατά συνέπεια και η τυχόν άλλη ιθαγένεια του τέκνου). **Σημ.:** όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 1 ν.3838/2010, ΦΕΚ Α 49/24.3.2010.

Γεννήθηκα γένους θηλυκού στην Ελλάδα από Έλληνες γονείς: ποια είναι τα δικαιώματά μου;

Το Σύνταγμα της Ελλάδας στο άρθρο 4 παρ. 2 ορίζει ότι όλοι **οι Έλληνες και όλες οι Ελληνίδες είναι ίσοι** απέναντι στον νόμο, πράγμα που σημαίνει ότι, κατά τον νόμο, άντρες και γυναίκες, αγόρια και κορίτσια, έχουν τις ίδιες υποχρεώσεις και τα ίδια δικαιώματα.

Γεννήθηκα στην Ελλάδα από έναν ή δύο αλλοδαπούς γονείς: ποια είναι τα δικαιώματά μου; Αν δεν έχω την ελληνική ιθαγένεια πώς μπορώ να την αποκτήσω;

Αλλοδαπός που γεννήθηκε από έναν Έλληνα γονέα αλλά χωρίς γάμο και αναγνωρίσθηκε νόμιμα ως τέκνο Έλληνα, έτσι ώστε να εξομοιώνεται πλήρως με γνήσιο τέκνο (δηλαδή τέκνο που γεννήθηκε στο πλαίσιο νομίμου γάμου, οπότε αποκτά αυτομάτως την ελληνική ιθαγένεια), γίνεται Έλληνας από την αναγνώριση, αν κατά το χρόνο αυτόν είναι ανήλικος.

Αλλοδαπός, που υιοθετήθηκε πριν την ενηλικίωσή του ως τέκνο Έλληνα ή Ελληνίδας, γίνεται Έλληνας από το χρόνο της υιοθεσίας.

Ελληνίδες και Έλληνες μπορούν να γίνουν επίσης:

1. Ομογενείς αλλοδαποί/ες εισαγόμενοι/ες στις στρατιωτικές σχολές αξιωματικών ή υπαξιωματικών των ενόπλων δυνάμεων ή κατατασσόμενοι/ες στις ένοπλες δυνάμεις ως εθελοντές/εθελόντριες. Σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία, αποκτούν αυτοδίκαια την ελληνική ιθαγένεια από την εισαγωγή τους στις σχολές ή από την κατάταξή τους.
2. Ομογενείς αλλοδαποί/ες κατατασσόμενοι/ες ως εθελοντές/εθελόντριες σε καιρό επιστράτευσης ή πολέμου σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία μπορούν να αποκτήσουν την ελληνική ιθαγένεια με αίτησή τους στον Γενικό Γραμματέα της Περιφέρειας χωρίς άλλη διατύπωση.
3. Όσοι/ες από τους αναφερόμενους/ες στην προηγούμενη παράγραφο αποκτούν βαθμό αξιωματικού, μονίμου ή εφέδρου, αποκτούν αυτοδίκαια την ελληνική ιθαγένεια.
4. Ο στρατιωτικός όρκος που δίδεται από τους ομογενείς των παραγράφων 1, 2 και 3 αναπληρώνει τον όρκο του Έλληνα πολίτη.

5. Τα τέκνα των ομογενών που αποκτούν την ελληνική ιθαγένεια σύμφωνα με τις προηγούμενες παραγράφους γίνονται Έλληνες από το ίδιο χρονικό σημείο, ύστερα από αίτηση του γονέα τους προς τον Γενικό Γραμματέα της Περιφέρειας, αν κατά το χρόνο υποβολής της εν λόγω αίτησης είναι ανήλικα και άγαμα.

Ειδικότερα, με τον Νόμο 4735/2020 επήλθαν σημαντικές αλλαγές στη διαδικασία απόκτησης της ελληνικής ιθαγένειας, που ισχύουν από την 1η Απριλίου 2021. Από την ημερομηνία αυτή και έπειτα, ένας αλλοδαπός ή μία αλλοδαπή μπορεί να πολιτογραφηθεί Έλληνας ή Ελληνίδα, εφόσον πληροί όλες τις παρακάτω:

1. τυπικές προϋποθέσεις:

α. Να είναι ενήλικος κατά το χρόνο της υποβολής της δήλωσης πολιτογράφησης.

β. Να μην έχει καταδικασθεί αμετάκλητα σε ποινή άνω του 1 έτους για αδίκημα που τέλεσε με δόλο, κατά την τελευταία 10ετία πριν από την υποβολή της αίτησης πολιτογράφησης.

γ. Να μην έχει καταδικασθεί αμετάκλητα σε ποινή στερητική της ελευθερίας άνω των 6 μηνών, ανεξαρτήτως χρόνου έκδοσης της καταδικαστικής απόφασης, για ένα από τα παρακάτω εγκλήματα:

- ανθρωποκτονίας από πρόθεση και επικίνδυνης σωματικής βλάβης,
- του νόμου περί ναρκωτικών,
- νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες,
- εγκλήματα περί το νόμισμα,
- παιδικής πορνείας και πορνογραφίας, εμπορίας παιδιών, αρπαγής ανηλίκων,
- συγκρότησης ή ένταξης σε εγκληματική ή τρομοκρατική οργάνωση,
- αντίστασης κατά της αρχής,
- κατά της γενετήσιας ελευθερίας και οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής,
- κλοπής, ληστείας, απάτης, υπεξαίρεσης, εκβίασης, τοκογλυφίας
- πλαστογραφίας, ψευδούς βεβαίωσης, υπαρπαγής ψευδούς βεβαίωσης,
- συκοφαντικής δυσφήμισης,

- λαθρεμπορίας, εγκλήματα που αφορούν τα όπλα, αρχαιότητες,
- λαθρομετανάστευσης

Σε γενικές γραμμές, τα παραπάνω ισχύουν ακόμη και αν η ποινική καταδίκη έχει επιβληθεί με αναστολή.

δ. Να μην τελεί υπό απέλαση ή άλλη εκκρεμότητα του καθεστώτος νόμιμης παραμονής του στη Χώρα.

ε. Να διαμένει στην Ελλάδα νόμιμα για 7 συνεχή έτη πριν από την υποβολή της αίτησης πολιτογράφησης.

Εξαιρέσεις από την 7ετή συνεχή νόμιμη διαμονή, προβλέπονται:

- Για τους κατόχους ιθαγένειας κράτους-μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τους συζύγους Έλληνα ή Ελληνίδας με τέκνο, όσους έχουν τη γονική μέριμνα τέκνου ελληνικής ιθαγένειας, που έχει γεννηθεί στην Ελλάδα, καθώς και τους ανιθαγενείς. Για τους παραπάνω αρκεί η προηγούμενη νόμιμη διαμονή τους στην Ελλάδα για μια τουλάχιστον συνεχή τριετία.
- Για τους ομογενείς και για όσους έχουν γεννηθεί και κατοικούν συνεχώς στην Ελλάδα δεν απαιτείται η χρονική προϋπόθεση της 7ετούς διαμονής.

στ. Να κατέχει έναν από τους παρακάτω τίτλους νόμιμης διαμονής:

- άδεια επί μακρόν διαμένοντος,
- βεβαίωση ή άλλον τίτλο διαμονής που χορηγείται σε πολίτες κρατών - μελών της Ε.Ε.,
- δελτίο ή άλλον τίτλο διαμονής που χορηγείται σε μέλη οικογένειας Έλληνα πολίτη ή πολίτη κράτους - μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή σε γονείς ανηλικού ημεδαπού,
- δελτίο αναγνωρισμένου πολιτικού πρόσφυγα ή καθεστώς επικουρικής προστασίας ή μέλους οικογένειας κατόχου τέτοιου δελτίου,
- ταξιδιωτικά έγγραφα ή ειδικό δελτίο που έχουν χορηγηθεί από ημεδαπή αρχή, περί του καθεστώτος των ανιθαγενών,
- δελτίο ή άλλον τίτλο διαμονής ομογενούς κάθε τύπου, εκτός από Ειδικό Δελτίο Ταυτότητας Ομογενούς,
- άδεια διαμονής δεύτερης γενιάς,
- άδεια διαμονής αόριστης διάρκειας ή δεκαετούς διάρκειας,
- άδεια διαμονής για επενδυτική δραστηριότητα.

Ο αλλοδαπός που κατέχει κάθε έγκυρο τίτλο διαμονής -εκτός των προσωρινών- και πληροί τις υπόλοιπες τυπικές προϋποθέσεις

μπορεί να ζητήσει την πολιτογράφηση του εφόσον διαμένει στην Ελλάδα νόμιμα για 12 συνεχή έτη πριν από την υποβολή της αίτησης πολιτογράφησης.

ζ. Στο πρόσωπο του αλλοδαπού που επιθυμεί να γίνει Έλληνας πολίτης δεν πρέπει να συντρέχουν λόγοι δημόσιας τάξης ή εθνικής ασφαλείας. Με άλλα λόγια, δεν πρέπει να βαρύνεται με σχετικά αδικήματα ή να συνιστά απειλή για τη δημόσια τάξη και την ασφάλεια της χώρας.

2. Ουσιαστικές προϋποθέσεις για την πολιτογράφηση αλλοδαπού που επιθυμεί να γίνει Έλληνας, είναι:

α. Να γνωρίζει επαρκώς την ελληνική γλώσσα.

β. Να γνωρίζει επαρκώς την ελληνική ιστορία και γεωγραφία, τον ελληνικό πολιτισμό και τις συνήθειες του ελληνικού λαού, καθώς και τον τρόπο λειτουργίας των θεσμών του πολιτεύματος της Χώρας.

γ. Να έχει την ικανότητα να συμμετέχει ενεργά και ουσιαστικά στην πολιτική ζωή της χώρας.

δ. Να έχει ενταχθεί ομαλά στην οικονομική και κοινωνική ζωή της Χώρας, έχοντας την καταστήσει συνεχές κέντρο των βιοτικών του δραστηριοτήτων.

Τα απαιτούμενα δικαιολογητικά και η διαδικασία

1. Η αίτηση πολιτογράφησης υποβάλλεται στην Υπηρεσία Ιθαγένειας του Υπουργείου Εσωτερικών του τόπου διαμονής του ενδιαφερομένου και συνοδεύεται από τα ακόλουθα δικαιολογητικά:

α. Ακριβές αντίγραφο ισχύοντος αλλοδαπού διαβατηρίου ή άλλου αποδεικτικού ταυτοπροσωπίας.

β. Νόμιμος τίτλος διαμονής σε ισχύ.

γ. Πιστοποιητικό επάρκειας γνώσεων για πολιτογράφηση (Π.Ε.Γ.Π.)

δ. Πρωτότυπο πιστοποιητικό γέννησης νομίμως επικυρωμένο και επίσημα μεταφρασμένο, ή άλλο ισοδύναμο πιστοποιητικό που προβλέπεται από τη νομοθεσία της χώρας πρώτης ιθαγένειας. Αν ο αλλοδαπός είναι δικαιούχος διεθνούς προστασίας ως πρόσφυγας, ή έχει υπαχθεί σε καθεστώς επικουρικής προστασίας, ή είναι ανιθαγενής (δηλαδή στερείται ιθαγένειας) και αδυνατεί να προσκομίσει πιστοποιητικό γέννησης, αρκεί η πράξη αναγνώρισής του ως πρόσφυγα, υπαγωγής του στο καθεστώς επικουρικής προστασίας, ή το οικείο δελτίο ανιθαγενούς, αντίστοιχα. Αν ο αλλοδαπός έχει γεννηθεί στην Ελλάδα, αρκεί η ληξιαρχική πράξη γέννησης.

ε. Εκκαθαριστικά σημειώματα ή πράξεις διοικητικού προσδιορισμού φόρου των οικονομικών ετών που αντιστοιχούν στα έτη προηγούμενης νόμιμης παραμονής στη χώρα, που απαιτούνται κατά περίπτωση, με βάση τα οποία να προκύπτει η φορολογική υποχρέωση του αιτούντος, ως κατοίκου της Ελλάδας.

στ. Αριθμό μητρώου κοινωνικής ασφάλισης (Α.Μ.Κ.Α.).

ζ. Ηλεκτρονικό παράβολο πεντακοσίων πενήντα (550) ευρώ. Για νέα υποβολή αίτησης πολιτογράφησης το οφειλόμενο παράβολο ορίζεται σε διακόσια (200) ευρώ. Ομογενείς, κάτοχοι ιθαγένειας κράτους-μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αναγνωρισμένοι πολιτικοί πρόσφυγες και ανιθαγενείς καταβάλλουν για κάθε αίτηση πολιτογράφησης παράβολο ύψους εκατό (100) ευρώ.

2. Σε ό,τι αφορά τη διαδικασία, ο αλλοδαπός που επιθυμεί να πολιτογραφηθεί ως Έλληνας καλείται να συμμετάσχει σε γραπτή δοκιμασία με ταυτόχρονη καταβολή εξετάστρου ύψους 150 ευρώ. Η συμμετοχή στις εξετάσεις θεωρείται επιτυχής, όταν ο υποψήφιος συγκεντρώσει το εβδομήντα τοις εκατό (70%) της μέγιστης δυνατής βαθμολογίας. Στον αλλοδαπό που έχει ανταποκριθεί με επιτυχία στην παραπάνω εξέταση χορηγείται από τη Γενική Γραμματεία Ιθαγένειας Πιστοποιητικό Επάρκειας Γνώσεων για Πολιτογράφηση (Π.Ε.Γ.Π.).

Από την υποχρέωση απόκτησης του Π.Ε.Γ.Π. **απαλλάσσονται** όσοι έχουν φοιτήσει επιτυχώς σε γυμνάσιο ή λύκειο της χώρας καθώς και όσοι έχουν αποφοιτήσει από ελληνόγλωσσο πρόγραμμα ελληνικού ΑΕΙ ή έχουν αποκτήσει μεταπτυχιακό ή διδακτορικό τίτλο ελληνόγλωσσου προγράμματος ελληνικού ΑΕΙ.

Η Περιφερειακή Διεύθυνση Ιθαγένειας καλεί τον αιτούντα σε συνέντευξη προκειμένου να διαπιστωθούν η επαρκής ένταξή του στην οικονομική και κοινωνική ζωή της Χώρας και η δυνατότητα συμμετοχής του ως πολίτη σε αυτήν.

Γεννήθηκα στην Ελλάδα από γονείς Έλληνες πολίτες και ανήκω σε θρησκευτική (ή άλλη) μειονότητα: ποια είναι τα δικαιώματά μου;

Κάθε άτομο που κατοικεί/βρίσκεται στην Ελληνική Επικράτεια απολαμβάνει απόλυτη προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας του, χωρίς καμία διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας ή θρησκευτικών και πολιτικών πεποιθήσεων. Η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης, που λέγεται και *ανεξιθρησκεία*, δηλαδή η ελευθερία να έχει κανείς οποιαδήποτε πίστη επιλέγει (ή και να μην πιστεύει καθόλου), δηλαδή να ακολουθεί οποιαδήποτε θρησκεία επιθυμεί, είναι απαραβίαστη. Άμεση συνέπεια της ελευθερίας αυτής είναι το ότι όλοι έχουν τα ίδια ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, ανεξάρτητα από τις όποιες θρησκευτικές πεποιθήσεις τους (άρθρο 13 παρ. 1 του Συντάγματος).

Στο άρθρο 5 παρ. 2 του Συντάγματος, ορίζεται συγκεκριμένα ότι: *Όλοι όσοι βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια απολαμβάνουν την απόλυτη προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας τους, χωρίς διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας και θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων. Εξαιρέσεις επιτρέπονται μόνο στις περιπτώσεις που προβλέπει το διεθνές δίκαιο.*

Αυτό σημαίνει ότι όλα τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα προστατεύονται και εξασφαλίζονται από το Σύνταγμα της χώρας, δηλαδή εξασφαλίζεται η ισότητα και η προστασία όλων των ανθρώπων που βρίσκονται στην ελληνική επικράτεια, ανεξάρτητα από την υπηκοότητα τους • Δεν επιτρέπεται καμία διάκριση βάσει εθνικότητας, φυλής, γλώσσας, θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων • Υπάρχει πρόβλεψη για εξαιρέσεις μόνο όταν προβλέπονται από το διεθνές δίκαιο, π.χ. περιορισμοί για λόγους δημόσιας τάξης ή εθνικής ασφάλειας • Η αυτή διάταξη συνδέεται με τη Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Είμαι γυναίκα (ή άνδρας) πρόσφυγας, νόμιμος/η μετανάστης/στρια στην Ελλάδα. Πόσο με προστατεύει ο νόμος;

Από τη στιγμή που βρίσκεται κανείς στην Ελλάδα υπό καθεστώς προστασίας, είτε είναι πρόσφυγας είτε δικαιούχος επικουρικής προστασίας θα πάρει άδεια διαμονής που θα ισχύει: **α.** για 3 χρόνια στην περίπτωση που έχει αναγνωρισθεί ως πρόσφυγας και **β.** για 1 χρόνο από τη στιγμή που έχει αναγνωρισθεί ως δικαιούχος *επικουρικής προστασίας*, και η άδεια αυτή στη συνέχεια ανανεώνεται ανά 2 χρόνια. (Μιλάμε για *επικουρική προστασία* όταν, άτομα που δεν πληρούν τις προϋποθέσεις για να αναγνωριστούν ως πρόσφυγες κρίνεται ότι χρειάζονται *επικουρική* προστασία του κράτους στο οποίο βρίσκονται επειδή τυχόν επιστροφή στην πατρίδα τους θα έθετε σε κίνδυνο τη ζωή ή την υπόληψή τους). Σε περίπτωση εκπρόθεσμης και χωρίς αιτιολογία αίτησης ανανέωσης, το πρόστιμο είναι 100 ευρώ. Όταν αποκτήσει κανείς διεθνή προστασία (δηλαδή προσφυγικό καθεστώς ή επικουρική προστασία) αποκτά και το δικαίωμα άδειας διαμονής (ΑΔΕΤ), που χορηγείται από τον Προϊστάμενο του Περιφερειακού Γραφείου. Έχει επίσης το δικαίωμα να κάνει αίτηση για ταξιδιωτικά έγγραφα. Δηλαδή, πρέπει να υποβάλει αίτηση σε Γραφεία Διαβατηρίων (Αστυνομική Διεύθυνση/Γραφείο Διαβατηρίων) για να αποκτήσει εκτυπωμένη την άδεια διαμονής. Σε κάθε τέτοια περίπτωση, έχει πρόσβαση στην αγορά εργασίας, στην εκπαίδευση, στην κοινωνική πρόνοια και στην ιατρική περίθαλψη όπως όλοι οι Έλληνες πολίτες.

Για την αίτηση στην Αστυνομική Διεύθυνση/Γραφείο Διαβατηρίων χρειάζονται:

- Το Δελτίο Αιτούντος Διεθνή Προστασία με μορφή έξυπνης κάρτας σε ισχύ (smart card: κάρτα με ενσωματωμένο μικροτσιπ που αποθηκεύει δεδομένα).
- Πρόσφατη φωτογραφία τύπου ελληνικού διαβατηρίου.
- Υπεύθυνη δήλωση του άρθρου 8 του Ν. 1599/1986, συμπληρωμένη στην ελληνική γλώσσα, στην οποία βεβαιώνεται η διεύθυνση κατοικίας. (Υπάρχει σε μορφή word **εδώ** ή βρίσκεται μέσω της ιστοσελίδας <https://www.gov.gr/ipiresies/polites-kai-kathemerinoteta/psephiaka-egggrapha-gov-gr/ekdose-upeuthunes-deloses>, εφόσον αυτός που υποβάλλει την αίτηση διαθέτει κωδικούς taxisnet.

- Θα ληφθούν επίσης και δακτυλικά αποτυπώματα.
- Δεν χρειάζεται παράβολο.

Η Αστυνομική Διεύθυνση/Γραφείο Διαβατηρίων θα δίνει ένα αποδεικτικό για τα δικαιολογητικά που κατατίθενται, το οποίο δεν πρέπει να χαθεί, γιατί θα χρειαστεί για την παραλαβή της άδεια διαμονής.

Το **Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου** παρέχει λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με την διεθνή προστασία στην Ελλάδα: <https://migration.gov.gr/diadikasia-asyloy/thetiki-apofasi/>.

2 Τα διάφορα στάδια της ενηλικίωσης κατά τον ελληνικό νόμο

Σε ποια ηλικία ενηλικιώνομαι και τι σημαίνει αυτό από άποψη δικαιωμάτων και υποχρεώσεών μου;

Ο ελληνικός Αστικός Κώδικας (ν. 3692/2008 άρθρο 127) ορίζει ως έτος ενηλικίωσης το **18^ο έτος**. Από την ενηλικίωση και έπειτα, κάθε άτομο, άντρας ή γυναίκα, έχει όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που προβλέπουν το Σύνταγμα και οι Νόμοι του Ελληνικού Κράτους.

Τι σημαίνει «σεξουαλική ενηλικίωση», σε ποια ηλικία τοποθετείται, ποιες είναι οι κατά τον νόμο συνέπειες;

Όταν λέμε «σεξουαλική ενηλικίωση» εννοούμε την ηλικία στην οποία, σύμφωνα με τον νόμο, το άτομο μπορεί να συναινέσει στην σεξουαλική πράξη. Η ηλικία αυτή είναι τα 15 έτη, όπως ορίζεται στο άρθρο 339 και στα άρθρα 337, 348β του ελληνικού Ποινικού Κώδικα.

Τι σημαίνει «συναινετικό σεξ»; Ποια είναι η νόμιμη ηλικία;

Λέγοντας «συναινετικό σεξ» εννοούμε ότι η συγκατάθεση του ατόμου (η «συναίνεσή» του) πρέπει να είναι εκούσια, αβίαστη και αποτέλεσμα της ελεύθερης βούλησης και επιλογής του. Η ελευθερία της επιλογής αυτής και η συναφής συναίνεση αξιολογούνται σύμφωνα με τις περιστάσεις. Μεταξύ άλλων και αυτό ορίζεται σαφώς από το άρθρο 36 παρ. 2 της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας

κατά των Γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας. Πρόκειται για την ευρύτερα γνωστή ως Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης που κυρώθηκε από την Ελλάδα με τον Ν. 4531/2018. Ο νόμος αναγνωρίζει **τα 15 έτη** ως ηλικία από την οποία ένα άτομο μπορεί να προχωρήσει **σε συναινετική σεξουαλική δραστηριότητα** (άρθρο 339 και 337, 348β του ελληνικού Ποινικού Κώδικα).

3 Δικαιώματα και υποχρεώσεις στην παιδεία και στην εργασία

Η παιδεία είναι υποχρεωτική στην Ελλάδα. Μέχρι ποια βαθμίδα;

Η εκπαίδευση για τα παιδιά και τους εφήβους είναι καταρχάς υποχρεωτική στην Ελλάδα. Στο άρθρο 16 παρ. 3 του Συντάγματος ορίζεται ότι *τα έτη υποχρεωτικής φοίτησης δεν μπορεί να είναι λιγότερα από εννέα*. Συγκεκριμένα είναι **υποχρεωτική**:

- α.** η **διετής** (2 χρόνια) φοίτηση των νηπίων ηλικίας 4 και 5 ετών στο Νηπιαγωγείο·
- β.** η **εξαετής** (6 χρόνια) φοίτηση των μαθητών/μαθητριών στο Δημοτικό Σχολείο·
- γ.** η **τριετής** (3 χρόνια) φοίτηση των μαθητών/μαθητριών στο Γυμνάσιο. Στην περίπτωση που ο μαθητής έχει περάσει το 16^ο έτος της ηλικίας του, κατά τον Ν.4871/2021 αίρεται ο υποχρεωτικός χαρακτήρας της φοίτησης.

Κυρώσεις για τους γονείς/κηδεμόνες που εμποδίζουν στα παιδιά τους την απρόσκοπτη πρόσβαση στην παιδεία.

Ο γονέας και όποιος έχει την υποχρέωση επιμέλειας και εποπτείας ανηλίκου που παραλείπει να τον/την εγγράψει στο σχολείο ή ακόμη και να εποπτεύει αν η φοίτησή του/της ακολουθείται κανονικά, είναι υπεύθυνος απέναντι στον Νόμο (ν.4871/2021 άρθρο 88 εδ. 2 παρ. 3) και τιμωρείται με ποινή φυλάκισης μέχρι 2 έτη και με χρηματικό πρόστιμο.

Την ίδια υποχρέωση έχει και ο γονέας ή άλλος που έχει την επιμέλεια ανηλίκου και για τα κορίτσια που ανήκουν σε θρησκευτικές μειονότητες ή σε άλλες ευάλωτες ομάδες, καθώς δεν υπάρχουν διακρίσεις μεταξύ αγοριών και κοριτσιών στην Ελληνική Πολιτεία.

Η επιμέλεια του ανηλίκου τέκνου είναι το κύριο στοιχείο της γονικής μέριμνας και μάλιστα η κυριότερη έκφρασή της. Αφορά τη συνολική φροντίδα για την σωματική, την πνευματική και την ψυχική ανάπτυξη του ανήλικου παιδιού, που σημαίνει: την *ανατροφή* του, την *μόρφωσή* του, την *επίβλεψη* του (την εποπτεία του), την *ηθική και κοινωνική διαπαιδαγώγησή* του, τον *προσδιορισμό του τόπου διαμονής του παιδιού*, την *διατροφή* του, την *ένδυση* και την *υπόδησή* του, και εν γένει όλη την φροντίδα που οφείλει και υποχρεούται να αναλαμβάνει ένας γονέας για το παιδί του. Επομένως, **σε περίπτωση διάστασης ή διαζυγίου των γονέων**, η επιμέλεια των τέκνων αποτελεί το κρισιμότερο ζήτημα που πρέπει να αντιμετωπίσουν οι γονείς: αν υπάρξει αντιδικία, να το διαπραγματευθούν κατά την διαδικασία της έκδοσης του διαζυγίου, είτε να συνεννοηθούν απευθείας σε περίπτωση συναινετικής λύσης του γάμου, οπότε οι γονείς συναποφασίζουν ως προς την άσκηση επιμέλειας των τέκνων τους. (Βλ. επίσης σελ. 51)

Η εποπτεία του ανηλίκου (που εκτείνεται και σε άλλα άτομα κατά περίπτωση, βλ. παρακάτω σελ. 51) είναι η επίβλεψη, η επιτήρηση και η προφύλαξη του παιδιού, όπως και η καθοδήγησή του ώστε να συμπεριφέρεται σύμφωνα με τους ισχύοντες κοινωνικούς κανόνες. Το μέτρο της εποπτείας εξαρτάται από το σύνολο των περιστάσεων και ιδιαίτερα από την *ηλικία*, την *ωριμότητα*, το *μορφωτικό επίπεδο του εποπτεύοντος και του εποπτευομένου*, αλλά και από την *επικινδυνότητα της ζημιογόνου συμπεριφοράς* (όταν η εποπτεία αφορά τυχόν αξιόποινες πράξεις του ανηλίκου). Η υποχρέωση εποπτείας του ανηλίκου πηγάζει είτε από τον νόμο (γονείς, επίτροπος, εκπαιδευτικοί) είτε συμβατικά (π.χ. προπονητής, babysitter).

**Είναι τα «Θρησκευτικά» υποχρεωτικό μάθημα;
Αν «ναι» για ποιους, αν «όχι» με ποιες προϋποθέσεις;**

Μαθητές και μαθήτριες που δεν είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι (δηλαδή, αλλόθρησκοι, ετερόδοξοι, άθρησκοι, άθεοι, αγνωστικιστές) μπορούν να απαλλαγούν από την υποχρέωση παρακολούθησης του μαθήματος των Θρησκευτι-

κών. Πρέπει να υποβάλουν σχετική αίτηση στην διεύθυνση του σχολείου. Η αίτηση υποβάλλεται από τους δύο γονείς ή τον/τους κηδεμόνα/κηδεμόνες του μαθητή ή της μαθήτριας ή και από τον ίδιο αν είναι ενήλικος. Σε αυτήν πρέπει να αναγράφεται το εξής: «Λόγοι θρησκευτικής συνείδησης δεν επιτρέπουν την συμμετοχή μου/του παιδιού μου στο μάθημα των Θρησκευτικών». Μόνον στην περίπτωση που η γονική μέριμνα ασκείται από τον ένα γονέα, αρκεί η υπογραφή του/της ασκούντος/ασκούσης την γονική μέριμνα. Απαιτείται βεβαίωση της υπογραφής. Η αίτηση αυτή παραλαμβάνεται από την διεύθυνση του σχολείου μέσα στην αποκλειστική χρονική προθεσμία που διαρκεί από την 1^η Σεπτεμβρίου έως και την πέμπτη ημέρα μετά την έναρξη των μαθημάτων κάθε σχολικού έτους. Η διεύθυνση του σχολείου ενημερώνει σχετικά τον/την καθηγητή/ήτρια που διδάσκει Θρησκευτικά στο τμήμα όπου φοιτά η/η αιτών/ούσα. Εντούτοις, οι μαθητές/ήτριες που απαλλάσσονται από το μάθημα των Θρησκευτικών δεν επιτρέπεται να περιφέρονται εντός ή εκτός της σχολικής μονάδας ή να απουσιάζουν αδικαιολόγητα. Η διεύθυνση του σχολείου αποφασίζει κατά περίπτωση για τον τρόπο με τον οποίο θα απασχολείται ο/η μαθητής/ήτρια την συγκεκριμένη ώρα, υποδεικνύοντας μια άλλη δραστηριότητα. *Πάντως, σύμφωνα με το Σύνταγμα και την σχετική νομολογία, οι μαθητές που απαλλάσσονται από την διδασκαλία των Θρησκευτικών και καλούνται να παρακολουθήσουν κάποιο άλλο μάθημα την ίδια ώρα, αυτό το άλλο εναλλακτικό μάθημα πρέπει να έχει θρησκευτιολογικό-πληροφοριακό χαρακτήρα με έμφαση στην κατανόηση διαφόρων απόψεων γύρω από τις κρατούσες θρησκείες, αξίες και κοσμοθεωρίες, με σεβασμό στις διαφορετικές θέσεις και απόψεις.* Η απαλλαγή αρχίζει από την έναρξη των μαθημάτων και αφορά όλο το σχολικό έτος, ενώ μπορεί να ανανεωθεί για το επόμενο με την ίδια διαδικασία. Οι μαθητές/ήτριες που απαλλάσσονται από το μάθημα των Θρησκευτικών απαλλάσσονται επίσης και από την προσευχή και από τον εκκλησιασμό.

Από ποια ηλικία επιτρέπει ο νόμος την εργασία των ανηλίκων; Των ανηλίκων κοριτσιών, ειδικότερα; Υπάρχουν περιορισμοί;

Ανήλικος θεωρείται όποιος δεν έχει συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας του (Ν. 3850/2010 άρθρο 50). **Έφηβος** θεωρείται όποιος έχει συμπληρώσει το 15^ο έτος της ηλικίας του και έχει πάψει να υπόκειται σε υποχρεωτική σχολική φοίτηση (Π.Δ. 62/1998 άρθρο 2). Όπως ορίζει το άρθρο 136 του Αστικού Κώδικα (Α.Κ.) *Ο ανήλικος που συμπλήρωσε το 15^ο έτος της ηλικίας του μπορεί με την συναίνεση των προσώπων που ασκούν την επιμέλεια να συνάψει σύμβαση εργασίας ως εργαζόμενος.* Προσοχή! Σύμφωνα με το άρθρο 293 του Π.Δ. 80/2022 (όπως κωδικοποιήθηκε με τον ν. 5163/2024), **απαγορεύεται η εργασία των ανηλίκων κάτω των 15 ετών.** Στο ίδιο άρθρο, στην δεύτερη παράγραφο, οριοθετούνται και τα πλαίσια της εργασίας των ανηλίκων. Ωστόσο: στο επόμενο άρθρο 294 του Π.Δ. προβλέπεται **μια εξαίρεση** στον παραπάνω κανόνα για την απαγόρευση της εργασίας των κάτω των 15 ετών. Έτσι, με άδεια από την Επιθεώρηση Εργασίας επιτρέπεται οι ανήλικοι να απασχοληθούν σε θεατρικές παραστάσεις, μουσικές εκτελέσεις ή άλλες καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, σε διαφημιστικά προγράμματα, επιδείξεις μόδας, ραδιοφωνικές ή τηλεοπτικές εγγραφές ή εκπομπές, εγγραφές σε βίντεο, κινηματογραφικές λήψεις ή και να χρησιμοποιηθούν ως μοντέλα, *εφόσον δεν βλάπτεται η σωματική τους υγεία και η ηθική τους.* Στην παράγραφο 4 του άρθρου 296 του παραπάνω Π.Δ. ορίζονται οι επιτρεπόμενες ώρες εργασίας των ανηλίκων με καλλιτεχνικές ή παρεμφερείς δραστηριότητες. Παρακάτω, στο άρθρο 306 του ίδιου Π.Δ. ορίζονται τα σχετικά δικαιώματα του/της ανηλίκου/ανήλικης εργαζόμενου/εργαζόμενης, καθώς και ότι ο εργοδότης που παραβιάζει τις διατάξεις για την ανήλικη εργασία τιμωρείται με φυλάκιση και με χρηματική ποινή. Τιμωρείται επίσης και με τις διοικητικές κυρώσεις του άρθρου 24 του ν.3996/2011). Όταν λέμε *διοικητικές κυρώσεις* εννοούμε κάποια μέτρα που δεν έχουν άμεσο αντίκρισμα στην κοινωνική πραγματικότητα, αλλά είναι ένας έμμεσος τρόπος για την αποτροπή κάποιων παραβάσεων. Δηλαδή, στοχεύουν στο να λειτουργήσουν ως αντικίνητρα για την παραβατικότητα (π.χ. πρόστιμο στον εργοδότη για παράβαση της εργατικής νομοθεσίας, κ.α.)

Δικαιώματα της εργαζόμενης γυναίκας στην Ελλάδα:

α. Με ελληνική ιθαγένεια, από χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, β. Αλλοδαπή από τρίτη χώρα με νόμιμη παρουσία στην Ελλάδα, γ. Μειονοτικές και ευάλωτες ομάδες.

Κάθε πολίτης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ασχέτως φύλου, πρέπει να τυγχάνει ίσης μεταχείρισης όσον αφορά την πρόσληψη και τις συνθήκες της εργασίας, την αμοιβή, τις προαγωγές, την πρόσβαση στην επαγγελματική κατάρτιση, στην απόλυση και στις συντάξεις εργασίας. **Απαγορεύονται σε όλη την Ε.Ε.** οι διακρίσεις στον χώρο της εργασίας λόγω ηλικίας, φύλου, αναπηρίας, εθνοτικής ή φυλετικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, όπως και οι διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού. Οι απαγορεύσεις αυτές ισχύουν τόσο για τον δημόσιο όσο και για τον ιδιωτικό τομέα. (Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. επίσης τον επίσημο ιστότοπο της Ε.Ε.)

Βεβαίως, όπως όλοι λίγο-πολύ γνωρίζουν, στην πραγματικότητα η κατάσταση δεν είναι τόσο ιδανική. Παρά το γεγονός ότι η αρχή της «ίσης αμοιβής για ίση εργασία» θεσμοθετήθηκε (θεωρητικά τουλάχιστον) με την Συνθήκη της Ρώμης, ήδη από το 1957, το χάσμα στις αμοιβές των δύο φύλων υπάρχει, έστω κι αν κατά καιρούς και κατά χώρες συρρικνώνεται κιόλας. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο αντιστοιχεί σε ποσοστό 12% (2023) και στην Ελλάδα, ειδικότερα, στο 13,6%. Και δεν είναι το χειρότερο αν λάβει κανείς υπόψη ότι στη Γερμανία π.χ. ανέρχεται στο 17,6% ή στο 18,3% στην Αυστρία, κατά την ίδια χρονική περίοδο. Ναι, είναι αλήθεια ότι η Οδηγία 2023/970 της Ε.Ε. που εγκρίθηκε την 10 Μαρτίου 2023 στοχεύει στην εφαρμογή της αρχής της ίσης αμοιβής, αλλά είναι επίσης αλήθεια ότι από όλες τις χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης μόνον το Λουξεμβούργο έχει κατορθώσει να κλείσει το μισθολογικό χάσμα μεταξύ των δύο φύλων. Η Οδηγία θεσπίζει μια σειρά μέτρων που επικεντρώνονται στην μισθολογική διαφάνεια και σε κάποιους μηχανισμούς επιβολής των σχετικών διατάξεων. Για πρώτη φορά μάλιστα – και αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία – στο πεδίο εφαρμογής της ευρωπαϊκής νομοθεσίας εντάσσονται και οι **διατομεακές διακρίσεις**, δηλαδή οι διακρίσεις που απορρέουν από την συνδυαστική επίδραση φύλου, ηλικίας, εθνικότητας, αναπηρίας ή σεξουαλικού προσανατολισμού. (Για τις σχετικές και **πολλαπλές διακρίσεις** βλ. επίσης στη σελ. 71). Ιδιαίτερη σημασία έχει το σημείο εκείνο της οδηγίας που επιβάλλει στους εργοδότες την υποχρέωση

να παρέχουν πληροφορίες στους υποψηφίους σχετικά με την αρχική αμοιβή ή το εύρος της αμοιβής, χωρίς να ζητούν το μισθολογικό ιστορικό τους.

Τον Μάιο του 2025 ανακοινώθηκε από το ελληνικό Υπουργείο Εργασίας η σύσταση Ειδικής Ομάδας Εμπειρογνομόνων για την μελέτη και την διαμόρφωση ενός σύγχρονου θεσμικού πλαισίου στη χώρα μας προκειμένου να αντιμετωπισθεί το συγκεκριμένο πρόβλημα. Συγκροτείται με την συμμετοχή πανεπιστημιακών διαφόρων ειδικοτήτων, νομικών και εμπειρογνομόνων, οι οποίοι δεσμεύτηκαν να καταθέσουν μέχρι το τέλος του έτους 2025 τις προτάσεις τους για την κύρωση και από τη χώρα μας της παραπάνω Οδηγίας της Ε.Ε. Αξίζει να σημειωθεί ότι ανάμεσα στις προβλέψεις της Οδηγίας είναι και η κοινή αξιολόγηση των αμοιβών μεταξύ εργοδοτών και εκπροσώπων των εργαζομένων όταν το μισθολογικό χάσμα υπερβαίνει αδικαιολόγητα το 5%.

Ποια είναι τα δικαιώματα της εργαζόμενης που εγκυμονεί; Ποια είναι τα δικαιώματα της εργαζόμενης μητέρας;

Μία εργαζόμενη γυναίκα που εγκυμονεί δικαιούται να πάρει **άδεια τοκετού και λοχείας**, όπως λέγεται (δηλαδή άδεια για να γεννήσει και άδεια για την περίοδο που είναι λεχώνα) συνολικά 17 εβδομάδων ή 119 ημερών. Πρέπει γι' αυτό να προσκομίσει στον εργοδότη της πιστοποιητικό από γιατρό στο οποίο να αναγράφεται η πιθανή ημερομηνία του τοκετού. Από τις παραπάνω 119 ημέρες της άδειας, οι πρώτες 56 χορηγούνται υποχρεωτικά πριν από την πιθανή ημερομηνία του τοκετού και οι υπόλοιπες 63 μετά τον τοκετό (άρθρο 7 της ΕΓΣΣΕ 2000-2001, όπως κυρώθηκε από το άρθρο 11 του ν.2874/2000).

Μπορεί να απολυθεί μια εργαζόμενη που εγκυμονεί; Το δημογραφικό πρόβλημα και η ανεπίτρεπτη ερώτηση: «Μήπως σκοπεύεις να κάνεις παιδί;»

Απαγορεύεται ρητά και είναι απολύτως άκυρη η απόλυση εργαζόμενης, τόσο κατά την διάρκεια της εγκυμοσύνης της όσο για το χρονικό διάστημα 18 μηνών μετά τον τοκετό. Το χρονικό αυτό διάστημα μπορεί να είναι μεγαλύτερο σε περίπτωση που η εργαζόμενη χρειάζεται να απουσιάσει περισσότερο λόγω αιτιολογημένης ασθένειας που οφείλεται είτε στην κύηση είτε στον τοκετό, εκτός αν υπάρξει σπουδαίος λόγος για την καταγγελία της εργασιακής σύμβασης (άρθρο 36 ν.3996/2011, όπως κωδικοποιήθηκε με τον ν.4997/2022). Ειδικότερα: όλες οι μητέρες που είναι εγγεγραμμένες στο ΙΚΑ-ΕΤΑΜ, έχουν ενεργή εργασιακή σχέση ορισμένου ή αορίστου χρόνου και έχουν λάβει επίδομα μητρότητας από το ΙΚΑ-ΕΤΑΜ ή από τον Ειδικό Λογαριασμό Ξενοδοχοϋπαλλήλων, δικαιούνται να πάρουν την ειδική άδεια προστασίας μητρότητας 6 μηνών (άρθρο 142 ν.3655/2008, άρθρο 36 ν.3996/2011). Οι εργαζόμενες μητέρες έχουν επίσης το δικαίωμα, για ένα χρονικό διάστημα 30 μηνών από την λήξη της άδειας λοχείας, είτε να προσέρχονται στην εργασία τους μία ώρα αργότερα είτε να αποχωρούν από την εργασία τους μία ώρα νωρίτερα από το καθιερωμένο ωράριο. Ο νόμος παρέχει επίσης στην εργαζόμενη μητέρα την δυνατότητα να υποβάλει αίτηση και να ζητήσει, εναλλακτικά, αυτό το μειωμένο ωράριο να το λάβει ως συνεχόμενη ισόχρονη άδεια με αποδοχές. Γι' αυτό, όμως, απαιτείται η συναίνεση του εργοδότη. Υπάρχει επίσης η δυνατότητα, εφόσον συμφωνήσει ο εργοδότης, να μειωθεί κατά 2 ώρες το ημερήσιο ωράριο των μητέρων για τους πρώτους 12 μήνες και κατά μία ώρα για 6 επιπλέον μήνες (ΕΓΣΕΕ 2004-2005). Προσοχή: η απουσία της εργαζόμενης από την εργασία της λόγω τοκετού και λοχείας θεωρείται από τον νόμο ως «ανυπαίτιο κώλυμα» (δηλαδή ότι κωλύεται να εργαστεί για λόγους για τους οποίους δεν ευθύνεται), πράγμα που σημαίνει ότι διατηρεί το δικαίωμα να εισπράττει κανονικά τον μισθό της σύμφωνα με όσα σχετικά ορίζονται στα άρθρα 657 και 658 του Αστικού Κώδικα. **Το επίδομα μητρότητας** (δηλαδή το επίδομα που χορηγείται για την κυοφορία/εγκυμοσύνη και για την λοχεία/το διάστημα που είναι μια γυναίκα «λεχώνα») χορηγείται στην άμεσα ασφαλισμένη εργαζόμενη, εφόσον έχει συμπληρώσει τουλάχιστον 200 ημέρες ασφάλισης στα δύο τελευταία χρόνια που προηγούνται της πιθανής ημερομηνίας του τοκετού και εφόσον

δεν εργάζεται κατά το διάστημα της επιδότησης, δηλαδή κατά τις 56 ημέρες πριν από τον τοκετό και τις 63 ημέρες κατόπιν, όπως αναφέρεται παραπάνω. Τέλος, ο εργαζόμενος γονέας δικαιούται να πάρει **γονική άδεια** τεσσάρων **(4) μηνών** την οποία μπορεί να χρησιμοποιήσει είτε ολόκληρη είτε τμηματικά μέχρι το παιδί να συμπληρώσει τα οκτώ (8) χρόνια του. Για την χορήγηση της γονικής άδειας, ο εργαζόμενος γονέας πρέπει να έχει συμπληρώσει ένα (1) έτος συνεχούς ή με διαδοχικές συμβάσεις ορισμένου χρόνου εργασίας στον ίδιο εργοδότη, εκτός αν ορίζεται ευνοϊκότερα από ειδικές διατάξεις.

Τώρα, **σε περίπτωση υιοθεσίας ή αναδοχής τέκνου** ηλικίας μέχρι οκτώ (8) ετών, η γονική άδεια υπολογίζεται από την ένταξη του παιδιού στην οικογένεια. Η γονική άδεια αναρτάται στο πληροφοριακό σύστημα «ΕΡΓΑΝΗ» και ο χρόνος απουσίας των εργαζομένων από την εργασία τους για τον λόγο αυτόν λογίζεται ως χρόνος πραγματικής υπηρεσίας ως προς τον υπολογισμό των αποδοχών τους, την χορήγηση της ετήσιας κανονικής άδειας και το επίδομα αδείας, αλλά και ως προς την επαγγελματική εξέλιξη του εργαζομένου και τον υπολογισμό της αποζημίωσής του σε περίπτωση απόλυσής του (ν.4808/2021, κωδικοποιημένος με τον ν.5149/2024, άρθρο 28 παρ. 1,2,7,11).

Το δημογραφικό πρόβλημα στις χώρες της Δύσης αφορά τη μείωση των γεννήσεων και την συνεχή αύξηση ενός πληθυσμού που γηράσκει. Αποτελεί ένα σοβαρό ζήτημα, που αντιμετωπίζει ολόκληρη η Ευρώπη, έχοντας πληθυσμό κατά μέσο όρο πιο γερασμένο από άλλες Ηπείρους. Ιδιαίτερα η χώρα μας κατέχει τη χαμηλότερη επίδοση στη γέννηση παιδιών μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και θεωρείται ότι έχει έναν από τους πιο πλέον γερασμένους πληθυσμούς στην Ευρώπη, καθώς το 1/5 των κατοίκων της είναι άνω των 65 ετών. Με βάση τις πρόσφατες δημογραφικές τάσεις, η Ελλάδα προδιαγράφει τη χειρότερη σε όλη την Ευρώπη αναλογία εργαζομένων-συνταξιούχων έως το 2050. Τα δημογραφικά νούμερα είναι αμείλικτα και αποτελούν βραδυφλεγή βόμβα για την πορεία της οικονομίας, του ασφαλιστικού συστήματος, καθώς και του συστήματος υγείας. Παράλληλα, οι επιπτώσεις των δημογραφικών εξελίξεων είναι ποικίλες και δυσοίυνες γιατί πέρα από το ότι επηρεάζουν αρνητικά όλους τους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας όπως η παραγωγή, η κατανάλωση και διακίνηση των αγαθών, είναι και εθνικές, κοινωνικές, πολιτικές πολιτισμικές, εκπαιδευτικές και περιβαλλοντολογικές. **Η δημογραφική γήρανση ωθεί στη χαλάρωση και τον εκφυλισμό των ηθών, δημιουργεί κρίση στο θεσμό της οικογένειας, κοινωνική υποβάθμιση και σκλήρυνση της κοινωνίας, ροπή**

προς τον ατομικό ευδαιμονισμό, καθώς και αισθητική υποβάθμιση των τόπων. Το δημογραφικό πρόβλημα είναι ένα σύνθετο ζήτημα με πολλές διαστάσεις και συνδέεται άμεσα με την κοινωνική, πολιτική, οικονομική ζωή κάθε χώρας. Ας σημειωθεί επίσης, ότι διανύουμε μια εποχή εργασιακής ανασφάλειας σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο εργασιακό περιβάλλον, το οποίο αποτελεί έναν ακόμα αρνητικό παράγοντα για τη δημιουργία οικογένειας και παιδιών, ενώ παράλληλα το μοντέλο της σύγχρονης οικογένειας είναι πολύ πιο απαιτητικό σε σχέση με το παρελθόν. Πέρα από όλα τα άλλα όμως, φαίνεται ότι η δημιουργία οικογένειας βρίσκεται χαμηλά στο αξιακό σύστημα των σημερινών Ελλήνων, σε αντίθεση με άλλα πρότυπα χωρών, όπου η πολυμελής οικογένεια αποτελεί θετικό κοινωνικό πρότυπο. Για την αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος και για να ενθαρρυνθούν τα νέα ζευγάρια σε τεκνοποίηση πρέπει να ληφθούν από την πολιτική ηγεσία άμεσα και αποφασιστικά μέτρα με πρώτο στόχο τη σταθεροποίηση των γεννήσεων και στη συνέχεια με στόχο την αναστροφή της πτωτικής πορείας τους. Αυτό χρειάζεται συγκεκριμένο και μακρόπνοο Στρατηγικό Σχέδιο Δράσης, στο πλαίσιο του οποίου θα εφαρμοστούν:

- επιδοματική πολιτική, φορολογικές ελαφρύνσεις,
- βελτίωση υπηρεσιών υγείας και φροντίδας παιδιών,
- εναρμόνιση επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής,
- ευνοϊκές συνθήκες απασχόλησης,
- κίνητρα για την επιστροφή των νέων που έφυγαν για να εργαστούν στο εξωτερικό,
- κίνητρα για την επιστροφή και την προσέλκυση νέων σε εγκαταλελειμμένες περιοχές κ.α.
- Σημαντική παράμετρος για την υλοποίηση ενός τέτοιου σχεδίου δράσης είναι και η **εξασφάλιση της ισότητας στον εργασιακό χώρο.**

Στο πλαίσιο αυτό, η απάντηση στην ανεπίτρεπτη και ανάρμοστη ερώτηση: μήπως σκοπεύεις να κάνεις παιδιά, είναι απλή και ξεκάθαρη: **σύμφωνα με τον νόμο Ν. 3896/2010 για την εφαρμογή των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης, δεν επιτρέπεται στη χώρα μας οι επιχειρήσεις να κάνουν διακρίσεις εις βάρος των γυναικών λόγω οικογενειακής κατάστασης.** Αυτό περιλαμβάνει και την απαγόρευση να ζητούνται πληροφορίες για την οικογενειακή κατάσταση ή να γίνεται διάκριση εις βάρος γυναικών που έχουν παιδιά ή σκοπεύουν να αποκτήσουν.

Σε περίπτωση παραβίασης της διάταξης αυτής **η επιχείρηση μπορεί να υποστεί νομικές κυρώσεις, όπως πρόστιμα ή δικαστικές αγωγές** από τις θιγόμενες γυναίκες. Υπογραμμίζουμε εδώ, ότι αν και η νομοθεσία απαγορεύει ρητά τέτοιες διακρίσεις στην πράξη και σύμφωνα με έρευνες προκύπτει ότι 4 στις 10 γυναίκες έχουν κληθεί κατά τη διάρκεια συνέντευξης, να απαντήσουν σε ερωτήσεις που συνδέονται με την οικογενειακή τους κατάσταση και την μητρότητα. Είναι φανερό ότι οι παλαιές αντιλήψεις και τα στερεότυπα που αφορούν διακρίσεις μεταξύ των φύλων, δεν έχουν εκλείψει στις μέρες μας. Χρειάζεται μεγάλη προσπάθεια για την αλλαγή νοοτροπίας με συνεχή ενημέρωση και ευαισθητοποίηση ολόκληρης της ελληνικής κοινωνίας, αρχής γενομένης από την εκπαίδευση των παιδιών μας.

Τι προβλέπεται για την ιατρική περίθαλψη της μητέρας και του παιδιού: α. με ασφαλιστική κάλυψη, β. χωρίς ασφαλιστική κάλυψη, γ. στις περιθωριακές, μειονοτικές και ευάλωτες ομάδες;

Ως γενική και अपαραβάτη αρχή πρέπει να έχουμε υπόψη ότι η οικογένεια, ως θεμέλιο της συντήρησης και της προαγωγής του Έθνους, όπως και ο **γάμος, η μητρότητα και η παιδική ηλικία τελούν υπό την προστασία του Κράτους**. Αυτό σημαίνει ότι το Κράτος φροντίζει να εξασφαλίζει τις απαραίτητες συνθήκες για την αξιοπρεπή διαβίωση όλων των πολιτών, με ένα σύστημα ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος, όπως ορίζει ο νόμος (άρθρο 21 παρ. 1 του Συντάγματος).

Η **Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού**, που κυρώθηκε από την Ελλάδα με τον Ν 2101/1992, είναι μέχρι σήμερα το πληρέστερο κείμενο διεθνώς που αναφέρεται στο δίκαιο των ανηλίκων και συνιστά την πιο ολοκληρωμένη νομική κατοχύρωση των δικαιωμάτων του παιδιού, τα οποία κατατάσσει σε δυο χωριστές κατηγορίες: **α.** στα δικαιώματα που αφορούν την ανάγκη των παιδιών για προστασία και φροντίδα, και **β.** στα δικαιώματα που ευνοούν την συμμετοχή και την αυτονομία των παιδιών. Ειδικότερα, με το άρθρο 24 της Διεθνούς Σύμβασης του ΟΗΕ ορίζεται το δικαίωμα του παιδιού να απολαμβάνει **το καλύτερο δυνατό επίπεδο υγείας και να επωφελείται από τις ιατρικές υπηρεσίες θεραπείας και αποκατάστασης**. Για τον λόγο αυτό, τα συμβαλλόμενα Κράτη πρέπει να εξασφαλίζουν στο παιδί

το δικαίωμα πρόσβασης στις υπηρεσίες υγείας και αποκατάστασης, αλλά και να λαμβάνουν όλα τα απαραίτητα μέτρα για τον περιορισμό της βρεφικής και της παιδικής θνησιμότητας. Συγκεκριμένα:

- Να εξασφαλίζουν απαραίτητη ιατρική περίθαλψη σε κάθε παιδί,
- Να αγωνίζονται κατά της ασθένειας και της κακής διατροφής,
- Να εξασφαλίζουν στις μητέρες την κατάλληλη περίθαλψη πριν και μετά τον τοκετό,
- Να ενημερώνουν τα παιδιά και τους γονείς για τα θέματα υγείας και διατροφής, για την υγιεινή του περιβάλλοντος και για την πρόληψη των ατυχημάτων,
- Να αναπτύσσουν προληπτική ιατρική φροντίδα και υπηρεσίες οικογενειακού προγραμματισμού.

Στη χώρα μας, που έχει επικυρώσει την παραπάνω Σύμβαση, τα Νοσοκομεία Παίδων και τα Κέντρα Υγείας υποδέχονται υποχρεωτικά τα παιδιά που νοσούν, ενώ Κέντρα Πρόληψης λειτουργούν επίσης και σε διάφορους Δήμους. Στον τομέα αυτόν δραστηριοποιούνται και ορισμένες ΜΚΟ, ενώ το Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού (στην Αθήνα, εδρεύει στο Νοσοκομείο Παίδων «Η Αγία Σοφία») εξειδικεύεται στην πρόληψη και στην δημόσια υγεία, αναπτύσσοντας και εκπαιδευτικές δράσεις.

Για τα παιδιά και τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, η συνταγογράφηση φαρμάκων, οι διαγνωστικές εξετάσεις, τα παραπεμπτικά κ.λπ. γίνονται από όλους τους πιστοποιημένους στο Σύστημα Ηλεκτρονικής Συνταγογράφησης (ΣΗΣ) γιατρούς. Δηλαδή και από ιδιώτες. Η πρόβλεψη αφορά τις παρακάτω κατηγορίες *ανασφάλιστων* πολιτών:

- Ανηλίκους μέχρι 18 ετών,
- Ασθενείς με νοητική ή ψυχική αναπηρία, αυτισμό, σύνδρομο down, διπολική διαταραχή, κατάθλιψη με ψυχωσικά συμπτώματα, εγκεφαλική παράλυση ή βαριές και πολλαπλές αναπηρίες, ακρωτηριασμένοι με ποσοστό αναπηρίας 67% και άνω που λαμβάνουν εξω-ιδρυματικό επίδομα, όπως και όσοι έχουν πιστοποιημένη αναπηρία από ΚΕΠΑ 80% και άνω για οποιαδήποτε πάθηση.
- Ασθενείς με παθήσεις των οποίων τα φάρμακα χορηγούνται με μηδενική συμμετοχή του ασφαλισμένου, όπως και ανασφάλιστοι ασθενείς που πάσχουν από το Σύνδρομο Ανοσολογικής Ανεπάρκειας (AIDS).

Πότε μία εργαζόμενη γυναίκα θεμελιώνει συνταξιοδοτικό δικαίωμα στην Ελλάδα; Τι ισχύει για αλλοδαπές εντός Ευρωπαϊκής Ένωσης και αλλοδαπές από τρίτες χώρες;

Όποιοι ασφαλίστηκαν για πρώτη φορά πριν από το 1993 έχουν δικαίωμα να αποχωρήσουν πριν από την συμπλήρωση του 62^{ου} έτους της ηλικίας τους και να λάβουν πλήρη η μειωμένη σύνταξη. Το μέτρο αφορά κυρίως ασφαλισμένους σε ΙΚΑ, Δημόσιο και στα ταμεία ΔΕΚΟ-Τραπεζών. Ειδικότερα:

Για την συνταξιοδότηση από το ΙΚΑ

1. Γυναίκες που είχαν συμπληρώσει ως το 2010 συνολικά 5.500 ημέρες ασφάλισης με ανήλικο τέκνο και έκλεισαν το 55ο έτος της ηλικίας τους έως το 2018. Με αυτές τις προϋποθέσεις μπορούν να αποχωρήσουν για πλήρη σύνταξη με το νέο όριο ηλικίας των 61 ετών εάν δεν έχουν ήδη συνταξιοδοτηθεί με μειωμένη.
2. Γυναίκες που είχαν συμπληρώσει 5.500 ημέρες ασφάλισης με ανήλικο τέκνο είτε το 2010, είτε το 2011 και έκλεισαν τα 50 ή τα 52 το 2017. Με αυτές τις προϋποθέσεις αποχωρούν με μειωμένη σύνταξη με το όριο ηλικίας των 58,5 ετών.
3. Γυναίκες που είχαν στο ΙΚΑ 5.500 ημέρες ασφάλισης με ανήλικο τέκνο το 2012 και συμπλήρωσαν το 55ο έτος της ηλικίας τους έως το 2018. Οι μητέρες αυτής της κατηγορίας συνταξιοδοτήθηκαν για μειωμένη σύνταξη εντός του 2024 με το νέο όριο ηλικίας που είναι ο 61ο έτος. Όσες έκλεισαν τα 55 από το 2019 και μετά βγαίνουν στα 62 με μειωμένη σύνταξη.

Για την συνταξιοδότηση από ταμεία ΔΕΚΟ- Τραπεζών

1. Μητέρες, που είχαν συμπληρώσει 25ετία το 2010 με ανήλικο τέκνο και έκλεισαν το 50ο έτος της ηλικίας τους έως το 2017, αποχωρούν για πλήρη σύνταξη με όριο ηλικίας ως 58,5 ετών. Μετά το 2017 τα όρια ηλικίας για όσες συμπληρώνουν τα 50 ανεβαίνουν στα 60,2, στα 61,3, κ.ο.κ. Τα ίδια όρια ηλικίας ισχύουν και για τις μητέρες που είχαν συμπληρώσει την 25ετία με ανήλικο τέκνο το 2011 και έκλεισαν το 52ο έτος της ηλικίας τους έως το 2018.

2. Μητέρες που είχαν συμπληρώσει την 25ετία με ανήλικο τέκνο το 2012 και έκλεισαν το 55ο έτος της ηλικίας τους έως το 2018, αποχωρούν με πλήρη σύνταξη με όριο ηλικίας ως 61 ετών.

Για την συνταξιοδότηση πριν από τα 62 στο δημόσιο τομέα

Πλήρη, ή μειωμένη σύνταξη με όρια ηλικίας από 56 ως 62 ετών μπορούν να πάρουν και οι εξής κατηγορίες εργαζομένων με ανήλικα τέκνα ή πολύτεκνοι:

- Ασφαλισμένοι γονείς με ανήλικο τέκνο το 2011 και 25ετία γεννημένοι έως και τον 12/1965 με όριο ηλικίας συνταξιοδότησης 58 ετών και 5 μηνών.
- Ασφαλισμένοι γονείς με ανήλικο τέκνο το 2012 και 25ετία, γεννημένοι έως και τον 12/1963 με όριο ηλικίας συνταξιοδότησης 59 ετών και 6 μηνών.
- Τρίτεκνοι δημόσιοι υπάλληλοι γεννημένοι από τον 01/1965 έως και τον 07/1965 με 21 έτη εργασίας το 2011 με απαιτούμενη ηλικία συνταξιοδότησης 58 ετών και 5 μηνών.
- Τρίτεκνοι δημόσιοι υπάλληλοι γεννημένοι από τον 01/1962 έως και τον 07/1962 με 23 έτη εργασίας το 2012 με απαιτούμενη ηλικία συνταξιοδότησης 58 ετών και 5 μηνών, καθώς και οι γεννημένοι το 1963 με απαιτούμενη ηλικία συνταξιοδότησης το 61^ο έτος ηλικίας.

Συνταξιοδότηση μητέρων με ανήλικα τέκνα: ειδικότερα, σε ό,τι αφορά την συνταξιοδότηση των μητέρων, πρέπει να σημειωθεί ότι σήμερα, ακόμη και μετά τις αλλαγές στο συνταξιοδοτικό σύστημα, υπάρχει η δυνατότητα για **πρόωρη συνταξιοδότηση** μητέρων με ανήλικα τέκνα υπό τις εξής προϋποθέσεις:

- α.** να έχουν συμπληρώσει 25 έτη ασφάλισης σε πραγματικό χρόνο μέχρι το 2010 ή το 2011.
- β.** να έχουν συμπληρώσει 5.500 ημέρες ασφάλισης μέχρι το 2012.
- γ.** να είχαν ανήλικο παιδί μέχρι το 2012.
- δ.** να έχουν ασφαλιστεί για πρώτη φορά πριν από 1993.
- ε.** να κατοχυρώνουν νέο όριο ηλικίας για συνταξιοδότηση εντός της μεταβατικής περιόδου 2015-2021.
- στ.** ισχύει και ο πλασματικός χρόνος ασφάλισης. Σημειώνεται ότι οι μητέρες του ιδιωτικού τομέα και των ΔΕΚΟ που ασφαλίστηκαν πριν από το 1992, δεν έχουν δικαίωμα να αναγνωρίσουν ως πλασματικό για την συνταξιοδότησή τους τον χρόνο ανατροφής των παιδιών (η ηλικία της

συνταξιοδότησης καθορίζεται βάσει του ν. 4336/2015 που κωδικοποιήθηκε με τον ν.5217/2025).

Σύνταξη χηρείας λόγω θανάτου συνταξιούχου ή ασφαλισμένου (που έχει συμπληρώσει τον χρόνο που απαιτείται για να συνταξιοδοτηθεί, είτε επειδή θεμελιώνει ο ίδιος αυτό το δικαίωμα ή λόγω ανικανότητας): η σύνταξη αυτή καταβάλλεται στον/στην επιζώντα/ζώσα σύζυγο ή τον/την σύντροφο με τον οποίο είχαν σύμφωνο συμβίωσης, αλλά και σε διαζευγμένους, ανεξάρτητα από την ηλικία τους. Απαιτείται ο γάμος/σύμφωνο συμβίωσης να έχει διαρκέσει τουλάχιστον 3 χρόνια. Το ποσοστό της σύνταξης επί του προκειμένου αντιστοιχεί στο 70% της σύνταξης του αποβιώσαντος συζύγου/συντρόφου. Σύνταξη λόγω θανάτου χορηγείται επίσης στα νόμιμα τέκνα ή σε εκείνα που εξομοιώνονται με τα νόμιμα τέκνα του θανόντος ασφαλισμένου, εφόσον είναι άγαμα και δεν έχουν συμπληρώσει το 24^ο έτος της ηλικίας τους. Το ποσοστό σύνταξης που δικαιούνται δεν μπορεί να υπερβαίνει το 30% της σύνταξης του αποβιώσαντος.

Συνταξιοδοτικά δικαιώματα διαζευγμένης γυναίκας: έπειτα από μακροχρόνιες και συντονισμένες ενέργειες των γυναικείων οργανώσεων, αναγνωρίστηκε για πρώτη φορά το συνταξιοδοτικό δικαίωμα της διαζευγμένης συζύγου, με τον ν.3232/2004, άρθρο 4. Ο νόμος αφορά τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες μια διαζευγμένη γυναίκα (αλλά και ένας διαζευγμένος άνδρας, κατά περίπτωση) δικαιούται να λάβει σύνταξη λόγω θανάτου του/της πρώην συζύγου, εφόσον αυτός/ή ήταν ασφαλισμένος/η ή συνταξιούχος. Η τελική ρύθμιση έγινε με τις διατάξεις του ν.4387/2016 (νόμος Κατρούγκαλου) και με κάποιες τροποποιήσεις που ακολούθησαν. Σύμφωνα με τον νόμο, ο/η διαζευγμένος/η σύζυγος δικαιούται να συνταξιοδοτηθεί λόγω θανάτου του/της πρώην συζύγου:

- α.** εφόσον ο γάμος είχε διαρκέσει τουλάχιστον 10 χρόνια,
- β.** πρέπει να αποδεικνύεται ότι ο θανών/η θανούσα κατέβαλλε διατροφή στον/στην πρώην σύζυγο, βάσει δικαστικής απόφασης ή ιδιωτικής συμφωνίας, π.χ. με συμβολαιογραφικό έγγραφο,
- γ.** ο/η διαζευγμένος/η να μην έχει τελέσει νέο γάμο μετά το διαζύγιο ή πριν από τον θάνατο του/της πρώην συζύγου,
- δ.** σε κάποιες περιπτώσεις υπάρχει πιθανότητα να ληφθεί υπόψη και το εισόδημα του διαζευγμένου/ης, ειδικά αν πρόκειται για την χορήγηση μειωμένης σύνταξης. *Δεν τίθεται πάντοτε όριο ηλικίας, ωστόσο, για την ορι-*

στική χορήγηση ή την επαναχορήγηση (σε περίπτωση προσωρινής αναστολής) σύνταξης, ενδέχεται να υπάρξει όριο ηλικίας (π.χ. 55 ετών). Παράδειγμα: αν μία γυναίκα ήταν παντρεμένη για 15 χρόνια, πήρε διαζύγιο και ελάμβανε διατροφή από τον πρώην σύζυγό της βάσει δικαστικής απόφασης και μέχρι τον θάνατό του, δικαιούται να πάρει σύνταξη χηρείας.

Τι προβλέπει ο νόμος για τις εργαζόμενες γυναίκες ΑΜΕΑ στον δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα; Υπάρχει ειδική προστασία; Αν ναι, τα προβλεπόμενα μέτρα γίνονται σεβαστά;

Στην Ελλάδα, οι γυναίκες με αναπηρία αντιστοιχούν στο 21,4% του γυναικείου πληθυσμού, στο 60,9% εν γένει των ατόμων με αναπηρία και στο 11% του συνολικού πληθυσμού, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της Eurostat (2015). Υπολογίζεται ότι τα ποσοστά αυτά θα αυξάνονται, καθώς οι γυναίκες έχουν υψηλότερο προσδόκιμο ζωής (ζουν περισσότερα χρόνια), ο πληθυσμός της χώρας γερνάει και η αναπηρία ή χρόνια πάθηση συνδέεται άμεσα με την μεγαλύτερη ηλικία. Το ότι **οι ΑΜΕΑ, αλλά οι γυναίκες ειδικότερα, υπόκεινται σε πολλαπλές διακρίσεις** τόσο λόγω του φύλου τους, όσο και ως γυναίκες με αναπηρία ή/και με χρόνιες παθήσεις, αλλά ακόμη και ως συγγενείς ατόμων με αναπηρία και χρόνια πάθηση, είναι ένα γεγονός διαπιστωμένο από όλες τις σχετικές έρευνες και μελέτες.

Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες είναι το πρώτο κείμενο που είναι νομικά δεσμευτικό (δηλαδή που τα κράτη-μέλη έχουν την νομική υποχρέωση να το λαμβάνουν υπόψη τους) και στοχεύει στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων καταρχάς, αλλά ιδιαίτερα των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία. Το υπέγραψαν τα κράτη-μέλη της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ το 2006. Τον επόμενο χρόνο (2007) υπέγραψε τη Σύμβαση η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την κύρωσε το 2020. Η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση και το προαιρετικό πρωτόκολλο με τον ν.4074/2012 και ακολούθως, με τον ν.4488/2017 θεσπίστηκε ένα γενικό πλαίσιο ρυθμίσεων για την εφαρμογή της Σύμβασης. Επίσης, ενσωματώθηκε η διάσταση της αναπηρίας σε όλες τις πολιτικές και τα προγράμματα για την ισότητα των φύλων. **Αυτό σημαίνει ότι η αναπηρία πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και να αντιμετωπίζεται σε**

κάθε τομέα με όρους ισότητας για όλες τις γυναίκες, συμπεριλαμβανομένων και των μειονοτικών και ευάλωτων ομάδων.

Ειδικότερα:

1. αποτυπώνεται σε εθνικό επίπεδο η κατάσταση των γυναικών με αναπηρία και συμπληρώνεται έτσι το κανονιστικό πλαίσιο για την ισότητα των φύλων. Υπεύθυνος φορέας είναι η Γενική Γραμματεία Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων (ΓΓΟΠΙΦ), σε συνεργασία με την ΕΣΑμεΑ (Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία) και το ΚΕΘΙ (Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας).
2. Ενσωματώνεται η διάσταση της αναπηρίας στην διαμόρφωση ολοκληρωμένης στρατηγικής για γυναίκες και κορίτσια Ρομά, για πρόσφυγες, για γυναίκες που ζητούν άσυλο και για γυναίκες που η κατάστασή τους μοιάζει με εκείνη των προσφύγων. Διαμορφώνεται ολοκληρωμένη στρατηγική για την ισότητα των φύλων και για την καταπολέμηση των *πολλαπλών και διατομεακών διακρίσεων* σε πληθυσμούς γυναικών και κοριτσιών. Υπεύθυνος φορέας είναι το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων – Γενική Γραμματεία Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων (ΓΓΟΠΙΦ), με εμπλεκόμενους φορείς το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου και το ΚΕΘΙ (Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας).
3. Ειδικά μέτρα λαμβάνονται για την πρόληψη και την καταπολέμηση της έμφυλης βίας και της κακοποίησης των γυναικών και των κοριτσιών με αναπηρία, και ειδικότερα της ενδοοικογενειακής βίας και της σεξουαλικής τους εκμετάλλευσης. Στα μέτρα αυτά περιλαμβάνονται, ανάμεσα σε άλλα: εκστρατεία σχετικής ενημέρωσης των ίδιων των γυναικών/κοριτσιών και των οικογενειών τους κατάρτιση ιατρικού προσωπικού, κοινωνικών λειτουργών, αστυνομικών οργάνων κ.λπ. ως προς τις μεθόδους αντιμετώπισης της βίας κατά γυναικών με αναπηρία: πρωτόκολλα και κανόνες δεοντολογίας για τους/τις επαγγελματίες που φροντίζουν και υποστηρίζουν γυναίκες με αναπηρία, με στόχο την πρόληψη της έμφυλης βίας και της κακοποίησης. Υπεύθυνος φορέας είναι το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων – ΓΓΟΠΙΦ.
4. Ιδιαίτερα μέτρα λαμβάνονται για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών/κοριτσιών με αναπηρία ειδικότερα για πράξεις που αφορούν την εξαναγκαστική άμβλωση και στείρωση, συμπεριλαμβανομένων των περιπτώσεων γυναικών που τελούν υπό

δικαστική συμπαράσταση. Οι πράξεις αυτές αποτελούν ποινικό αδίκημα και τιμωρούνται από τον νόμο. Προβλέπεται ωστόσο κανονιστικό πλαίσιο για τη διακοπή της κύησης σε περιπτώσεις που η γυναίκα τελεί υπό δικαστική συμπαράσταση. Υπεύθυνοι φορείς είναι το Υπουργείο Δικαιοσύνης – ΓΓΟΠΙΦ.

Όταν λέμε *δικαστική συμπαράσταση* εννοούμε την κατάσταση εκείνη στην οποία τίθεται ένα ενήλικο πρόσωπο το οποίο λόγω διανοητικής ή σωματικής υστέρησης ή αδυναμίας δεν είναι σε θέση να φροντίζει τις υποθέσεις του και να υπερασπίζεται το έννομο συμφέρον του. Να προστατεύει πρακτικά και νομικά τον εαυτό του, δηλαδή. Ο *δικαστικός συμπαραστάτης* ορίζεται με δικαστική απόφαση για να προστατεύει το συμφέρον του *συμπαραστατούμενου*, δηλαδή του ατόμου που χρειάζεται την συγκεκριμένη συμπαράσταση επειδή έχει μερική ή ολική *δικαιοπρακτική ικανότητα* (δεν μπορεί δηλαδή, εν μέρει ή εντελώς, να προχωρεί σε πράξεις που παράγουν έννομα – σύμφωνα με τον νόμο – αποτελέσματα). Πράγμα που σημαίνει ότι χρειάζεται την συναίνεση του δικαστικού συμπαραστάτη για όλες ή για ορισμένες από τις δικαιοπραξίες που το αφορούν. *Ενήλικα πρόσωπα* υπό δικαστική συμπαράσταση είναι:

- Άτομα με σωματική αναπηρία,
- Άτομα με ψυχική ή διανοητική διαταραχή.
- Άτομα που λόγω ασωτίας, αλκοολισμού ή τοξικομανίας εκθέτουν σε κίνδυνο στέρησης τον εαυτό τους, αλλά και τρίτα πρόσωπα (άρθρο 1666 Α.Κ.)

Εξάλλου, το άρθρο 13 του ν.4331/2015 ορίζει κάποια μέτρα για την ανακούφιση των ΑΜΕΑ, την απλοποίηση της λειτουργίας των Κέντρων Πιστοποίησης Αναπηρίας και άλλα σχετικά ζητήματα. Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι τα άτομα με αναπηρία τα οποία συμμετέχουν σε προγράμματα κατάρτισης, ενίσχυσης της απασχόλησης (συμπεριλαμβανομένης και της αυτοαπασχόλησης) ή/και εργάζονται σε Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις, δεν χάνουν το επίδομα πρόνοιας ή τα επιδόματα επανένταξης ή τα νοσήλια οποιασδήποτε μορφής ή σχετικές παροχές. Αντιθέτως, συνεχίζουν να τα εισπράττουν ταυτοχρόνως και αθροιστικά με την αποζημίωση από την συμμετοχή τους στα παραπάνω προγράμματα ή/και την αμοιβή τους από την απασχόλησή τους στην Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση.

Τα Κέντρα Πιστοποίησης Αναπηρίας (ΚΕ.Π.Α.) είναι αρμόδια για την αξιολόγηση και πιστοποίηση του βαθμού αναπηρίας των πολιτών στην Ελλάδα. Δημιουργήθηκαν με τον ν.3863/2010, με στόχο την ενιαία υγειονομική κρίση για όλους τους ασφαλισμένους και ανασφάλιστους πολίτες.

Διαδικασία Πιστοποίησης

1. Υποβολή Αίτησης: Οι ενδιαφερόμενοι υποβάλλουν αίτηση για αξιολόγηση και πιστοποίηση αναπηρίας μέσω των σημείων εξυπηρέτησης του e-ΕΦΚΑ, των Κέντρων Κοινότητας ή των ΚΕΠ.
2. Αξιολόγηση: Η αίτηση εξετάζεται από το ΚΕ.Π.Α., το οποίο καθορίζει το ποσοστό αναπηρίας .

Νέες Δομές

Πρόσφατα, ανακοινώθηκε η δημιουργία δύο νέων κεντρικών δομών ΚΕ.Π.Α. στο Στάδιο Ειρήνης και Φιλίας και στα Ολυμπιακά Ακίνητα στο Γαλάτσι, με στόχο την ταχύτερη και καλύτερη εξυπηρέτηση των πολιτών (στο Λεκανοπέδιο.)

Σημεία Εξυπηρέτησης

Για πληροφορίες σχετικά με τις διευθύνσεις και τα τηλέφωνα των γραμματειών των ΚΕ.Π.Α. σε όλη την Ελλάδα, μπορείτε να ανατρέξετε στον επίσημο ιστότοπο του [e-ΕΦΚΑ](#).

Προσοχή: Οι πληροφορίες ενδέχεται να έχουν αλλάξει μετά την τελευταία ενημέρωση. Συνιστάται η επικοινωνία με τα τοπικά γραφεία του e-ΕΦΚΑ ή τα ΚΕΠ για τις πιο πρόσφατες πληροφορίες.

Δικαιώματα γυναικών με καρκίνο του μαστού: στις γυναίκες με καρκίνο του μαστού παρέχονται ορισμένες διευκολύνσεις και παροχές και αναγνωρίζονται επίσης κάποια δικαιώματα τα οποία παρέχει το κράτος, στο γενικότερο πλαίσιο της κοινωνικής προστασίας των ατόμων με αναπηρία. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι να εκδοθεί για την ενδιαφερόμενη απόφαση αναγνώρισης ποσοστού αναπηρίας 67% και άνω (για ορισμένες παροχές αρκεί ποσοστό αναπηρίας 50% και άνω). Η σχετική απόφαση δίδεται από την Πρωτοβάθμια Υγειονομική Επιτροπή του Κέντρου Πιστοποίησης Αναπηρίας (ΚΕ.Π.Α.), η οποία υπάγεται στην Διεύθυνση Εργασίας του ΕΦΚΑ.

4 Η βία με θύματα ανηλίκους και ενήλικες. Σεξουαλική παρενόχληση ανηλίκων και ενηλίκων. Ενδοοικογενειακή βία, βία κατά των γυναικών και πώς προσδιορίζεται

Στο σχολείο: τι είναι το bullying; Ποια είναι τα μέτρα προστασίας; Τι προβλέπει ο νόμος; Έχει υποχρέωση το σχολείο να καταγγέλλει περιπτώσεις bullying αλλά και ενδοοικογενειακής βίας και συναφούς κακοποίησης παιδιών, όταν υποπίπτουν στην αντίληψή του;

Με την λέξη bullying προσδιορίζεται ο εκφοβισμός, που είναι μια σκόπιμη και επαναλαμβανόμενη επιθετική συμπεριφορά, σωματική, λεκτική, ψυχολογική ή/και κοινωνική. Λαμβάνει χώρα μέσα ή έξω από το σχολείο, αλλά και στο διαδίκτυο (στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης). Τούτος ο εκφοβισμός μπορεί στην περίπτωση αυτή να είναι το ίδιο και ή και πιο σοβαρός ακόμη, καθώς η έκθεση του μαθητή ή της μαθήτριας γίνεται δημόσια και είναι, καταρχάς τουλάχιστον, ανεξέλεγκτη. Συνήθως, εκείνος που εκφοβίζει σκοπεύει ακριβώς σε αυτό: να τρομάξει το θύμα του, να του προκαλέσει φόβο, ανησυχία, πόνο και αίσθημα απειλής. Συνήθως, το θύμα δεν μπορεί να υπερασπιστεί τον εαυτό του/της, επειδή, συνήθως, επιλέγονται ως θύματα τα πιο ευάλωτα και ευαίσθητα άτομα. Υπάρχουν διάφορα είδη εκφοβισμού:

α. σωματικός, δηλαδή σωματικές επιθέσεις: σπρωξίματα, κλοτσιές, γροθιές, φτυσίματα, δαγκωνιές, τσιμπήματα, τρικλοποδιές, αγγίγματα, ρίψη αντικειμένων (π.χ. πέτρες) και καταστροφή προσωπικών ειδών.

β. λεκτικός: απειλές, βρισιές, κοροϊδία, προσβολές, ειρωνείες, αγενή και υποτιμητικά σχόλια, προσβλητικά παρατσούκλια κ.α.

γ. διαδικτυακός: χρήση, αποστολή και ανάρτηση σε ηλεκτρονικά μέσα

(e-mail, social media, chatting κ.λπ.) υβριστικού ή απειλητικού υλικού, υλικού που μπορεί να εμπεριέχει αποτύπωση προσωπικών στιγμών ή εν γένει προσωπικά δεδομένα (doxing), παράνομη χρήση των δεδομένων αυτών, κακόβουλο σχολιασμό και παρακολούθηση των αναρτήσεων του θύματος, απόπειρα αποπλάνησης (τύπου sexting ή grooming κ.λπ.)

δ. κοινωνικός: διάφορες φήμες, αποκλεισμός από ομάδες συνομηλίκων ή άλλες συναφείς κοινωνικές ή διαδικτυακές ομάδες.

ε. εκβιαστικός, ο οποίος συνήθως εκφράζεται με εξαναγκασμό σε πράξεις ή παραλείψεις αντίθετες με την θέληση του εκβιαζομένου ατόμου (π.χ. καταβολή χρημάτων, παράδοση προσωπικών αντικειμένων κ.α.).

Ο όρος **bullying** (μπούλινγκ) έχει επικρατήσει και στη χώρα μας για να προσδιορίσει κάθε περιστατικό – μικρότερο ή μεγαλύτερο – ενδοσχολικής κυρίως παρενόχλησης και βίας, με δράστες και θύματα ανηλίκους. Ο σχολικός εκφοβισμός όπως περιγράφεται παραπάνω μπορεί να συμβεί μέσα στην σχολική τάξη, στο προαύλιο του σχολείου και στους βοηθητικούς χώρους του (γήπεδο, τουαλέτες, διάδρομοι, αλλά και στον δρόμο προς και από το σχολείο). **Ο εκφοβισμός μπορεί να αφορά το φύλο, την εθνικότητα, τη θρησκεία, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, κάποια σωματική ή άλλη ιδιαιτερότητα ή αναπηρία, την κοινωνικοοικονομική κατάσταση, την καταγωγή ή εν γένει την προσωπικότητα του θύματος.** Δεν είναι εκφοβισμός τα πειράγματα και αστεία μεταξύ φίλων στο πλαίσιο του παιχνιδιού ή της παρέας και εφόσον είναι αμοιβαία. Από τη στιγμή που κάποιος «πείραγμα» κ.λπ. εξελίσσεται σε επιθετική συμπεριφορά ή απειλή, τότε μπορούμε να μιλήσουμε για εκφοβισμό. *Το σχολείο, δηλαδή οι εκπαιδευτικοί καταρχάς αλλά και τυχόν διοικητικά στελέχη που τέτοιες συμπεριφορές υποπίπτουν στην αντίληψή τους, έχουν υποχρέωση κατά τον νόμο να καταγγέλλουν τα σχετικά φαινόμενα.*

Μεταξύ των μέτρων που έχουν θεσπισθεί, βάσει του νέου Εθνικού Σχεδίου για την αντιμετώπιση της σχολικής βίας και του σχολικού εκφοβισμού, περιλαμβάνονται και τα ακόλουθα:

- Επαναφορά της πενθήμερης αποβολής,
- Ψηφιοποίηση του θέματος των απουσιών,
- Οι γονείς και οι κηδεμόνες επιβαρύνονται με το κόστος των καταστροφών που προκαλούνται από τους μαθητές.
- Απαγόρευση χρήσης κινητών τηλεφώνων στο σχολείο.

Από τον Σεπτέμβριο του 2024 μάλιστα προβλέπεται Νέος Κανονισμός για τα σχολεία, που ορίζει σαφείς κανόνες συμπεριφοράς και τις συνέπειες για κάθε σχετικό παράπτωμα. Εξάλλου, στην ψηφιακή πλατφόρμα <https://stop-bullying.gov.gr/> μαθητές και γονείς μπορούν να καταγγέλλουν τα εκφοβιστικά περιστατικά.

Οι εκπαιδευτικοί ή και διοικητικά στελέχη έχουν την ίδια όπως παραπάνω υποχρέωση να καταγγέλλουν στις αρχές και τυχόν περιστατικά **ενδοοικογενειακής βίας** με συναφή κακοποίηση των παιδιών, τα οποία μπορούν να πέσουν στην αντίληψή τους. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 23 του ν.3500/2006 όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 130 του ν.5090/2024, «κάθε παιδαγωγός, εκπαιδευτικός, μέλος του ειδικού βοηθητικού προσωπικού της πρωτοβάθμιας ή δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που παρέχει υπηρεσίες σε ανήλικο, ο οποίος κατά την εκτέλεση των καθηκόντων του πληροφορείται ή διαπιστώνει με οποιονδήποτε τρόπο ότι έχει διαπραχθεί σε βάρος ανηλικού έγκλημα ενδοοικογενειακής βίας, υποχρεούται να το αναφέρει χωρίς καμία καθυστέρηση στις αρμόδιες διωκτικές αρχές (εισαγγελία, αστυνομικές αρχές). **Οι εκπαιδευτικοί που αναφέρουν έγκλημα ενδοοικογενειακής βίας δεν εγκαλούνται ούτε ενάγονται (δηλαδή δεν μπορεί κανείς να τους καταγγείλει ή να τους παραπέμψει στο δικαστήριο), δεν διώκονται πειθαρχικά, δεν απολύονται ούτε υφίστανται άλλου είδους κυρώσεις ή δυσμενή μεταχείριση** εξαιτίας κάποιου περιστατικού που ανέφεραν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, παρά μόνον αν εν γνώσει τους πρόβησαν σε αναληθή αναφορά (αν δηλαδή συνειδητά δεν είπαν την αλήθεια). Επίσης, καλούνται να εξεταστούν ως μάρτυρες κατά την διαδικασία στο ακροατήριο, μόνον αν το έγκλημα της ενδοοικογενειακής βίας δεν μπορεί να αποδειχθεί με κάποιον άλλο τρόπο. Η υποχρέωση αυτή εφαρμόζεται αναλόγως και για τα μέλη του προσωπικού και τους προϊσταμένους των Κέντρων Εκπαιδευτικής και Συμβουλευτικής Υποστήριξης (ΚΕΣΥ) του άρθρου 6 και της παρ.3 του άρθρου 18 του ν.4547/2018.

Ο όρος **doxxing** προέρχεται από τη λέξη *documents* και σημαίνει την κακοπροαίρετη στοχοποίηση κάποιου στο διαδίκτυο, κυρίως με την εσκεμμένη αποκάλυψη προσωπικών δεδομένων του, πραγματικών ή όχι.

Ο όρος **sexting** προέρχεται από το *sex* και το *texting* και σημαίνει την ανταλλαγή μηνυμάτων, σεξουαλικού κυρίως περιεχομένου, μέσω του τηλεφώνου, του υπολογιστή κ.λπ.

Ο όρος **grooming** σημαίνει την διαδικτυακή αποπλάνηση, δηλαδή την πράξη ενός ενήλικα ο οποίος μέσω του διαδικτύου έρχεται σε επαφή με ανήλικο (παιδί ή έφηβο) για να τον συναντήσει και να τον εκμεταλλευθεί (κυρίως σεξουαλικά).

Ο όρος **stalking** προέρχεται από το ρήμα *to stalk* (κατασκοπεύω, παρακολουθώ) και σημαίνει την έμμονη καταδίωξη, την εμμονική παρακολούθηση με κακόβουλη πρόθεση. Πρόκειται για παρακολούθηση επαναλαμβανόμενη, ανεπιθύμητη και επίμονη που προκαλεί φόβο και ανησυχία σε όποιον την υφίσταται.

Κορίτσια και αγόρια εκφοβιστές και θύματα: υπάρχουν διαφορές;

Με τα κορίτσια ο εκφοβισμός τείνει να γίνεται πιο διακριτικός/έμμεσος. Είναι πιο πιθανό να περιλαμβάνει πιο πολύ τακτικές κοινωνικού bullying όπως είναι ο αποκλεισμός, η απομόνωση και η διάδοση φημών παρά άμεσο λεκτικό εκφοβισμό πρόσωπο-με-πρόσωπο. Τα κορίτσια είναι πιθανότερο να εμπλακούν σε προμελετημένο εκφοβισμό, ενώ στα αγόρια το bullying τείνει να είναι πιο αυθόρμητο, όπως και άμεσα σωματικό. Μερικά αγόρια θεωρούν ότι η συμμετοχή τους σε καυγάδες τους δίνει «κύρος» κι αυτό τους αρέσει, ενώ τα κορίτσια συνήθως εμπλέκονται σε πιο συγκαλυμμένο και ψυχολογικό bullying (π.χ. πληγώνοντας συναισθηματικά) παρά σε σωματικό, αν και τον τελευταίο καιρό έχουν καταγραφεί πολλά φαινόμενα μεγάλης σωματικής βίας με θύτες και θύματα κορίτσια. Συνήθως τα κορίτσια μπορούν να υφίστανται bullying τόσο από αγόρια όσο και από κορίτσια, ενώ τα αγόρια το υφίστανται κατά κανόνα μόνον από αγόρια. Χρειάζεται μεγάλη προσοχή στο ψυχολογικό bullying, ιδίως όταν τα θύματα είναι κορίτσια, επειδή δεν εντοπίζεται εύκολα, αντίθετα με τον σωματικό εκφοβισμό που είναι προφανής και στον οποίο οι ενήλικες αντιδρούν άμεσα.

Τι είναι η σεξουαλική παρενόχληση και κακοποίηση ανηλίκων; Πως τιμωρείται;

Η σεξουαλική παρενόχληση και κακοποίηση ανηλίκων τιμωρείται αυστηρά από τον νόμο. Με τον νέο Ποινικό Κώδικα (ν.4619/2019) οι γενετήσιες πράξεις με θύματα ανηλίκους θεωρούνται πλέον **κακούργημα** και διώκονται **αυτεπαγγέλτως**, πράγμα που σημαίνει ότι ο εισαγγελέας προχωρεί στη δίωξη χωρίς να απαιτείται **έγκληση**, δηλαδή καταγγελία από το θύμα ή από εκείνον που έχει την επιμέλειά του. Αυτεπαγγέλτως πλέον διώκεται και η προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας (άρθρο 337 Π.Κ.) και ευπρέπειας (άρθρο 353 Π.Κ.) του ανηλίκου. Ειδικότερα, ο νέος Ποινικός Κώδικας, είναι ιδιαίτερα αυστηρός όταν οι αξιόποινες γενετήσιες πράξεις γίνονται με ανηλίκους ή ενώπιον ανηλίκων. Έτσι, (άρθρο 339 Π.Κ.) όποιος προβαίνει σε γενετήσια πράξη με πρόσωπο κάτω των 15 ετών ή το παραπλανά για να γίνει η συγκεκριμένη πράξη, *έστω και χωρίς* αμοιβή ή άλλα υλικά ανταλλάγματα, τιμωρείται, αναλόγως, με φυλάκιση από 2 έως 3 έτη ή και με κάθειρξη τουλάχιστον 10 ετών αν το θύμα δεν έχει συμπληρώσει τα 12 έτη, ενώ τα τυχόν υλικά ανταλλάγματα θεωρούνται επιβαρυντικός παράγων. Σε κάθε περίπτωση, όποιος εξωθεί ή παρασύρει ανήλικο κάτω των 15 ετών να παρακολουθεί με χρήση της τεχνολογίας ή να παρίσταται σε γενετήσια πράξη, χωρίς να συμμετέχει σε αυτήν, τιμωρείται αυστηρά κατά τον νόμο. Αν η πράξη είχε ως αποτέλεσμα τον θάνατο του παθόντος, τότε η ποινή είναι ισόβια κάθειρξη.

Ο ενήλικος πάλι που προβαίνει σε γενετήσιες πράξεις με ανήλικο που του έχουν εμπιστευθεί για να τον επιβλέπει ή να τον φυλάσσει, *έστω και* προσωρινά, τιμωρείται με κάθειρξη τουλάχιστον 10 ετών και χρηματική ποινή αν ο παθών δεν έχει συμπληρώσει τα 14 έτη, ενώ αν τα έχει συμπληρώσει τιμωρείται επίσης με κάθειρξη και χρηματική ποινή.

Ιδιαίτερα αυστηρός είναι ο νόμος όταν ο δράστης είναι οικείος. Δηλαδή, πρόσωπο που συγκατοικεί με τον ανήλικο ή εκπαιδευτικός, παιδαγωγός, γυμναστής, κληρικός, γιατρός, νοσοκόμος, άτομο που ενδεχομένως εκμεταλλεύεται τυχόν διανοητική ή σωματική αναπηρία του ανηλίκου κ.λπ. Με φυλάκιση τουλάχιστον 6 μηνών τιμωρείται ο ενήλικος που επιβλέπει ή φυλάσσει ανήλικο, *έστω και* προσωρινά, και προβαίνει σε άσεμνες χειρονομίες στον ανήλικο, του παρουσιάζει ή του περιγράφει ή εξιστορεί πράξεις γενετήσιου χαρακτήρα. Όπως είναι προφανές, οι ποινές διαφέρουν κατά πε-

ρίσταση, ανάλογα με την ηλικία του ανηλίκου θύματος. Ο νέος Ποινικός Κώδικας αναφέρεται λεπτομερέστερα τόσο στα αδικήματα όσο και στις ποινές στην ενότητα «Εγκλήματα κατά της Γενετήσιας Ελευθερίας και Εγκλήματα Οικονομικής Εκμετάλλευσης της Γενετήσιας Ζωής» (άρθρα 336-353).

Γονική μέριμνα, επιμέλεια και εποπτεία των ανηλίκων: τι σημαίνουν; Πότε παρεμβαίνει το Δικαστήριο; Η Εισαγγελία Ανηλίκων και πώς μπορεί κανείς να απευθυνθεί σε αυτήν.

Οι όροι επιμέλεια και εποπτεία αφορούν τη φροντίδα και την προστασία ανηλίκων, αλλά έχουν διαφορετική νομική σημασία.

Επιμέλεια ανηλίκου σημαίνει ότι ο γονέας ή άλλος νόμιμος κηδεμόνας του ανηλίκου ευθύνεται πρακτικά και – κυρίως – από τον νόμο για την ανατροφή του παιδιού. Δηλαδή, ευθύνεται για την:

- Ανατροφή του παιδιού και τις συνθήκες διαβίωσής του. Έχει την καθημερινή φροντίδα του, που σημαίνει ότι φροντίζει επίσης και για την εκπαίδευση και την ψυχική ανάπτυξη του παιδιού. Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά την εκπαίδευση και την μόρφωση του παιδιού, υποχρεώνεται να διαλέξει το σχολείο και τις συναφείς δραστηριότητες.
- Ιατρική περίθαλψη: λαμβάνει αποφάσεις για την υγεία του παιδιού.
- Διαχείριση περιουσίας: προστατεύει την περιουσία του ανήλικου.

Η επιμέλεια ανήλικου ασκείται συνήθως από τους γονείς (γονική μέριμνα), αλλά μπορεί να ανατεθεί και σε τρίτους ή το κράτος σε περιπτώσεις κακοποίησης, παραμέλησης ή θανάτου των γονέων.

Εποπτεία ανηλίκου: σημαίνει την ελεγκτική και προστατευτική αρμοδιότητα πάνω σε έναν ανήλικο, δηλαδή τον έλεγχο που οφείλει να ασκεί και την προστασία που υποχρεούται να παρέχει τρίτο νομιμοποιούμενο πρόσωπο ή κοινωνική υπηρεσία, όταν:

- Το παιδί δεν βρίσκεται υπό την επιμέλεια των γονέων του (π.χ. σε δομές φιλοξενίας ή κηδεμονία τρίτου προσώπου).
- Απαιτείται πρόσθετη προστασία λόγω κακοποίησης, εγκατάλειψης ή ακαταλληλότητας του περιβάλλοντος.

— Το κράτος ή ο δικαστικός κηδεμόνας παρακολουθεί την ανατροφή του παιδιού, χωρίς να έχει την καθημερινή φροντίδα του.

Η εποπτεία μπορεί να ανατεθεί σε **κοινωνικές υπηρεσίες, εισαγγελέα ανηλίκων ή ειδικούς φορείς.**

Ο **εισαγγελέας ανηλίκων** προΐσταται του Τμήματος Ανηλίκων, μιας ξεχωριστής και εν μέρει αυτοτελούς υπηρεσίας της εκάστοτε Εισαγγελίας Πρωτοδικών. Είναι ο εγγυητής των δικαιωμάτων των ανηλίκων. Ειδικότερα, στην αρμοδιότητα του Τμήματος Ανηλίκων και Ενδοοικογενειακής Βίας υπάγεται κατά κύριο λόγο η ανάληψη των απαραίτητων ενεργειών για την διευθέτηση υποθέσεων στις οποίες εμπλέκονται ανήλικοι, υπό οιαδήποτε ιδιότητα.

Στην αρμοδιότητα του Τμήματος Ανηλίκων ανήκει:

- α.** όλη η φάση της προδικασίας σε υποθέσεις που οι κατηγορούμενοι είναι ανήλικοι, όπως και σε υποθέσεις που έχουν να κάνουν με περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας σε βάρος ανηλίκων,
- β.** η εκτέλεση παραγγελιών των εισαγγελέων όταν πρέπει να γίνει ακρόαση ανηλίκων, αλλά και ενηλίκων όταν στρέφονται κατά ανηλίκων,
- γ.** η τήρηση φακέλων κοινωνικού περιεχομένου για την στήριξη ανηλίκων που βρίσκονται σε κίνδυνο.

Σύμφωνα με το άρθρο 360 του νέου Ποινικού Κώδικα (όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 84 του ν. 4855/2021), όποιος έχει την υποχρέωση εποπτείας ανηλίκου και παραλείπει να εμποδίσει τον ανήλικο από την τέλεση μιας αξιόποινης πράξης, τιμωρείται τόσο με χρηματικό πρόστιμο όσο και, κατά περίπτωση, με φυλάκιση μέχρι ενός (1) έτους, και αυτό αν δεν συντρέχει λόγος να τιμωρηθεί αυστηρότερα, με άλλη διάταξη. Τώρα, αν αυτός που είναι υπαίτιος για την παράλειψη είναι πρόσωπο που έχει την *επιμέλεια* του ανηλίκου και ιδίως αν είναι ο γονέας ή ο επίτροπος υπό την επιμέλεια του οποίου έχει τεθεί ο ανήλικος, τότε αυτός τιμωρείται αυστηρότερα: με φυλάκιση μέχρι τρία (3) έτη και με χρηματική ποινή, αν μάλιστα πρόκειται για βίαιη πράξη κατά ανηλίκου, τέτοια που αν την είχε διαπράξει ενήλικος θα ήταν κακούργημα, τότε αυτός που παρέλειψε να εμποδίσει τον ανήλικο δράστη τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός (1) έτους και με χρηματική ποινή τουλάχιστον δέκα χιλιάδων (10.000) ευρώ.

Με ποινή φυλάκισης μέχρι ενός (1) έτους τιμωρείται και εκείνος στον οποίο έχει ανατεθεί είτε με προσωρινή διαταγή είτε με οριστική δικαστική

απόφαση, η δικαστική συμπαράσταση προσώπου που έχει κηρυχθεί ανίκανο για όλες τις δικαιοπραξίες (αυτό καλείται *πλήρης στερητική δικαστική συμπαράσταση*) και παραλείπει να εμποδίσει το πρόσωπο που εποπτεύει από την τέλεση αξιόποινης πράξης.

Υπό δικαστική συμπαράσταση τίθεται ένα ενήλικο πρόσωπο όταν η διανοητική ή η σωματική του κατάσταση δεν του επιτρέπει να φροντίζει το ίδιο τις υποθέσεις του και να προστατεύει τα έννομα συμφέροντά του. Ο *δικαστικός συμπαραστάτης*, δηλαδή το άτομο που αναλαμβάνει την εποπτεία του, ορίζεται με *δικαστική απόφαση*. Το άτομο που τίθεται υπό δικαστική συμπαράσταση χρειάζεται, αναλόγως, την συναίνεση του δικαστικού συμπαραστάτη για όλες ή για ορισμένες από τις δικαιοπραξίες που το αφορούν.

Με πιο απλά λόγια: για να θεμελιώνεται το αδίκημα, δηλαδή για να τιμωρηθεί όποιος έχει την εποπτεία του ανηλίκου ή άλλου προσώπου που έχει κηρυχθεί ανίκανο και δεν το πράττει, πρέπει ο/η συγκεκριμένος/η που εποπτεύει τον ανήλικο να παραλείψει να εκτελέσει τις πράξεις εκείνες που είναι αναγκαίες ώστε ο ανήλικος να μην τελέσει την αξιόποινη πράξη. Πρέπει, όμως, αυτό να μπορεί *αντικειμενικά* να το κάνει και επιπλέον να μην έχει *δόλο*. Δηλαδή, να μην παραλείπει *επίτηδες* τα σχετικά καθήκοντά του και να *έχει πράξει με κατεύθυνση την αποτροπή της παραβατικότητας του ανηλίκου, έστω κι αν εντέλει υπάρξει αξιόποινη πράξη*.

Τι είναι η σεξουαλική παρενόχληση/κακοποίηση, πώς αναγνωρίζεται;

Η σεξουαλική **παρενόχληση** είναι οποιαδήποτε μορφή ανεπιθύμητης, δηλαδή χωρίς συναίνεση, λεκτικής, ψυχολογικής ή σωματικής (π.χ. άσεμνες χειρονομίες) συμπεριφοράς σεξουαλικού χαρακτήρα που προσβάλλει την προσωπικότητα ενός ατόμου και θίγει την γενετήσια ελευθερία του είτε για γυναίκα πρόκειται είτε για άντρα ή ακόμη και για άτομο με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό. Ο ν.4604/2019 (άρθρο 2 παρ. 10) ορίζει ότι παρενόχληση είναι «κάθε ανεπιθύμητη συμπεριφορά συνδεδεμένη με το φύλο, τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου ενός προσώπου, ιδίως με την δημιουργία εκφοβιστικού, εχθρικού, εξευτελιστικού, ταπεινωτικού ή επιθετικού περιβάλλοντος γύρω από αυτό». Η παρενόχληση, όπως

και η σεξουαλική κακοποίηση τιμωρούνται από τον νόμο. Ειδικότερα, ο νόμος προβλέπει ότι «όποιος με χειρονομίες γενετήσιου χαρακτήρα, με πράξεις που αφορούν γενετήσιες πράξεις, με γενετήσιες πράξεις που τελούνται ενώπιον άλλου ή με επίδειξη των γεννητικών του οργάνων προσβάλλει βάνανυσα την τιμή του άλλου, τιμωρείται με φυλάκιση έως ενός (1) έτους ή με χρηματική ποινή. (ν. 5172/2025, ΦΕΚ Α΄ 10 5172, 29.1.2025). **Κακοποίηση** είναι η σεξουαλική δραστηριότητα που ασκείται χωρίς την συναίνεση της μιας πλευράς και εκδηλώνεται με πράξεις που μπορούν να θίξουν την γενετήσια ελευθερία του ατόμου (ν. 4604/2019). Σε ιδιαίτερα επιβαρυντικές περιπτώσεις τιμωρείται ακόμη και με κάθειρξη ή και με ισόβια κάθειρξη αν έχει προκληθεί θάνατος.

Αν γνωρίζω ότι κάποιο άτομο, ενήλικο ή ανήλικο κακοποιείται συστηματικά, μπορώ επώνυμα ή ανώνυμα να καλέσω το Κέντρο Άμεσης Δράσης 100 και να καταγγείλω το περιστατικό. Μπορώ επίσης να ενημερώσω το Τοπικό Αστυνομικό Τμήμα ή τις Εισαγγελικές Αρχές ή και να καλέσω την 24ωρη τηλεφωνική Γραμμή Ελπίδας 80 11 16000. Αν πρόκειται για ανήλικο, μπορώ να καλέσω και το «Χαμόγελο του Παιδιού» (γραμμή 11040), αλλά και στην Εθνική Γραμμή για τα Παιδιά SOS 1056, όπως και στην Ευρωπαϊκή Γραμμή Στήριξης Παιδιών (116111).

Τι είναι οι Κοινωνικές Υπηρεσίες των Δήμων; Πού υπάγονται, πώς λειτουργούν;

Οι Κοινωνικές Υπηρεσίες των Δήμων συγκροτούνται από κοινωνιολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχολόγους και νοσηλευτές. Αποστολή τους είναι να υποδέχονται τους πολίτες που προσφεύγουν στις αντίστοιχες υπηρεσίες και δηλώνουν ότι χρειάζονται βοήθεια. Πρέπει να ανταποκρίνονται στα σχετικά αιτήματα και να παρέχουν ψυχική και κοινωνική υποστήριξη. Οι δράσεις αυτές εντάσσονται στο πλαίσιο της Κοινωνικής Πολιτικής που στοχεύει στην οργανωμένη παρέμβαση του κράτους και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης μέσω της αναγνώρισης και κάλυψης αναγκών με στόχο την εξασφάλιση της κοινωνικής ειρήνης και συνοχής. Οι συγκεκριμένες αρμοδιότητες κοινωνικής πολιτικής έχουν μεταβιβαστεί στους δήμους με τον ν. 3852/2019 (Καλλικράτης άρθρο 94).

Ο βιασμός είναι έγκλημα που διώκεται αυτεπαγγέλτως, που σημαίνει με πρωτοβουλία της εισαγγελικής αρχής. Ποια είναι η ακολουθητέα διαδικασία; Υπάρχει βιασμός και μέσα στον γάμο;

Όταν λέμε ότι ένα έγκλημα διώκεται «αυτεπαγγέλτως», εννοούμε ότι ο εισαγγελέας είναι υποχρεωμένος ή έχει την δυνατότητα να ασκήσει δίωξη για ορισμένα εγκλήματα που υποπίπτουν στην αντίληψή του. Αυτό **ισχύει με τον νέο Ποινικό Κώδικα και για τον βιασμό**, που παλαιότερα «εδιώκετο κατ' έγκληση», δηλαδή απαιτείτο η προσφυγή του θύματος στην δικαιοσύνη. Με δυο λόγια η δίωξη του δράστη είχε ως απαραίτητη προϋπόθεση την καταγγελία του θύματος. Ο λόγος ήταν η προστασία του θύματος από κακόβουλα σχόλια, ιδίως αν το θύμα ήταν ιδιαίτερα ευάλωτο και το κοινωνικό περιβάλλον ιδιαίτερα ευαίσθητο (μικρές επαρχιακές κοινωνίες, ευάλωτες κοινωνικές ομάδες κ.α.). Τώρα, **με το άρθρο 336 Π.Κ. ο εισαγγελέας ασκεί αυτεπαγγέλτως τη δίωξη, εκτός αν το θύμα δηλώσει ότι δεν την επιθυμεί**. Αν ήδη έχει ασκηθεί η δίωξη και το θύμα δηλώσει ότι δεν την επιθυμεί, τότε ο εισαγγελέας οφείλει να παραπέμψει την υπόθεση στο αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο, το οποίο μπορεί να παύσει οριστικά την ποινική δίωξη εφόσον το θύμα δηλώσει ότι η σχετική δημοσιότητα θα έχει ως συνέπεια τον σοβαρό ψυχικό τραυματισμό του. Με άλλα λόγια, ο νόμος εξακολουθεί να παρέχει την δυνατότητα στο θύμα να μην προχωρήσει σε καταγγελία του δράστη, όμως, από τη στιγμή που ο δράστης θα παραπεμφθεί και θα καταδικαστεί, οι ποινές έχουν γίνει πολύ πιο αυστηρές με τον νέο Ποινικό Κώδικα. Σύμφωνα με το άρθρο 336 Π.Κ. (ν. 4619/2019) όποιος, ασκώντας σωματική βία ή απειλώντας την ζωή και την σωματική ακεραιότητα άλλου προσώπου το εξαναγκάζει σε επιχείρηση ή ανοχή γενετήσιας πράξης παρά την θέλησή του, τιμωρείται με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα (10) ετών. Γενετήσια πράξη είναι η συνουσία και όποια πράξη με ίση βαρύτητα. Αν η συγκεκριμένη πράξη έγινε από έναν ή περισσότερους δράστες που ενεργούσαν από κοινού και είχε ως συνέπεια τον θάνατο του παθόντος, το αδίκημα τιμωρείται με ισόβια κάθειρξη. Η ίδια ποινή επιβάλλεται αν το θύμα είναι ανήλικος.

Όσον αφορά τον βιασμό *μέσα στον γάμο, ναι, υπάρχει*. Ο συζυγικός βιασμός είναι έγκλημα και μάλιστα κακούργημα που τιμωρείται με κάθειρξη. Σύμφωνα με το άρθρο 336 παρ. 1 του Ποινικού Κώδικα, όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 8 παρ. 1 του ν. 3500 της 23/24.10.2006, «όποιος με σω-

ματική βία ή με απειλή σπουδαίου και άμεσου κινδύνου εξαναγκάζει τον άλλον σε συνουσία ή σε άλλη ασελή πράξη ή σε ανοχή της, τιμωρείται με κάθειρξη». Ισχύει και μέσα στον γάμο.

Πως ορίζει ο νόμος την σεξουαλική, λεκτική, οικονομική, εργασιακή βία;

Για το εθνικό μας δίκαιο αποτελεί καινοτομία το γεγονός ότι πλέον περιλαμβάνει ρητά διατάξεις που απαγορεύουν και τιμωρούν την παρενόχληση και την βία στην εργασία (**mobbing**). Η απαγόρευση αυτή είναι «αυτοτελής», δηλαδή δεν συνδέεται με την έννοια των τυχόν διακρίσεων που μπορεί να εκδηλωθούν στην διάρκεια της εργασίας ή προκύπτει από αυτήν. Μπορεί να παρατηρηθεί ιδίως στον εργασιακό χώρο, στις μετακινήσεις προς και από την εργασία, όπως και στις επικοινωνίες που σχετίζονται με την εργασία, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται και οι επικοινωνίες μέσω τεχνολογιών πληροφορικής (άρθρο 4, ν.4808/2021, όπως κωδικοποιήθηκε με τον ν.5149/2024). Αυτό σημαίνει ότι σεξουαλική παρενόχληση συνιστούν και τα συναφή ηλεκτρονικά μηνύματα.

Η σκοτεινή πλευρά του διαδικτύου. Αδικήματα που αφορούν την γενετήσια εκμετάλλευση με ψηφιακά μέσα

Η γενετήσια αξιοπρέπεια αποτελεί θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα, προστατευόμενο από το ελληνικό νομικό σύστημα και το διεθνές δίκαιο. Η προσβολή της γενετήσιας αξιοπρέπειας τιμωρείται ρητά από τον νόμο. Μπορεί η προσβολή αυτή να γίνει «δια ζώσης», αλλά με την τεχνολογική εξέλιξη, ειδικά με τη διάδοση του διαδικτύου, η παραβίαση της γενετήσιας αξιοπρέπειας γίνεται συχνά με ψηφιακά μέσα.

Τι είναι τα αδικήματα κατά της γενετήσιας αξιοπρέπειας;

Περιπτώσεις παραβίασης της γενετήσιας αξιοπρέπειας που αναφέρονται μάλιστα ρητά από τον νόμο είναι: χειρονομίες ή/και προτάσεις γενετήσιου χαρακτήρα, επίδειξη γεννητικών οργάνων, όπως και γενετήσιες πράξεις που τελούνται ενώπιον άλλου και «προσβάλλουν βάνουσα την τιμή του».

Τιμωρούνται σύμφωνα με το άρθρο 337 Π.Κ. με φυλάκιση μέχρι 1 έτος ή με χρηματική ποινή, αλλά απαιτείται έγκληση αν ο παθών είναι ενήλικος. Αν ο παθών είναι κάτω των 12 ετών η ποινή είναι 2 έτη φυλάκισης ή χρηματική ποινή, με αυτεπάγγελτη εισαγγελική παρέμβαση. Αυστηρότερη είναι η ποινή (3 έτη φυλάκιση) για όποιον προβαίνει σε παρόμοιες πράξεις σε βάρος προσώπου που εξαρτάται από αυτόν εργασιακά ή βρίσκεται σε διαδικασία αναζήτησης εργασίας. Βαρύτερες είναι οι ποινές αν *ενεργείται* γενετήσια πράξη με πρόσωπο κάτω των 15 ετών, ιδιαίτερα αν ο παθών δεν έχει συμπληρώσει τα 12 έτη (κάθειρξη τουλάχιστον 10 ετών).

Τώρα, για όποιον χρησιμοποιεί το διαδίκτυο για να αποστείλει σε άλλον, χωρίς την συναίνεσή του, άσεμνες εικόνες και εν γένει οπτικοακουστικό υλικό που προσβάλλει την γενετήσια αξιοπρέπειά του (π.χ. εικόνες γεννητικών οργάνων, ασελών πράξεων κ.λπ.) τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι 3 έτη, ενώ ιδιαίτερα επιβαρυντική για τον δράστη είναι η περίπτωση κατά την οποία ο αποδέκτης βρίσκεται σε σχέση εξάρτησης με αυτόν ή είναι ανήλικος κάτω των 15 ετών. Με φυλάκιση και/ή χρηματική ποινή τιμωρείται και όποιος εξωθεί ή παρασύρει ανήλικο κάτω των 15 ετών να παρακολουθεί μέσω της χρήσης της τεχνολογίας των πληροφοριών ή να παρίσταται σε γενετήσια πράξη μεταξύ άλλων, έστω και χωρίς να συμμετέχει. Βαρύτερες είναι οι ποινές αν τα συγκεκριμένα αδικήματα έχουν ως θύματα άτομα με διανοητική ή σωματική αναπηρία κι αν οι δράστες είναι δύο ή περισσότεροι. Τότε μιλάμε για κάθειρξη που μπορεί να φτάσει και τα 10 έτη. Όλα αυτά περιγράφονται και ορίζονται λεπτομερώς από τον Ποινικό Κώδικα (άρθρα 337-343) και δεν μπορούν να αναπτυχθούν περισσότερο εδώ. *Αυτό που πρέπει να γίνει κατανοητό είναι ότι πρόκειται για αδικήματα, ότι πρέπει να καταγγέλλονται και ότι ο νόμος προστατεύει τα θύματα.*

Και κάποιοι σχετικοί όροι που έχουν περάσει στην καθημερινή ζωή:

- Προσέγγιση ανηλίκων μέσω διαδικτύου: **grooming**. Με τον όρο αυτό εννοούμε μια μεθοδική διαδικασία χειραγώγησης, κατά την οποία ένα - συνήθως μεγαλύτερο σε ηλικία - άτομο προσπαθεί μέσω του διαδικτύου να κερδίσει την εμπιστοσύνη ενός παιδιού ή ενός εφήβου, πιθανόν ευάλωτου, στοχεύοντας την σεξουαλική του εκμετάλλευση και κακοποίηση. Ο κακοποιητής, που είναι συνήθως άντρας, προσπαθεί να δημιουργήσει μια σχέση εμπιστοσύνης με το θύμα, π.χ. δείχνοντας ενδιαφέρον, κατανόηση, καμιά φορά προσπαθώντας να συνδεθεί και με την οικογένεια του θύματος, πολύ συχνά κρύβοντας

την πραγματική του ηλικία και ταυτότητα, συχνά ανεβάζοντας ψεύτικες φωτογραφίες κ.λπ. Σταδιακά χτίζει στενή σχέση μαζί του και στη συνέχεια επιχειρεί να το απομονώσει από τους άλλους, αποκτώντας όλο και μεγαλύτερο έλεγχο επάνω του. Τα σεξουαλικά υπονοούμενα, όταν δρομολογούνται, εμφανίζονται σαν ένδειξη οικειότητας, αλλά προσοχή: *η χειραγώγηση δεν είναι συναίνεση!*

- Εκδικητική πορνογραφία (**revenge porn**, Άρθρο 346 Π.Κ.). Ο νόμος τιμωρεί αυστηρά οποιονδήποτε κοινολογεί σε τρίτο πρόσωπο ή αναρτά στα κοινωνικά δίκτυα σε κοινή θέα πραγματική ή αλλοιωμένη ή σχεδιασμένη εικόνα του ή κάθε είδους σχετικό υλικό που αποτυπώνει μια *μη δημόσια* πράξη του άλλου σχετική με την γενετήσια ζωή του, δηλαδή την σεξουαλική του δραστηριότητα. Το αδίκημα τιμωρείται με χρηματική ποινή και με φυλάκιση τουλάχιστον τριών (3) ετών. Με ποινή τουλάχιστον ενός (1) έτους τιμωρείται και αυτός που απειλεί ότι θα προβεί σε τέτοια πράξη, ενώ βαριές ποινές αντιμετωπίζει επίσης και όποιος εξαναγκάζει άλλον σε παρόμοια πράξη (2 έτη), ενώ με κάθειρξη μέχρι οκτώ (8) έτη τιμωρείται όποιος τελεί τέτοιες αναρτήσεις με αόριστο αριθμό αποδεκτών ή είναι ενήλικος και οι αναρτήσεις του αφορούν ανήλικο ή γίνονται σε βάρος νυν ή πρώην συζύγου ή συντρόφου ή σε βάρος άλλου ατόμου που έχει σχέση με αυτόν ή είναι συγκατοικός του ή έχει μαζί του εργασιακή σχέση ή ακόμη βρίσκεται υπό την επιμέλεια ή την προστασία του και δεν μπορεί να υπερασπιστεί τον εαυτό του. Επιβαρυντικό στοιχείο είναι επίσης αν η πράξη αποσκοπεί σε οικονομικό όφελος. Με τον όρο **sexting** προσδιορίζεται η ανταλλαγή φωτογραφιών και μηνυμάτων με σεξουαλικό κυρίως περιεχόμενο μέσω του κινητού τηλεφώνου ή του διαδικτύου.
- Η διαρροή προσωπικού ερωτικού υλικού χωρίς συναίνεση απαντάται με τον όρο **doxxing /cyberstalking**. Ο όρος προέρχεται από την λέξη documents, docs ως συντομογραφία, και σημαίνει την κακοπροαίρετη στοχοποίηση κάποιου στο διαδίκτυο, μέσω της σκόπιμης αποκάλυψης προσωπικών δεδομένων και στοιχείων του, χωρίς την συγκατάθεσή του με σκοπό να τον εκθέσει ή να τον εκβιάσει, να τον βλάψει με δυο λόγια. Παρατηρείται γενικά μεγάλη αύξηση περιστατικών μέσω social media και messaging apps.
- Συναφές αδίκημα είναι και η *παραβίαση της ιδιωτικής ζωής (spycam crimes)*: πρόκειται για τη μυστική καταγραφή προσωπικών στιγμών και δημοσιοποίησή τους.

Προσοχή: το φαινόμενο παρατηρείται συχνά σε ξενοδοχεία και σε αποδυτήρια αλλά και σε άλλους χώρους, συνήθως με κρυφές κάμερες.

Το διαδίκτυο, με την τεράστια και ανεξέλεγκτη εξάπλωσή του, πέρα από χρήσιμο εργαλείο για την ανάπτυξη, έχει καταστεί και επικίνδυνο μέσο διάπραξης εγκλημάτων κατά της γενετήσιας αξιοπρέπειας. Για να συνοψίσουμε:

Βασικοί Κίνδυνοι

1. Child Exploitation (εκμετάλλευση παιδιών) & Διακίνηση παράνομου υλικού. Το dark web (δηλαδή, το σκοτεινό μέρος του διαδικτύου) φιλοξενεί δίκτυα παιδοφιλίας και διακίνησης υλικού κακοποίησης.
2. Διαδικτυακό Grooming: Ενήλικες προσποιούνται ότι είναι έφηβοι για να προσεγγίσουν ανήλικα θύματα.
3. Deepfake Pornography: Όταν η τεχνητή νοημοσύνη χρησιμοποιείται για την παραποίηση ερωτικών βίντεο.
4. Sextortion – Ψηφιακός Εκβιασμός: δηλαδή, απειλές δημοσιοποίησης προσωπικού υλικού έναντι χρημάτων ή άλλων ανταλλαγμάτων, συμπεριλαμβανομένων και σεξουαλικών πράξεων.

Για να προστατευθούμε, απαιτείται να είναι πολύ προσεκτική η διαχείριση των προσωπικών μας δεδομένων, να μην στέλνουμε ευαίσθητο υλικό σε άτομα που δεν είναι αξιόπιστα, να ενεργοποιήσουμε αυστηρές ρυθμίσεις ασφαλείας στα κοινωνικά δίκτυα, να υπάρχει ενημέρωση κυρίως των ανηλίκων και, σε περίπτωση παραβίασης, να γίνει άμεση καταγγελία στην αστυνομία και στην Δίωξη Ηλεκτρονικού Εγκλήματος. Οι νομικές ρυθμίσεις ενισχύονται συνεχώς, όμως η ενημέρωση και η πρόληψη είναι τα ισχυρότερα όπλα μας.

Πως ορίζεται η βία κατά των γυναικών;
 Και η ενδοοικογενειακή βία, ειδικότερα;
 Τι λέει ο νόμος και, ειδικότερα, πώς προστατεύει
 τις γυναίκες-θύματα; Υπάρχουν κέντρα/φορείς για
 την ψυχοσωματική στήριξη των θυμάτων και ποια
 είναι αυτά; Τι είναι το #metoo; Πως, τότε και γιατί
 εμφανίστηκε; Πώς εξελίχθηκε;

Ο όρος **βία κατά των γυναικών** σημαίνει όλες τις πράξεις έμφυλης βίας που στρέφονται εναντίον της γυναίκας ανεξάρτητα από την ηλικία της και επειδή ακριβώς είναι γυναίκα, ή πράξεις που πλήττουν τις γυναίκες δυσανάλογα με αποτέλεσμα ή πιθανότητα να προκαλέσουν **σωματική, σεξουαλική, ψυχολογική ή οικονομική βλάβη ή πόνο για τις γυναίκες**. Στις πράξεις αυτές συμπεριλαμβάνονται και οι **απειλές** για την τέλεση τέτοιων πράξεων, ο εξαναγκασμός ή η αυθαίρετη στέρση της ελευθερίας, είτε αυτή συμβαίνει στον δημόσιο ή στον ιδιωτικό βίο. Η βία κατά των γυναικών αποτελεί παραβίαση θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως του δικαιώματος στην ανθρωπινή αξιοπρέπεια, στη ζωή και στην ακεραιότητα του προσώπου, του δικαιώματος στον σεβασμό της ιδιωτικής και της οικογενειακής του ζωής, του δικαιώματος στην ελευθερία και την ασφάλεια, στην προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, όπως και του δικαιώματος στην ίση μεταχείριση και αποφυγή των διακρίσεων.

Ο όρος **ενδοοικογενειακή βία ή «εξ οικείων βία»** σημαίνει όλες τις πράξεις **σωματικής, σεξουαλικής, ψυχολογικής ή οικονομικής βίας που συμβαίνουν μέσα στην οικογένεια**, ή μέσα στην οικογενειακή μονάδα ή ανάμεσα σε πρώην ή νυν συζύγους ή συντρόφους, είτε ο δράστης μένει ή έμεινε στην ίδια κατοικία είτε όχι. Η ενδοοικογενειακή βία περιλαμβάνει **παρβατικές και επαναλαμβανόμενες συμπεριφορές** μέσα στην οικογένεια, με τις οποίες ο δράστης επιχειρεί να επιβάλει και να διατηρήσει την εξουσία του και τον έλεγχο στο θύμα του, είτε είναι γυναίκα είτε παιδί. «Σύντροφος» είναι το πρόσωπο που έχει σταθερή σχέση προσωπικής δέσμευσης, άσχετα αν υπάρχει συγκατοίκηση ή όχι. Έτσι νοείται και ο πρώην σύζυγος, τα μέρη συμφώνου συμβίωσης που έχει λυθεί, και ο πρώην σύντροφος.

Κάθε τέτοια συμπεριφορά δεν πρέπει να ερμηνεύεται από αυτόν που την υφίσταται σαν «μια κακιά στιγμή», αλλά ως αυτό που είναι στην πραγ-

ματικότητα: **μια τοξική και επικίνδυνη σχέση για την σωματική ακεραιότητα και την ψυχική υγεία.** Η ενδοοικογενειακή βία μπορεί να είναι **σωματική/σεξουαλική, ψυχολογική, λεκτική, οικονομική.** Η τελευταία ασκείται με πολλούς τρόπους, από την στέρηση των αναγκαίων πόρων, την απαγόρευση εργασίας για την γυναίκα, την απόσπαση του μισθού της ή την παρακράτηση της τραπεζικής της κάρτας κ.α. παρόμοιες ενέργειες που στοχεύουν να μην έχει το θύμα την δυνατότητα για την στοιχειώδη κάλυψη των αναγκών του. Τα εγκλήματα ενδοοικογενειακής βίας συνιστούν σοβαρότατα αδικήματα, διώκονται αυτεπαγγέλτως και τιμωρούνται πολύ αυστηρά από τον νόμο με βαριές ποινές (ν.3500/2006, όπως τροποποιήθηκε με τον ν.5172/2025 και με ενσωμάτωση της Οδηγίας Ε.Ε. 1385/2024: πρόσθετες ρυθμίσεις στον νόμο περί ενδοοικογενειακής βίας κ.λπ.).

Το κίνημα το οποίο διεθνώς έχει γίνει γνωστό ως Me Too (που πάει να πει «και εγώ επίσης») στρέφεται εναντίον της σεξουαλικής κακοποίησης και παρενόχλησης, όπως και εναντίον της κάθε είδους βίας σε οποιαδήποτε μορφή της: λεκτική, ψυχολογική και σωματική, αλλά και εναντίον πάσης φύσεως εκφοβισμού σε ανηλίκους ή όχι. Το κίνημα αυτό είναι συνώνυμο με την *καταγγελία* και την *δημοσιοποίηση* του αδικήματος. Ξεκίνησε από τις Ηνωμένες Πολιτείες στον χώρο του κινηματογράφου και ξαπλώθηκε λίγο-πολύ παντού, τουλάχιστον στις χώρες που προστατεύουν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Στην Ελλάδα, η αφητηρία του τοποθετείται τον Δεκέμβριο του 2020, αλλά πήρε μεγαλύτερη έκταση τον Ιανουάριο του 2021 όταν η πρωταθλήτρια της ιστιοπλοΐας Σοφία Μπεκατώρου κατήγγειλε δημόσια την σεξουαλική κακοποίηση που είχε υποστεί χρόνια πριν, το 1998, από μέλος της Ελληνικής Ιστιοπλοϊκής Ομοσπονδίας. Η επίσημη συνάντησή της ακολούθως με την Πρόεδρο της Δημοκρατίας και οι συναφείς δηλώσεις του πρωθυπουργού στη συνέχεια άνοιξαν τον δρόμο για πληθώρα παρόμοιων καταγγελιών σε διάφορους χώρους. Τον Φεβρουάριο του 2021 δημιουργήθηκε η κρατική ιστοσελίδα <https://metoogreece.gr/> για την καταγγελία κάθε κακοποιητικής συμπεριφοράς.

Είσαι γυναίκα-θύμα ενδοοικογενειακής βίας; Να θυμάσαι: Δεν φταις!

Δεν είναι δικό σου το λάθος αν έχεις βρεθεί σε κακοποιητικό οικογενειακό περιβάλλον, αν ο σύντροφος/σύζυγός σου ή άλλος είναι κακοποιητικός. Πρέπει, όμως, να προστατέψεις τον εαυτό σου και τα παιδιά σου, ενδεχομένως. Γι' αυτό και χρειάζεται **προσοχή στις λεπτομέρειες:**

- Πολλοί δράστες αθώνονται επειδή δεν υπάρχουν αποδεικτικά στοιχεία. Εσύ πρέπει να τα συγκεντρώσεις και να τα προσκομίσεις στο δικαστήριο. Τι είναι αυτά; Φωτογραφίες με ημερομηνία για κάθε τυχόν τραύμα που σου έχει προξενήσει. Ενημέρωσε σχετικά άτομα που εμπιστεύεσαι ότι έχεις υποστεί σωματικές βλάβες ή ότι σε βρίζει και σου ασκεί ψυχολογική βία. Μπορεί να χρειαστούν ως μάρτυρες, γι' αυτό κράτησε το υλικό (screenshot) από τηλεφωνικές κλήσεις ή ηλεκτρονικά μηνύματα, αυτό επικυρώνει κάθε μαρτυρία τόσο στα αστικά όσο και στα ποινικά δικαστήρια.
- Να έχεις πάντα στην κατοχή σου όλα τα έγγραφα που σε αφορούν: αστυνομική ταυτότητα, δίπλωμα οδήγησης, τραπεζικές κάρτες, διαβατήριο, ληξιαρχική πράξη γάμου κ.λπ., όπως και τα έγγραφα των παιδιών σου. Αν είναι αδύνατον, φρόντισε να έχεις επικυρωμένα αντίγραφά τους.
- Φτιάξε μια τσάντα που να τα κρατάς όλα αυτά, μαζί με είδη πρώτης ανάγκης, τιμαλφή, ιατρικά έγγραφα, φάρμακα, είδη περιποίησης, τίτλους ιδιοκτησίας αν υπάρχουν, ό,τι αφορά σχετικά εσένα και τα παιδιά σου. Φύλαξέ την σε ασφαλές σημείο (στη δουλειά σου ή σε φιλικό σπίτι) ώστε να μπορέσεις να την πάρεις αν αποφασίσεις να φύγεις από το δικό σου σπίτι.
- Αν αποφασίσεις να του ζητήσεις να χωρίσετε, κάνε το σε δημόσιο χώρο, ώστε αν υπάρξει κίνδυνος να μπορέσεις να τρέξεις μακριά ή να ζητήσεις βοήθεια από άλλους. Αν υπάρχουν παιδιά, κάνε το τη στιγμή που τα παιδιά σου θα βρίσκονται μαζί με τρίτο άτομο εμπιστοσύνης, που θα το έχεις ήδη ενημερώσει για τις προθέσεις σου και που θα καλέσει την Αστυνομία αν δεν επικοινωνήσεις μαζί του σε ορισμένη ώρα που θα έχετε συμφωνήσει.
- Άνοιξε έναν δικό σου λογαριασμό στην Τράπεζα, έστω και κρυφά, δεν χρειάζεσαι άδεια από κανέναν γι' αυτό. Να έχεις κάποια χρήματα

στην άκρη για ώρα ανάγκης.

- Αν αποφασίσεις να φύγεις από το σπίτι, να συνεννοηθείς με τον/την δικηγόρο σου και να στείλετε πρώτα ένα εξώδικο με το οποίο θα ανακοινώνεις ότι φεύγεις από το σπίτι εξαιτίας της ενδοοικογενειακής βίας που υφίστασαι και ότι επιφυλάσσεσαι ρητά για όλα τα νόμιμα δικαιώματά σου. Αν φύγεις εσπευσμένα, μετά από επίθεση, ξυλοδαρμό κ.λπ. πήγαινε ΑΜΕΣΩΣ στο πλησιέστερο Αστυνομικό Τμήμα και ζήτησε να καταγραφεί ότι έφυγες από το σπίτι σου για τον συγκεκριμένο λόγο. Επίσης, ζήτησε να σου δοθεί παραγγελία εξέτασης από ιατροδικαστή-δημόσιο λειτουργό και προπαντός μην καθυστερήσεις να τον/την επισκεφθείς. Η ιατροδικαστική έκθεση είναι πολύτιμο στοιχείο στη δικογραφία.
- Δράστης δεν είναι μόνον ο σύζυγος, αλλά και ο σύντροφος εφόσον συγκατοικείτε. Ο νόμος ισχύει και γι' αυτόν.
- Φρόντισε να έχεις υποστήριξη από την οικογένεια ή από φίλους στους οποίους μπορείς να καταφύγεις σε ώρα ανάγκης. Αν δεν υπάρχουν, μάθε την διεύθυνση και το τηλέφωνο του πλησιέστερου αστυνομικού τμήματος, ή απευθύνσου στα Συμβουλευτικά Κέντρα της Γενικής Γραμματείας Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων (ΓΓΟΠΙΦ) που μπορείς να βρεις και στον [Ιστότοπο Κατά της Βίας των Γυναικών](#).

Όταν η γυναίκα-θύμα της ενδοοικογενειακής ή άλλης βίας δεν έχει την οικονομική δυνατότητα να αντιμετωπίσει τα δικαστικά έξοδα, τι προβλέπει ο νόμος;

Όπως ήδη αναφέρθηκε, τα **εγκλήματα ενδοοικογενειακής βίας διώκονται αυτεπαγγέλτως**, δηλαδή δεν απαιτείται οπωσδήποτε υποβολή έγκλησης (αγωγή ή μήνυση του θύματος), αρκεί η συγκεκριμένη βία να γνωστοποιηθεί στις αρχές με οποιονδήποτε τρόπο. Αυτό σημαίνει ότι το θύμα δεν υποχρεούται να πληρώσει το παράβολο έγκλησης. Επιπλέον, αν δεν έχει την δυνατότητα να καταβάλει και τα έξοδα για την αίτηση ασφαλιστικών μέτρων, αρκεί η απόδειξη του περιστατικού βίας προκειμένου να χορηγηθεί στο θύμα το *ευεργέτημα της πενίας*, που σημαίνει απαλλαγή από όλα τα δικαστικά

έξοδα. Το ίδιο ισχύει και αν το θύμα δεν μπορεί να πληρώσει δικηγόρο. Στην περίπτωση αυτή έχει το δικαίωμα να ζητήσει από το δικαστήριο να του ορίσει συνήγορο το Ελληνικό Κράτος.

Πώς μπορούν τα θύματα να ζητήσουν βοήθεια;

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (ΠΟΥ), η κύρια αιτία θανάτου των γυναικών από την ηλικία των 16 έως 44 ετών είναι, σε όλον τον κόσμο, η δολοφονία από κάποιο οικείο πρόσωπο (τα στοιχεία αφορούν το 2013, αλλά υπολογίζεται ότι τα ποσοστά δεν έχουν μειωθεί, κάθε άλλο). Το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει ανακοινώσει ότι **η πρώτη αιτία αναπηρίας και θανάτου για τις Ευρωπαϊκές γυναίκες μεταξύ 15 και 44 χρόνων είναι η ενδοοικογενειακή βία** και μάλιστα σε ποσοστά πολύ μεγαλύτερα από τα αντίστοιχα των αυτοκινητιστικών δυστυχημάτων ή και του καρκίνου ακόμη. Σύμφωνα με μεγάλη σχετική έρευνα που έχει γίνει στην Ε.Ε. για την έμφυλη βία (2014), κάθε εβδομάδα δολοφονούνται 50 πάνω-κάτω γυναίκες από τον νυν ή τον πρώην σύντροφό τους. **Λοιπόν, η βία πρέπει να καταγγέλλεται.**

Η καταγγελία μιας πράξης ενδοοικογενειακής βίας πρέπει να γίνεται στην **Αστυνομία**, σε οποιοδήποτε αστυνομικό τμήμα, και όταν ο κίνδυνος είναι άμεσος η καταγγελία πρέπει να γίνεται με τηλεφωνική κλήση ή γραπτό μήνυμα στην Άμεση Δράση, στο **100**. Επίσης στο Γραφείο Αντιμετώπισης Ενδοοικογενειακής Βίας, αν και όπου υπάρχει. Για οποιαδήποτε περαιτέρω ενέργεια είναι χρήσιμο να ζητηθεί η συμβουλή δικηγόρου. Σε κάθε περίπτωση – χρειάζεται εδώ ο δικηγόρος – **μπορεί το θύμα να ζητήσει από το δικαστήριο την λήψη ασφαλιστικών μέτρων**, έτσι ώστε ο φερόμενος ως δράστης να απομακρυνθεί από την οικογενειακή κατοικία και να του απαγορευθεί να προσεγγίζει τους χώρους κατοικίας και εργασίας του θύματος, τις κατοικίες των στενών συγγενών του, τα σχολεία των παιδιών και τους ξενώνες φιλοξενίας. Στην Ελληνική Αστυνομία υπάρχουν ειδικές υπηρεσίες αντιμετώπισης της ενδοοικογενειακής βίας, από τις οποίες μπορεί το θύμα να ζητήσει καθοδήγηση. Είναι πολύ σημαντικό όποιος καταφεύγει στη βοήθεια της Αστυνομίας να ζητάει από τον αστυνομικό που χειρίζεται το θέμα του να μάθει το όνομα και το επώνυμό του, το τηλέφωνο επικοινωνίας της Υπηρεσίας και τον αριθμό πρωτοκόλλου της δικογραφίας. Μπορεί επίσης να ζητήσει από τον αστυνομικό πρόσβαση στην εφαρμογή *γεωεντοπισμού*: πρό-

κειται για το γνωστό **panic button** στις έξυπνες συσκευές, που η χρήση του είναι εύκολη και άμεση σε κάθε στιγμή που εμφανίζεται κίνδυνος. Πρόκειται για μια ψηφιακή υπηρεσία που στοχεύει στην προστασία από περιστατικά βίας, με έμφαση στην ενδοοικογενειακή βία. Χορηγείται **δωρεάν** σε γυναίκες-θύματα οι οποίες, αφού την εγκαταστήσουν σε κινητό τηλέφωνο έξυπνης τεχνολογίας (smartphone) μπορούν με αυτήν να ειδοποιήσουν άμεσα και με ασφάλεια την Ελληνική Αστυνομία, ιδιαίτερα αν υπάρχει κίνδυνος κατά της ζωής τους ή της σωματικής τους ακεραιότητας. Στην περίπτωση αυτή, η γυναίκα μπορεί να ενεργοποιήσει το κουμπί πανικού. Πατώντας παρατεταμένα την αντίστοιχη ένδειξη στην οθόνη του κινητού τηλεφώνου, ενεργοποιεί την εφαρμογή και αυτομάτως αποστέλλεται γραπτό μήνυμα (sms) στο Επιχειρησιακό Κέντρο Άμεσης Δράσης, που εντοπίζει το θύμα.

Η εφαρμογή χορηγείται από τα Αστυνομικά Τμήματα, από τα Γραφεία Αντιμετώπισης Ενδοοικογενειακής Βίας Αττικής και Θεσσαλονίκης, καθώς και από τα Συμβουλευτικά Κέντρα του δικτύου Δομών της Γενικής Γραμματείας Δημογραφικής και Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων του Υπουργείου Εργασίας Και Κοινωνικών Υποθέσεων στην Περιφέρεια Αττικής και στην Περιφερειακή Ενότητα Θεσσαλονίκης. Στο διαδίκτυο υπάρχουν όλες οι σχετικές χρήσιμες διευθύνσεις καθώς και οι λεπτομερείς Πίνακες Γραφείων Αντιμετώπισης Ενδοοικογενειακής Βίας στους δήμους και στα Αστυνομικά Τμήματα. **Προσοχή:** προκειμένου να ολοκληρωθεί η διαδικασία εγγραφής, η δικαιούχος απαιτείται να συμπληρώσει:

- Αριθμητικό κωδικό
- Αριθμό Μητρώου Κοινωνικής Ασφάλισης (ΑΜΚΑ)
- Ονοματεπώνυμο
- Αριθμό κινητού τηλεφώνου
- Διεύθυνση κατοικίας και τον όροφο του διαμερίσματος
- Όνομα που αναγράφεται στο κουδούνι της κατοικίας
- Ιστορικό περιστατικών κακοποίησης
- Ένδειξη κατοχής όπλου από τον/την θύτη (να δηλώσει δηλαδή αν αυτός/αυτή που κακοποιεί και απειλεί έχει όπλο)
- Ένδειξη ύπαρξης τέκνων και εγκυμοσύνης του θύματος (το θύμα να αναφέρει τα παιδιά που έχει και επίσης αν εγκυμονεί)
- Ενδείξεις ύπαρξης ιστορικού εξαρτήσεων από ουσίες καθώς και ψυχικών διαταραχών του θύτη (να αναφέρει αν ο θύτης είναι εξαρτημένος από ουσίες, συμπεριλαμβανομένου και του αλκοόλ, αλλά και αν είναι διαταραγμένος ψυχικά).

Η εφαρμογή δίνει τη δυνατότητα υποβολής, επωνύμως ή ανωνύμως, αναφορών σχετικά με θέματα προστασίας ανηλίκων, καθώς και την δυνατότητα για συνομιλία με εκπαιδευμένο και εξουσιοδοτημένο αστυνομικό όργανο σε **ειδική 24ωρη τηλεφωνική γραμμή πανελλαδικής εμβέλειας 10201 ιδιαίτερα για θέματα προστασίας ανηλίκων**. Σε ό,τι αφορά τους **ανηλίκους**, το **emergency button** (κομβίο επείγουσας ανάγκης) διατίθεται μόνον σε εκείνους που θα εγγραφούν στην εφαρμογή και ενεργοποιείται σε περίπτωση απειλής ή κινδύνου ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας του ανηλίκου. Η Αστυνομία ενημερώνεται απευθείας επειδή η εφαρμογή λειτουργεί με GPS (γεωεντοπισμό).

Υπάρχει επίσης η 24ωρη γραμμή βοήθειας SOS 15900, που λειτουργεί υπό την αιγίδα της Γενικής Γραμματείας Ισότητας των Φύλων, στο πλαίσιο του Εθνικού Προγράμματος για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των Γυναικών. Προσφέρονται επίσης συμβουλευτικές υπηρεσίες ενημέρωσης σε θέματα ισότητας, αντιμετώπισης της βίας κ.α. στα Συμβουλευτικά Κέντρα της Γενικής Γραμματείας Ισότητας τηλ. 210 33 17 305-6, στο Πολυκέντρο τηλ. 210 52 02 800 και στην ιστοσελίδα www.womensos.gr και στο Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης, **στην 24ωρη τηλεφωνική γραμμή SOS 197**.

Οι πολίτες που καλούν οποιαδήποτε αρμόδια υπηρεσία προκειμένου να καταγγείλουν περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας, έχουν την δυνατότητα να διατηρήσουν την ανωνυμία τους. Πρέπει ωστόσο οι πληροφορίες που δίνουν να είναι συγκεκριμένες και σαφείς τόσο σε οτιδήποτε αφορά το περιστατικό ή τα περιστατικά, όσο και σχετικά με τον τόπο ώστε να είναι δυνατή η άμεση επέμβαση των αστυνομικών. Είναι πολύ σημαντικό όποιος υφίσταται και καταγγέλλει ενδοοικογενειακή βία να ζητήσει από τον αστυνομικό που χειρίζεται την υπόθεση το ονοματεπώνυμο και τον βαθμό του, το τηλέφωνο επικοινωνίας της Υπηρεσίας και τον αριθμό πρωτοκόλλου της δικογραφίας.

Μητέρα ανηλίκου παιδιού (ή παιδιών) που υφίσταται ενδοοικογενειακή βία, φοβάται για την ασφάλειά της (ίσως και για την ασφάλεια του ή των παιδιών) και εγκαταλείπει την οικογενειακή εστία, κινδυνεύει να χάσει την γονική μέριμνα; Πως πρέπει να κινηθεί κατά τον νόμο;

Μια γυναίκα που υφίσταται ενδοοικογενειακή βία, είτε έχει είτε δεν έχει παιδιά, και αποφασίσει ότι θέλει να φύγει από το σπίτι, **πρέπει να καταγγείλει την πράξη αμέσως στην αστυνομία, σε οποιοδήποτε αστυνομικό τμήμα ή στην Άμεση Δράση**, με τηλεφωνική κλήση ή γραπτό μήνυμα στο 100, όταν ο κίνδυνος είναι άμεσος. Για κάθε παραπέρα ενέργεια χρειάζεται νομική συμβουλή. Υπάρχει η δυνατότητα των **ασφαλιστικών μέτρων**, δηλαδή να ζητήσει το θύμα από το δικαστήριο να απομακρυνθεί ο δράστης από την οικογενειακή εστία, να του απαγορευθεί να πλησιάζει τους χώρους όπου κατοικεί ή εργάζεται το θύμα, αλλά και τις κατοικίες των στενών συγγενών του, τα σχολεία των παιδιών αν υπάρχουν παιδιά και τους ξενώνες φιλοξενίας όπου μπορεί να έχει καταφύγει το θύμα. Η Ελληνική Αστυνομία έχει ειδικές υπηρεσίες για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας που μπορούν να καθοδηγήσουν τα θύματα.

Σε περίπτωση που μια γυναίκα θεωρεί ότι αυτή ή και τα παιδιά της αντιμετωπίζουν άμεσο κίνδυνο αν παραμείνουν στην οικογενειακή εστία και διακυβεύεται η ασφάλειά τους από τη βίαιη συμπεριφορά του συντρόφου, πατέρα ή άλλου μέλους της οικογένειας, μπορεί να επικαλεσθεί κατάσταση ανάγκης που να δικαιολογεί την εγκατάλειψη της οικογενειακής εστίας και την απομάκρυνση του παιδιού. Από τον λόγο αυτόν και μόνον δεν υπάρχουν αυτομάτως συνέπειες για την άσκηση της γονικής μέριμνας. Τα ζητήματα που αφορούν την άσκηση της γονικής μέριμνας αντιμετωπίζονται με βάση το οικογενειακό δίκαιο, ιδιαίτερα όταν χρειαστεί να ακολουθήσουν την δικαστική οδό. Ο νόμος (άρθρο 3 του ν.3500/2006) θεωρεί την ενδοοικογενειακή βία τεκμήριο κλονισμού του γάμου. Αυτό σημαίνει ότι το θύμα της ενδοοικογενειακής βίας μπορεί να υποβάλει αίτηση διαζυγίου εξαιτίας αυτού του λόγου.

Δολοφονίες γυναικών. Γιατί αυξάνονται οι φωνές που απαιτούν να περάσει στον νόμο ο όρος «γυναικοκτονία» και να μην λέμε εν γένει «ανθρωποκτονία»;

Σύμφωνα με έρευνα που γνωστοποίησε το Συμβούλιο της Ευρώπης (2013) η ενδοοικογενειακή βία έχει γίνει για τις Ευρωπαϊκές γυναίκες μεταξύ 15-44 ετών η πρώτη αιτία αναπηρίας ή θανάτου, πολύ περισσότερο από τα αυτοκινητιστικά δυστυχήματα ή και τον καρκίνο ακόμη. Σύμφωνα με άλλη έρευνα για την έμφυλη βία στην Ευρωπαϊκή Ένωση (FRA: European Union Agency for Fundamental Rights, 2014) περίπου 50 γυναίκες δολοφονούνται κάθε εβδομάδα από νυν ή πρώην συντρόφους τους. Την ίδια εκείνη χρονιά, με βάση την Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, η Επιτροπή των Δικαιωμάτων των Γυναικών και της Ισότητας των Φύλων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου κάλεσε τα κράτη-μέλη να αναγνωρίσουν νομικά ως «γυναικοκτονία»: «κάθε δολοφονία γυναίκας λόγω του φύλου της» και να επεξεργαστούν το νομικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση του φαινομένου.

Γιατί, λοιπόν, «γυναικοκτονία» και όχι απλώς ανθρωποκτονία; Η ειδοποιός διαφορά έγκειται στο κίνητρο. Γυναικοκτονία – το λέει η λέξη – είναι κάθε περίπτωση ανθρωποκτονίας με θύμα γυναίκα, όταν το κίνητρο του θύτη «έχει έμφυλη διάσταση». Τι σημαίνει αυτό; Ότι **δεν έχουμε να κάνουμε με τον φόνο μιας γυναίκας, αλλά με ένα φόνο επειδή το θύμα είναι γυναίκα και μάλιστα με φόνο από πρόθεση ως αποκορύφωμα της άνισης σχέσης εξουσίας ανάμεσα στη γυναίκα και τον άντρα-δράστη**. Αυτός είναι ο λόγος που ζητείται να αναγνωρίζεται η γυναικοκτονία ως «διακριτό (ξεχωριστό) έγκλημα», ακριβώς για να γίνει πιο αποτελεσματική η αντιμετώπισή του, τόσο στο επίπεδο της πρόληψης όσο και σε εκείνο της καταστολής, ενώ πιστεύεται ότι αυτό θα συμβάλει και σε μια αλλαγή νοοτροπίας στην κοινωνία.

5 Κάποιες ιδιαίτερες μορφές «εθιμικής» βίας

Όταν η βία αφορά «παραδοσιακά» κάποιες ευάλωτες γυναίκες με πολλαπλές ταυτότητες σε ορισμένες εθνοτικές και κοινωνικές ομάδες

Ζούμε μια νέα μεγάλη μεταναστευτική εποχή. Ευάλωτες ομάδες γυναικών με πολλαπλές ταυτότητες μπορεί να υφίστανται και στη χώρα μας ιδιαίτερης μορφής βία. Κάποιες από αυτές μπορεί να είναι και «εθιμικές». Ας δούμε τι λέει ο νόμος: α. για τον καταναγκαστικό γάμο. β. την αναγκαστική άμβλωση ή στείρωση. γ. τον ακρωτηριασμό γυναικείων οργάνων.

Όταν μιλάμε για «εθιμικές» μορφές ενδοοικογενειακής βίας, εννοούμε κυρίως μια ορισμένη **βία που ασκείται εναντίον των γυναικών εξαιτίας κάποιων εθίμων που διατηρούνται σε ιδιαίτερες κοινωνικές ομάδες, αλλοδαπούς, αλλόθρησκους κ.λπ.** Άλλο είναι η συνταγματική κατοχύρωση της ελευθερίας στην πίστη και στις πεποιθήσεις, η νομική προστασία παραδόσεων και εθίμων, η πολιτιστικές διαφορές κ.λπ. και άλλο μία κατάφωρη βία που τυχόν ασκείται στο όνομα αυτής της πολιτιστικής διαφοροποίησης, σε μια χώρα όπως η δική μας όπου ο νόμος ποινικοποιεί και τιμωρεί αυστηρά την ενδοοικογενειακή βία. **Έτσι, για τον καταναγκαστικό γάμο, ο νόμος προβλέπει ποινή φυλάκισης τουλάχιστον 2 ετών και χρηματική ποινή για όποιον με βία ή απειλή βίας εξαναγκάζει άλλον σε γάμο ή σύμφωνο συμβίωσης.**

Για την καταναγκαστική άμβλωση: ισχύουν και εδώ όσα αναφέρονται παρακάτω στην σελ. 86.

Για τον ακρωτηριασμό γυναικείων γεννητικών οργάνων, το άρθρο 315 του Ποινικού Κώδικα (άρθρο 3 της Οδηγίας 2024/1385 – ν.4619/2019), προβλέπει ότι: **1.** Όποιος με τη χρήση κάθε μορφής βίας ή απειλής βίας ή άλλων

εξαναγκαστικών μέσων ή με επιβολή ή κατάχρηση εξουσίας ή αποσπώντας τη συναίνεση με τη χρήση απατηλών μέσων ή παρασύροντάς την, εκμεταλλεύόμενος την ευάλωτη θέση στην οποία βρίσκεται, εξαναγκάζει γυναίκα να υποβληθεί σε εκτομή, ακρωτηριασμό ή οποιονδήποτε άλλον ακρωτηριασμό στο σύνολο ή σε μέρος των μεγάλων χειλέων του αιδοίου, των μικρών χειλέων του αιδοίου ή της κλειτορίδας, τιμωρείται με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον δύο (2) ετών και χρηματική ποινή αν δεν συντρέχει περίπτωση να τιμωρηθεί αυστηρότερα με άλλη διάταξη. Αν η πράξη διαπράχθηκε από μέλος της οικογένειας ή από πρόσωπο που συνοικούσε με το θύμα ή από δύο ή περισσότερα πρόσωπα ή με χρήση όπλου ή απειλή χρήσης όπλου ή σε βάρος ανήλικης γυναίκας ή από λόγους εκδίκησης, συντρέχει ιδιαίτερα επιβαρυντική περίπτωση. **2.** Αν κάποια από τις πράξεις της παρ. 1 στις οποίες εξαναγκάστηκε το θύμα, είχε ως επακόλουθο τον θάνατο ή προξένησε βαριά σωματική βλάβη, επιβάλλεται κάθειρξη. **3.** Με τις ποινές των παρ. 1 και 2 τιμωρείται και όποιος, για λόγους μη ιατρικούς και υπό τις περιστάσεις της παρ. 1, διενεργεί εκτομή, ακρωτηριασμό ή οποιονδήποτε άλλον ακρωτηριασμό στο σύνολο ή σε μέρος των μεγάλων χειλέων του αιδοίου, των μικρών χειλέων του αιδοίου ή της κλειτορίδας σε βάρος των προσώπων της παρ. 1.

6 Απλές και πολλαπλές διακρίσεις κατά των γυναικών. Απλές και πολλαπλές ταυτότητες σε μεταλλασσόμενες κοινωνίες

Επειδή τα πράγματα έχουν αλλάξει πολύ από τον καιρό της Καλλιρρόης Παρρέν και από την εποχή που οι πρώτες φεμινίστριες εξεγείρονταν κατά των ανδρών

Τον καιρό που η Καλλιρρόη Παρρέν αγωνιζόταν για την βελτίωση της θέσης των γυναικών και για την αναγνώριση των πιο στοιχειωδών τους δικαιωμάτων, πολεμούσε εναντίον της βασικής και θεμελιακής ανισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών, σε μια τότε (αλλά σε ορισμένες εκφάνσεις της ακόμη) πατριαρχική και ανδροκρατούμενη κοινωνία. Υπήρχαν βεβαίως και τότε διαφορές και μεταξύ των γυναικών, κοινωνικές και οικονομικές, αλλά θα έπρεπε να περάσουν δεκαετίες και τεράστιες αλλαγές σε παγκόσμιο επίπεδο για να αρχίσουμε να μιλάμε για πολλαπλές διακρίσεις, που συνδέονται άμεσα με τις πολλαπλές ταυτότητες των ατόμων στις σύγχρονες κοινωνίες, που επιπλέον χαρακτηρίζονται από όλο και πιο έντονη πολυπλοκότητα. Με άλλα λόγια, έχει περάσει η εποχή των «αμιγών» πληθυσμιακών συνόλων, των μονίμων και αμετακίνητων κατοίκων σε έναν ορισμένο τόπο. Οι νέοι, κυρίως, μετακινούνται και αναμειγνύονται, ενώ είναι προφανές ότι ζούμε μια νέα μεγάλη μεταναστευτική εποχή στην παγκόσμια ιστορία. Είναι επιτακτικό το αίτημα μιας όσο το δυνατόν πιο ειρηνικής συνύπαρξης των ατόμων, ασχέτως φύλου, φυλής, χρώματος, καταγωγής, θρησκείας, πεποιθήσεων. Με πολλαπλή ταυτότητα, λοιπόν, αναγνωρίζονται ειδικότερα άτομα που παρουσιάζουν μια **σύνθεση διαφορετικών χαρακτηριστικών**, με αποτέλεσμα να υφίστανται για τον λόγο αυτό και πολλαπλές διακρίσεις, πράγμα που ιδιαίτερα παρατηρείται σε γυναίκες των ευάλωτων και μειονοτικών ομάδων. Υπάρχουν επίσης διαφοροποιήσεις οφειλόμενες στον **σεξουαλικό προσανατολισμό**, σε

γλωσσικά προβλήματα, σε θρησκευτική διαφοροποίηση, αλλά και σε άλλους παράγοντες όπως είναι π.χ. η ηλικία, η αναπηρία, κάποιες **σωματικές ιδιαιτερότητες** κ.α. Η έννοια των *πολλαπλών διακρίσεων* έχει επικρατήσει στην Ευρώπη από την δεκαετία του 1980 ήδη, με αποτέλεσμα να υπάρχει πλέον ένας Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων στην Ένωση, που κατοχυρώνει ρητώς το δικαίωμα στην μη-διάκριση και έγινε δεσμευτικός με την Συνθήκη της Λισαβόνας. Υπάρχουν επίσης και δύο Οδηγίες που ρυθμίζουν αυτό το δικαίωμα: η *Οδηγία για την φυλετική ισότητα* (2000/43) και η *Οδηγία για την ισότητα στην απασχόληση* (2000/78). Δεν ορίζουν ρητώς τις πολλαπλές διακρίσεις, πράγμα που πρακτικά θα ήταν πολύ δύσκολο, τοποθετούν όμως ένα χρήσιμο πλαίσιο για την ισότητα.

Στην Ελλάδα, πέρα από την συνταγματική κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων και της ισότητας στην οποία έχει γίνει και εδώ συγκεκριμένη αναφορά, πολύ σημαντικός είναι και ο Ν. 4443/2026, όπως τροποποιήθηκε με τον Ν.5172/2025 για την εφαρμογή της ίσης μεταχείρισης, στον οποίο ο εθνικός νομοθέτης έχει λάβει υπόψη τόσο την σχετική νομολογία του Δικαστηρίου της Ε.Ε. και τις θέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, όσο και τις σχετικές συστάσεις διεθνών οργανισμών και τις εκθέσεις εθνικών φορέων. Σημαντικός είναι και ο νέος νόμος (ν. 5089/2024) για την ισότητα στον γάμο (βλ. ιδιαιτέρως σελ...., στη ενότητα για την Οικογένεια). Στη χώρα μας, ο εξειδικευμένος φορέας για την παρακολούθηση και την εφαρμογή, τόσο στον ιδιωτικό όσο και στον δημόσιο τομέα, της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης είναι ο Συνήγορος του Πολίτη.

7 Μορφές της οικογένειας όπως ορίζονται από τον νόμο. Τι εννοούμε με τον όρο «έμφυλη ταυτότητα»; Ποιο «φύλο»;

Παραδοσιακή οικογένεια. Μονογονεϊκή οικογένεια. Γάμος ομοφύλων και τεκνοθεσία. Υιοθετώ ένα παιδί. Παρένθετη μητρότητα. Όνομα συζύγων και παιδιών. Διαζύγιο και επιμέλεια τέκνων. Τι ισχύει για την περιουσία των συζύγων;

Η παραδοσιακή ή πυρηνική οικογένεια ανταποκρίνεται στην κλασική μορφή οικογένειας: πατέρας, μητέρα και παιδιά, είτε αυτά είναι φυσικά είτε είναι υιοθετημένα, που ζουν κάτω από την ίδια στέγη. Θεωρείται ότι η παραδοσιακή οικογένεια συνεπάγεται και σταθερό οικογενειακό περιβάλλον, όπως και μεγαλύτερη οικονομική σταθερότητα δεδομένου ότι, συνήθως, εργάζονται και οι δύο γονείς. Σήμερα, υπάρχουν τέτοιες παραδοσιακές οικογένειες χωρίς προηγούμενο γάμο των γονέων. Εντούτοις, στη χώρα μας, συνήθως έχει προηγηθεί είτε θρησκευτικός είτε πολιτικός γάμος, αλλά και σύμφωνο συμβίωσης ή ανάλογη συμβολαιογραφική πράξη.

Τα τελευταία χρόνια, ιδιαίτερα με την οικονομική κρίση, αυξάνεται ο αριθμός των **διευρυμένων οικογενειών**, δηλαδή εκείνων που περιλαμβάνουν στους κόλπους τους και άλλα πρόσωπα με δεσμούς αίματος, συνήθως παππού και γιαγιά, τα οποία βοηθούν τόσο στην φύλαξη των παιδιών όταν οι δύο γονείς εργάζονται, αλλά παρέχουν ενδεχομένως και οικονομική ενίσχυση. Όπως εξυπακούεται υπάρχουν προτερήματα και μειονεκτήματα, τα οποία είναι προφανή.

Μονογονεϊκή οικογένεια έχουμε όταν υπάρχει ένας μόνον γονέας με ένα ή περισσότερα παιδιά. Αυτό συμβαίνει είτε επειδή ο ένας αυτός γονέας έχει

χηρέψει, είτε επειδή έχει πάρει διαζύγιο ή ακόμη επειδή είναι άγαμος. Στην εποχή μας είναι πολλές οι περιπτώσεις – στα αστικά κέντρα κατά κύριο λόγο – γυναικών που αποφασίζουν να φέρουν στον κόσμο ένα παιδί του οποίου αναλαμβάνουν την αποκλειστική ευθύνη, με γνωστό ή και άγνωστο πατέρα (συνήθως δότη σπέρματος), αλλά και μέσω υιοθεσίας. Το πρόβλημα που μπορεί να υπάρξει αφορά τις δυσκολίες που ενδεχομένως αντιμετωπίζονται ως προς την πρόσβαση στην αγορά εργασίας, με συνέπεια πολύ συχνά να είναι αναγκαία μια ορισμένη κοινωνική βοήθεια.

Θετή οικογένεια δεν είναι η οικογένεια με υιοθετημένα παιδιά, αλλά εκείνη στην οποία ενώνονται δύο προηγουμένως ξεχωριστές οικογένειες. Για παράδειγμα, δύο χωρισμένοι από προηγούμενο ή προηγούμενους γάμους γονείς, οι οποίοι φέρνουν στον νέο τους γάμο είτε τα παιδιά και των δύο είτε τους ενός από τους δύο και ζουν όλοι μαζί.

Ομόφυλοι γονείς: Η πρόσφατη νομοθετική αναγνώριση του γάμου ομοφύλων συντρόφων συνεπάγεται και μια νέα μορφή οικογένειας, η οποία ωστόσο είχε πρακτικά ευρύτατα προϋπάρξει. Ο λόγος είναι για μια οικογένεια «με δύο μαμάδες» ή «με δύο μπαμπάδες», όπως λένε. Το βασικό πρόβλημα πριν από την ψήφιση του νόμου ήταν ότι, σε περίπτωση μεν υιοθεσίας αυτή δεν μπορούσε να γίνει και από τους δύο συντρόφους, ενώ αν επρόκειτο για φυσικό τέκνο (π.χ. στην περίπτωση συμβίωσης δύο γυναικών από τις οποίες η μία έφερε στον κόσμο ένα παιδί, συνήθως με δότη σπέρματος) δεν μπορούσε να αναγνωριστεί και από τους δύο. Όλες οι σύγχρονες μελέτες σε διεθνές επίπεδο καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι δεν έχει παρατηρηθεί καμία αρνητική επίπτωση στην ανατροφή και την εξέλιξη των παιδιών, τα οποία, τόσο στο πλαίσιο της παραδοσιακής οικογένειας όσο και σε οποιοδήποτε άλλο, το μόνο που χρειάζονται είναι φροντίδα και αγάπη. Ο νόμος που προβλέπει υιοθεσία από ομόφυλα ζευγάρια (για τον οποίο αποφάσισε θετικά και το Συμβούλιο της Επικρατείας στα τέλη Μαΐου 2025), είναι ο ν.5089/2024, ο οποίος επιτρέπει στα ομόφυλα ζευγάρια να συνάψουν γάμο (βλ. στο οικείο κεφάλαιο) και κατ' επέκταση, να υιοθετούν. Με τον νόμο αυτόν τροποποιούνται οι σχετικές διατάξεις του Αστικού Κώδικα, ώστε να συμπεριληφθούν και τα ομόφυλα ζευγάρια, παρέχοντάς τους τα ίδια δικαιώματα με τα ετερόφυλα.

Η υιοθεσία είναι η νομική πράξη με την οποία το παιδί αποκόπτεται από την φυσική/βιολογική του οικογένεια και εντάσσεται πλήρως από νομική άποψη στην θετή του οικογένεια. Έχουμε τρεις επί του προκειμένου επιμέρους κατηγορίες υιοθεσίας: **α.** ιδιωτική υιοθεσία, όταν ένα άτομο ή μια οικογένεια υιοθετεί το παιδί ενός άλλου προσώπου, είτε συγγενικού είτε όχι. **β.** κρατική υιοθεσία, όταν η υιοθεσία αφορά παιδί από ίδρυμα. **γ.** διακρατική υιοθεσία, όταν υιοθετείται ένα παιδί από ξένη χώρα. Ο νόμος θέτει προϋποθέσεις για την υιοθεσία, πράγμα που σημαίνει ότι δεν μπορεί ο καθένας να υιοθετήσει ένα ανήλικο παιδί (όταν ο υιοθετούμενος είναι ενήλικος και με σώας τας φρένας εξυπακούεται ότι το ζήτημα είναι διαφορετικό). Σε γενικές γραμμές, οι τυπικές προϋποθέσεις για μια υιοθεσία είναι οι εξής:

- Αυτός που υιοθετεί να είναι ικανός για δικαιοπραξία, να έχει συμπληρώσει τα τριάντα (30) του χρόνια και να μην είναι παραπάνω από εξήντα (60).
- Ο θετός γονέας να έχει διαφορά ηλικίας από το υιοθετούμενο τέκνο μεγαλύτερη από δέκα οκτώ (18) χρόνια, αλλά όχι παραπάνω από πενήντα (50). Εξάιρεση σε αυτό αποτελεί η περίπτωση που ένας σύζυγος επιθυμεί να υιοθετήσει τέκνο που υιοθετείται ή έχει ήδη υιοθετηθεί από τον/την σύζυγό του (άρθρο 1544 Α.Κ.).
- Απαιτείται οι φυσικοί γονείς (ή ο επίτροπος, αν δεν υπάρχει γονέας) να δώσουν την συναίνεσή τους *αυτοπροσώπως*. Επίσης *αυτοπροσώπως* πρέπει να συναινέσει και ο θετός γονέας. Η συναίνεση των φυσικών γονέων δεν επιτρέπεται να δίδεται προτού συμπληρωθούν τρεις (3) μήνες από την γέννηση του παιδιού (άρθρο 1551 Α.Κ.).
- Να μην υπάρχει άλλος θετός γονέας, εκτός κι αν πρόκειται για τον/την σύζυγο του υποψήφιου θετού γονέα (άρθρο 1545 Α.Κ.).

Η διαδικασία της υιοθεσίας σε γενικές γραμμές: Ο υποψήφιος θετός γονέας πρέπει να υποβάλει αίτηση στο αρμόδιο δικαστήριο, που είναι το Μονομελές Πρωτοδικείο, στην περιφέρεια του οποίου έχει τη συνήθη διαμονή του εκείνος που υιοθετεί ή εκείνος που υιοθετείται (άρθρο 1549 Α.Κ.). Το Δικαστήριο θα ορίσει δικάσιμο κατά την οποία ο/οι υποψήφιοι θετοί γονείς θα κληθούν να αποδείξουν ότι είναι κατάλληλοι να αναλάβουν αυτή την ευθύνη. Το Δικαστήριο λαμβάνει υπόψη του παράγοντες όπως είναι η *οικονομική και κοινωνική κατάσταση* των αιτούντων, όπως και η *ψυχική και σωματική υγεία τους*. Θα λάβει επίσης υπόψη του την έκθεση της αρμόδιας κοινωνικής υπηρεσίας (άρθρο 1557 Α.Κ.), που δεν είναι δεσμευτική, αλλά διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο.

Αν ο ανήλικος που πρόκειται να υιοθετηθεί είναι άνω των δώδεκα (12) ετών απαιτείται και η δική του συναίνεση για την υιοθεσία (άρθρο 1555 Α.Κ.).

Από τη στιγμή που εκδίδεται η δικαστική απόφαση σύμφωνα με την οποία γίνεται αποδεκτή η αίτηση των υποψήφιων θετών γονέων για την υιοθεσία, γίνεται επίδοση της απόφασης αυτής στον εισαγγελέα, πράγμα που είναι απαραίτητο προκειμένου να θεωρηθεί τελεσίδικη. Κατόπιν οι θετοί γονείς πρέπει να εγγράψουν την απόφαση περί υιοθεσίας στο αρμόδιο Ληξιαρχείο και εκεί διαγράφονται τα στοιχεία των βιολογικών γονέων του παιδιού. Από εκεί κι έπειτα, θεμελιώνεται η συγγένεια του υιοθετουμένου με τα μέλη της θετής οικογένειας και διακόπτεται κάθε νομικός δεσμός του παιδιού με τους φυσικούς του γονείς, οι οποίοι *δεν έχουν ούτε δικαίωμα επικοινωνίας με αυτό, ενώ αντιθέτως οι θετοί γονείς αποκτούν αυτοδικαίως την γονική μέριμνα.*

Είναι γνωστές οι ταλαιπωρίες των υποψήφιων θετών γονέων κατά το παρελθόν, κυρίως από τις μακροχρόνιες διαδικασίες με την συναφή αναμονή που απαιτούσε ο νόμος. Ο νομοθέτης προσπάθησε, λοιπόν, να τις επισπεύσει και τις να απλουστεύσει, να χαρτογραφήσει τα ιδρύματα και παιδιά που φιλοξενούνται σε αυτά, αλλά και τους υποψήφιους θετούς γονείς, όπως και να μειώσει τον χρόνο αναμονής που μπορούσε να φθάσει μέχρι και τα έξι χρόνια σε περιπτώσεις κρατικής υιοθεσίας, αλλά και να μειώσει τις περιπτώσεις «παράνομων υιοθεσιών». Όλα αυτά αντιμετωπίζονται με τον ν.4538/2018 (κωδικοποιημένος) που αφορά «Μέτρα προώθησης των Θεσμών της Αναδοχής και Υιοθεσίας και άλλες διατάξεις». Υπάρχουν διάφορες καινοτομίες στον νόμο αυτό, από τις οποίες πρέπει να αναφερθεί ότι για πρώτη φορά θεσπίζεται ανώτατο χρονικό όριο αναμονής για τις διάφορες φάσεις στις διαδικασίες αναδοχής και υιοθεσίας, ενώ εισάγεται και ο θεσμός της ανάθεσης σχετικής κοινωνικής έρευνας σε πιστοποιημένους κοινωνικούς λειτουργούς που οφείλουν να συντάξουν και έκθεση με τα συμπεράσματά τους. Επίσης, για να παραδοθεί το παιδί στους θετούς γονείς είναι απαραίτητο εκείνοι να έχουν προηγουμένως εγγραφεί στο Εθνικό Μητρώο Υποψήφιων Θετών Γονέων. Τέλος, παρέχεται η δυνατότητα να υιοθετούν παιδιά και εκείνοι που έχουν ήδη δικά τους, ενώ παρέχεται η ίδια δυνατότητα και στους άγαμους και σε αυτούς που συζούν χωρίς γάμο, αλλά με την έγκριση του δικαστηρίου.

Παρένθετη μητρότητα: Το θέμα της παρένθετης μητρότητας ανασύρθηκε στην επιφάνεια με ιδιαίτερη έμφαση σε συνδυασμό με την θέσπιση του γά-

μου των ομόφυλων ζευγαριών, κυρίως όταν πρόκειται για δύο άντρες. Ωστόσο, είναι ένα πολύ γενικότερο ζήτημα το οποίο καταρχάς αντιμετωπίστηκε σε σχέση με «παραδοσιακά» ζευγάρια, στα οποία η γυναίκα για διάφορους ιατρικούς λόγους αδυνατούσε να συλλάβει ή/και να κυοφορήσει. Όταν λέμε *παρένθετη μητέρα* εννοούμε μια γυναίκα η οποία κυοφορεί για λογαριασμό μιας άλλης που επιθυμεί μεν να γίνει μητέρα αλλά, όπως αναφέρεται ρητά στον νόμο, **αδυνατεί να κυοφορήσει για ιατρικούς λόγους**. Το γενετικό υλικό που χρησιμοποιείται για την εξωσωματική γονιμοποίηση μπορεί να είναι του ενδιαφερόμενου ζεύγους, αλλά μπορεί επίσης να υπάρξει και δωρεά ωαρίων. Η παρένθετη μητρότητα επιτρέπεται υπό τους όρους που προβλέπονται στο άρθρο 1458 ΑΚ και στο άρθρο 8 του ν.3089/2002 (ν.3305/2005 άρθρο 13). Απαραίτητη προϋπόθεση για την προσφυγή σε παρένθετη μητέρα είναι **η δικαστική άδεια**. Η άδεια παρέχεται από το Πρωτοδικείο πριν από την εμβρυομεταφορά (προτού, δηλαδή, μεταφερθεί το έμβρυο στην μήτρα της παρένθετης μητέρας). Το δικαστήριο ελέγχει ακολούθως αν όντως η γυναίκα που θέλει να γίνει μητέρα δεν μπορεί, ελέγχει επίσης και τα κίνητρα της παρένθετης, καθώς απαγορεύεται το οικονομικό όφελος για την παρένθετη, εκτός από τα νόμιμα έξοδα. Ο νόμος απαιτεί επίσης **την συγκατάθεση όλων των εμπλεκομένων**, πράγμα που σημαίνει ότι και η παρένθετη μητέρα και ο σύζυγός της (αν υπάρχει) πρέπει να δώσουν εγγράφως την συγκατάθεσή τους. Η παρένθετη μητέρα **δεν επιτρέπεται να έχει γενετική συγγένεια με το παιδί**. Στην περίπτωση που δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ωάριο της ενδιαφερόμενης γυναίκας, τότε αυτό μπορεί να προέρχεται από την κοινωνική μητέρα ή δωρήτρια. Ως προς την **κατοικία των συμμετεχόντων**, πρέπει να σημειωθεί ότι αρχικά ο νόμος απαιτούσε να έχουν οι μελλοντικοί γονείς μόνιμη κατοικία στην Ελλάδα, αλλά τώρα σχετική αίτηση μπορούν να καταθέσουν και αλλοδαποί, αλλά μόνον ενώπιον ελληνικού δικαστηρίου.

Ένα ειδικότερο ζήτημα προέκυψε όταν, με την θέσπιση του γάμου των ομοφύλων, προβλήθηκε και το αίτημα από ομόφυλα ζεύγη ανδρών να έχουν την δυνατότητα προσφυγής σε παρένθετη μητέρα. Ο νόμος παρέχει και στα ομόφυλα ζευγάρια όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τον γάμο, επομένως και το δικαίωμα της από κοινού υιοθεσίας παιδιού, αντιμετωπίζοντας έτσι πολλά σχετικά προβλήματα και ανισότητες του παρελθόντος. Επιπλέον, το ελληνικό δίκαιο ευθυγραμμίζεται με βασικές αρχές του οικογενειακού δικαίου όπως ισχύουν στις περισσότερες χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ωστόσο, ειδικότερα για το πολυσυζητημένο θέμα της τεκνοθεσίας μέσω παρένθετης μητέρας, με νέα ερμηνευτική ρύθμιση στο

Σχέδιο Νόμου για την Δικαστική Μέριμνα, το αρμόδιο Υπουργείο Δικαιοσύνης έθεσε τέρμα στην πιθανότητα τεκνοθεσίας μέσω παρένθετης μητέρας σε ζεύγη ανδρών ομοφύλων. Συγκεκριμένα, για την ιατρικώς υποβοηθούμενη αναπαραγωγή με μεταφορά ωαρίων στο σώμα άλλης γυναίκας, ορίζεται ότι: *Δεν συνιστά ιατρική αδυναμία κυοφορίας κατά την έννοια του νόμου η αδυναμία κυοφορίας λόγω φύλου.* Όπως διευκρινίστηκε αρμοδίως, με την ερμηνευτική αυτή διάταξη γίνεται πλέον ξεκάθαρο ότι «*δυνατότητα κυοφορίας δεν έχουν οι άνδρες*». Σύμφωνα με τον υπουργό Δικαιοσύνης, «*είχαμε προσφυγές στα δικαστήρια ανδρών, και μοναχικών και σε κατάσταση ζευγαριού, που ζήτησαν να δοθεί άδεια τεκνοθεσίας μέσω παρένθετης μητέρας. Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο τις έκανε δεκτές, ο εισαγγελέας άσκησε έφεση και το εφετείο είπε όχι*».

Τόνισε μάλιστα πως «η έννοια της αδυναμίας κυοφορίας δεν είναι ζήτημα φύλου. Αδυναμία έχει μια γυναίκα που μπορεί να κυοφορήσει αλλά για κάποιους λόγους ιατρικούς δεν μπορεί». Και κατέληξε ότι η ερμηνευτική αυτή ρύθμιση έχει «βαθύτατο ανθρωπιστικό χαρακτήρα» καθώς «η Ελλάδα κινδυνεύει να γίνει χώρα τράφικικ με παρένθετες μητέρες».

Αλλάζω όνομα όταν παντρεύομαι; Ποιο όνομα θα πάρουν τα παιδιά μου;

Με τον παλαιό Αστικό Κώδικα και πριν γίνει η αναθεώρηση του Οικογενειακού Δικαίου, όπως είναι γνωστό η γυναίκα που παντρευόταν έπαιρνε το όνομα του συζύγου της. Τα πράγματα έχουν αλλάξει. Ειδικότερα, το άρθρο 1388 Α.Κ. αναφέρει ότι με τον γάμο ο καθένας από τους συζύγους διατηρεί το επώνυμό του ενώ, αν οι σύζυγοι συμφωνήσουν σχετικά, μπορούν να προσθέσουν στο δικό τους επώνυμο το επώνυμο του άλλου συζύγου. *Για τα παιδιά*, οι γονείς προσδιορίζουν το επώνυμό τους με κοινή αμετάκλητη δήλωση πριν από τον γάμο ή κατά τον γάμο είτε σε συμβολαιογράφο είτε στον λειτουργό ενώπιον του οποίου τελείται ο γάμος (άρθρο 1505 Α.Κ.). Το οριζόμενο επώνυμο που πρέπει να είναι κοινό για όλα τα τέκνα μπορεί να είναι είτε το επώνυμο ενός από τους δύο γονείς είτε συνδυασμός των επωνύμων τους, αλλά σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να περιλαμβάνει περισσότερα από δύο επώνυμα. Αν οι γονείς παραλείψουν να δηλώσουν το επώνυμο των παιδιών τους θα λάβουν ένα σύνθετο επώνυμο από το επώνυμο και των δύο γονέων, με αλφαβητική σειρά. Στην περίπτωση αυτή, αν το επώνυμο του ενός ή και των δύο γονέων είναι σύνθετο, τότε το επώνυμο του παιδιού σχηματίζεται από το πρώτο από τα δύο επώνυμα των γονέων (άρθρο 1515 ΑΚ παρ.3). Αν το παιδί έχει γεννηθεί χωρίς γάμο των γονέων παίρνει το επώνυμο της μητέρας. Αν γίνει αναγνώριση, με σχετική συμφωνία των γονέων

μπορεί να λάβει το παιδί το επώνυμο του πατέρα. Ο σύζυγος της μητέρας μπορεί, με συμβολαιογραφικό έγγραφο, να δώσει στο τέκνο το επώνυμό του στη θέση του επωνύμου που είχε μέχρι τότε ή να το προσθέσει στο επώνυμο αυτό, αν συναινέσουν η μητέρα και το τέκνο. Το ίδιο εφαρμόζεται και στην περίπτωση επιγενομένου γάμου των γονέων του τέκνου (άρθρο 1506 ΑΚ).

Διαζύγιο και επιμέλεια τέκνων. Σε προηγούμενα κεφάλαια (σελ. 29, 51) παραθέσαμε τα βασικά στοιχεία που αφορούν την εποπτεία και την επιμέλεια των ανηλίκων εν γένει. Ωστόσο, ζήτημα επιμέλειας ανηλίκων προκύπτει κατά πρώτο λόγο, μετά από ένα διαζύγιο. Σε γενικές γραμμές, όταν λέμε εδώ επιμέλεια του ανηλίκου εννοούμε την ανατροφή, την επίβλεψη, την μόρφωση και την εκπαίδευσή του, καθώς και τον προσδιορισμό του τόπου της διαμονής του (άρθρο 1514 ΑΚ παρ. 2&3). **Οι γονείς μπορούν μετά το διαζύγιο να ρυθμίσουν συναινετικά** την επιμέλεια του ανηλίκου ή των ανηλίκων τέκνων τους, χωρίς να χρειάζεται δικαστική απόφαση. Μπορούν δηλαδή να αποφασίσουν αν θα την ασκήσουν από κοινού αυτή την επιμέλεια ή αν θα συμφωνήσουν να ανατεθεί σε έναν από τους δύο, οπότε πρέπει με ιδιαίτερη συμφωνία να ρυθμίσουν και όλα τα ζητήματα που αφορούν την κατοικία του παιδιού και την επικοινωνία του με τον γονέα με τον οποίο δεν συγκατοικεί. Η συμφωνία αυτή πρέπει να είναι έγγραφη, να φέρει βέβαιη χρονολογία και ισχύει για δύο (2) χρόνια. **Αν οι γονείς δεν συμφωνούν**, τότε είναι υποχρεωτική η προσφυγή σε **διαμεσολάβηση** (εκτός κι αν έχουμε να κάνουμε με ενδοοικογενειακή βία), κι αν η διαμεσολάβηση δεν φέρει αποτέλεσμα, τότε καλείται το **δικαστήριο** να αποφασίσει την αφαίρεση της γονικής μέριμνας ή της επιμέλειας από τον ένα γονέα, εάν διαπιστωθεί ότι αυτός κάνει κακή άσκηση αυτής.

Τι σημαίνει κακή άσκηση της επιμέλειας; Σημαίνει πολλά και αυταπόδεικτα πράγματα, όπως μπορεί να καταλάβει κανείς, ωστόσο στο άρθρο 1532 Α.Κ. αναφέρονται (προσοχή: *ενδεικτικά* και όχι *περιοριστικά*) ορισμένες ιδιαίτερα σοβαρές περιπτώσεις κακής άσκησης της γονικής μέριμνας, την οποία αφαιρεί το δικαστήριο όταν προκύπτει:

- α.** υπαίτια μη συμμόρφωση του ή των γονέων σε αποφάσεις των δικαστικών αρχών που αφορούν το τέκνο και την επιμέλειά του.
- β.** διατάραξη της συναισθηματικής σχέσης του τέκνου με τον άλλο γονέα ή και πρόκληση διάρρηξης των σχέσεων με το τέκνο (με δυο λόγια, όταν ο γονέας που έχει την επιμέλεια του παιδιού εσκεμμένα προσπα-

θεί να καταστρέψει τις σχέσεις του με τον άλλο γονέα).

γ. παράβαση των όρων επικοινωνίας του τέκνου με τον γονέα με τον οποίο δεν διαμένει ή παρεμπόδιση της επικοινωνίας του με αυτόν.

δ. κακή άσκηση, από τον γονέα που έχει το δικαίωμα επικοινωνίας με το παιδί, του δικαιώματος αυτού ή και παράλειψη της άσκησης του δικαιώματος επικοινωνίας με το παιδί (δηλαδή, ο γονέας με τον οποίο δεν συγκατοικεί το παιδί έχει από την μεριά του υποχρέωση να επικοινωνεί μαζί του, όπως έχει ορίσει το δικαστήριο).

ε. αδικαιολόγητη άρνηση του γονέα να καταβάλει την διατροφή.

στ. καταδίκη του γονέα για ενδοοικογενειακή βία ή για εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας ή για οικονομική εκμετάλλευση της γενετήσιας ζωής.

Τι μπορεί να αποφασίσει το δικαστήριο στις περιπτώσεις αυτές; Σε αυτές και σε άλλες ανάλογες περιπτώσεις, το δικαστήριο μπορεί να αφαιρέσει, συνολικά ή εν μέρει, από τον υπαίτιο γονέα την άσκηση της γονικής μέριμνας ή την επιμέλεια του ανηλικού παιδιού. Μπορεί ακολούθως να την αναθέσει αποκλειστικά στον άλλο γονέα. Εν γένει μπορεί να διατάξει *κάθε πρόσφορο μέτρο* για να εξασφαλιστεί *το συμφέρον του παιδιού*. Τώρα, αν συμβαίνει και οι δύο γονείς να ενέχονται για κακή άσκηση της γονικής μέριμνας, τότε το δικαστήριο μπορεί να αναθέσει την πραγματική φροντίδα του παιδιού ή ακόμη και την επιμέλειά του, συνολικά ή εν μέρει, σε *τρίτο πρόσωπο ή και να διορίσει επίτροπο* (άρθρο 1533 Α.Κ.).

Τι γίνεται με την περιουσία των συζύγων μετά το διαζύγιο; Είναι γνωστό ότι με το διαζύγιο προκύπτει και ζήτημα σχετικά με την περιουσία που αποκτήθηκε από τους συζύγους κατά την διάρκεια του γάμου, όπως και με την συνδρομή του *άλλου* συζύγου στην απόκτηση της περιουσίας αυτής, όταν «στα χαρτιά» δεν εμφανίζεται να μετέχει στην περιουσία αυτή. Αυτό το θέμα ρυθμίζεται με το άρθρο 1400 Α.Κ. το οποίο του παρέχει την δυνατότητα να απαιτήσει από τον σύζυγο που διαθέτει την περιουσία ένα μέρος αυτής, με το σκεπτικό ότι η εν λόγω περιουσία αυξήθηκε κατά την διάρκεια του γάμου χάρη στην δική του υλική και ψυχική συνδρομή. Για να υπολογιστεί το μέγεθος αυτής της συνεισφοράς, ο νόμος την ορίζει στο 1/3 της αύξησης της περιουσίας, αλλά παρέχει έτσι ένα *μαχητό τεκμήριο*, που πάει να πει ένα τεκμήριο που πρέπει να αποδειχθεί, σε περίπτωση διαφωνίας. Τότε, εκείνος που υποχρεώνεται να καταβάλει το χρηματικό ποσό πρέπει να αποδείξει

ότι η συνεισφορά του άλλου συζύγου ήταν μικρότερη ή και μηδενική ενώ, από την δική του πλευρά, ο δικαιούχος σύζυγος πρέπει να αποδείξει ότι η συνεισφορά του ήταν μεγαλύτερη από το παραπάνω 1/3 που ορίζει ο νόμος.

Τι θεωρείται, όμως, συμβολή στην επαύξηση της περιουσίας; Η συμβολή αυτή μπορεί να είναι έμμεση ή άμεση. Η *άμεση* είναι προφανής: υλική. Είναι παροχή κεφαλαίου ή εργασίας στην επιχείρηση ή την επαγγελματική δραστηριότητα του άλλου συζύγου με αποτέλεσμα οικονομική ανάπτυξη. Η *έμμεση* είναι η ψυχική συμπαράσταση, η στήριξη και ενθάρρυνση του συζύγου ιδίως σε δύσκολες περιόδους, η φροντίδα των παιδιών και η αποκλειστική ενασχόληση (της γυναίκας κατά κανόνα) με τα οικιακά προκειμένου ο άλλος (ο άντρας κατά κανόνα) να έχει τον χρόνο να ασχολείται καλύτερα με την εργασία του και, συνεπώς, να αυξάνει την περιουσία του. Στην αύξηση της περιουσίας *δεν συμπεριλαμβάνονται οι δωρεές, η κληρονομία και η κληροδοσία*, με άλλα λόγια οποιαδήποτε αύξηση της περιουσίας έγινε από χαριστική αιτία. Το ίδιο συμβαίνει και με την *γονική παροχή*. Υπάρχει μια εξαίρεση σε αυτόν τον κανόνα, όταν ο σύζυγος ο οποίος ζητάει να λάβει μέρος της περιουσίας του άλλου έχει συμβάλει στην κερδοφόρο αξιοποίηση των περιουσιακών αυτών στοιχείων μετά την απόκτησή τους, με αποτέλεσμα να δικαιούται ένα ποσόν ως αντάλλαγμα γι' αυτήν την συνεισφορά.

Τι εννοούμε με τον όρο «έμφυλη ταυτότητα»; Φύλο βιολογικό (sex) και κοινωνικό (gender): ο ν.4491/2017

Στις σύγχρονες (δυτικές, κυρίως) κοινωνίες, γίνεται πολύς λόγος σχετικά με την «έμφυλη ταυτότητα» ενός ατόμου, δηλαδή με το φύλο του και τον τρόπο με τον οποίο αυτό το φύλο προσδιορίζεται. Μία νέα σχετική ορολογία έχει προκύψει, γύρω από την οποία συχνά παρατηρούνται και συγχύσεις και παρερμηνείες. Ξεκινώντας, είναι αναγκαίο να διευκρινιστούν κάποιες βασικές έννοιες. Πρώτα απ' όλα η διάκριση μεταξύ **βιολογικού (sex)** και **κοινωνικού (gender)** φύλου. Το βιολογικό φύλο καθορίζεται από την **ανατομία** του ατόμου, ειδικότερα από τα γεννητικά του όργανα. Το κοινωνικό φύλο ορίζεται από τις **συμπεριφορές** που υιοθετεί το άτομο, ανάλογα με το πώς το ίδιο αντιλαμβάνεται τον εαυτό του. Υποστηρίζεται μάλιστα ότι το κοινωνικό

φύλο δεν μπορεί να χαρακτηριστεί πάντοτε με σαφήνεια ανδρικό ή γυναικείο, επειδή τα χαρακτηριστικά αυτά μπορεί να συνυπάρχουν. **Διαφυλικό (trans), διεμφυλικό (transgender)** ονομάζεται το άτομο που το βιολογικό του φύλο δεν ταυτίζεται με το κοινωνικό και επιθυμεί να αυτοπροσδιορίζεται ως άτομο του άλλου φύλου, ενώ είναι πιθανόν να έχει υποβληθεί και σε ιατρικές παρεμβάσεις προς αυτήν την κατεύθυνση (εγχείρηση αλλαγής φύλου, ορμονοθεραπεία). Μια ξεχωριστή κατηγορία διεμφυλικών ατόμων είναι οι **φυλομεταβατικοί (transsexual)** οι οποίοι είτε αντιμετωπίζουν είτε ήδη έχουν προχωρήσει και μερική ή πλήρη φυλομετάβαση και αποδέχονται ξεκάθαρα τα δύο φύλα, σε αντίθεση με τους υπολοίπους που ενδεχομένως τοποθετούνται κάπου στη μέση.

Οι προβλέψεις του ελληνικού νόμου ως προς τα διεμφυλικά άτομα διαμορφώθηκαν υποχρεωτικά σύμφωνα με απόφαση (2017) του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, βασισμένη μεταξύ άλλων και στο άρθρο 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον ν.4491/2017 «ταυτότητα φύλου» είναι ο προσωπικός τρόπος με τον οποίο ένα άτομο βιώνει το φύλο του, ανεξάρτητα από αυτό που δηλώθηκε κατά τη γέννησή του. Το άτομο μπορεί να ζητήσει τη διόρθωση του καταχωρισμένου φύλου, προκειμένου αυτό να αντιστοιχεί στη θέλησή του και στην προσωπική αίσθηση που το ίδιο έχει για το σώμα του, αλλά γι' αυτό απαιτείται **πλήρης δικαιοπρακτική ικανότητα** (δηλαδή το άτομο να μπορεί νομίμως να διαπραγματεύεται και να λαμβάνει αποφάσεις), **με εξαίρεση τους ανηλίκους που έχουν συμπληρώσει το 17^ο έτος της ηλικίας τους και με ρητή συναίνεση αυτών που έχουν την γονική μέριμνα.** Το ίδιο ισχύει και για ανηλίκους που έχουν συμπληρώσει **το 15^ο έτος της ηλικίας τους, αλλά χρειάζεται και η θετική γνωμάτευση διεπιστημονικής Επιτροπής.** Για να διορθωθεί στο Ληξιαρχείο το καταχωρισμένο φύλο δεν απαιτείται βεβαίωση για προηγούμενη ιατρική επέμβαση. Ωστόσο, η νέα ληξιαρχική πράξη μπορεί να αλλάξει μία φορά, με την ίδια διαδικασία και υπό τις ίδιες προϋποθέσεις.

8 Υγεία και πρόληψη. Γυναικείες ιδιαιτερότητες: εφηβεία, ωριμότητα, εμμηνόπαυση, διακοπή της κύησης. Τι γνωρίζουμε για τα εμβόλια;

Τι εννοούμε όταν μιλάμε για πρόληψη στην ιατρική;
Πόσο σημαντική είναι η πρόληψη για τη ζωή μας;
Ένα «παιχνίδι» ερωταποκρίσεων

Γνωρίζετε ποιά είναι τα δικαιώματά σας στην υγειονομική περίθαλψη;

Σύμφωνα με το Σύνταγμα της Ελλάδος άρθρο 21 παράγραφος 3: «Το κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών». Πράγμα που σημαίνει ότι αποτελεί συνταγματική υποχρέωση της Πολιτείας να εξασφαλίζει τα μέσα για την υγιή διαβίωση των πολιτών.

Έχετε πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας που χρειάζεστε;

Είναι απαραίτητο να γνωρίζουμε ότι ο ν.2071/1992 περί εκσυγχρονισμού και οργάνωσης του Συστήματος Υγείας, διασφαλίζει την πρόσβαση όλων των πολιτών στις δημόσιες υπηρεσίες υγείας.

Κάνετε τακτικά προληπτικές εξετάσεις (π.χ. μαστογραφία, τεστ Παπανικολάου, έλεγχο οστεοπόρωσης);

Ο ν.3172/2003 για την οργάνωση και εκσυγχρονισμό του συστήματος δημόσιας υγείας προωθεί την πρόληψη και την προληπτική ιατρική. Ο τακτικός προληπτικός έλεγχος είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την προστασία της υγείας, για τις γυναίκες μάλιστα περισσότερο ίσως. Υπάρχουν δημόσιες δομές στις οποίες μπορείτε να απευθυνθείτε. Είναι καλό επίσης να ενημερώνεστε για κάποιες σχετικές δημόσιες καμπάνιες και δράσεις που αφορούν π.χ. δωρεάν εμβολιασμούς ή δωρεάν γυναικολογικές εξετάσεις.

Εφηβεία, έμμηνος ρύση: απαραίτητη η έγκυρη και έγκαιρη ενημέρωση. Ο ρόλος της μητέρας (ή της μητρικής μορφής), του γιατρού και του φαρμακοποιού.

Η εφηβεία είναι μια περίοδος έντονων σωματικών, συναισθηματικών και ψυχολογικών αλλαγών. Ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα της εφηβείας για τα κορίτσια είναι η έναρξη της έμμηνου ρύσης (περιόδου), μια φυσική διαδικασία που σηματοδοτεί τη γονιμότητα.

Η έμμηνος ρύση είναι η μηνιαία αποβολή του ενδομητρίου, του εσωτερικού στρώματος της μήτρας, όταν δεν υπάρχει εγκυμοσύνη. Διαρκεί περίπου 3-7 ημέρες και συνοδεύεται από διάφορες φυσικές και συναισθηματικές αλλαγές.

- Η πρώτη έμμηνος ρύση εμφανίζεται συνήθως μεταξύ 9-15 ετών, με μέσο όρο τα 12-13 χρόνια.
- Οι πρώτοι κύκλοι μπορεί να είναι ακανόνιστοι, κάτι που είναι φυσιολογικό.

Τι αλλαγές συμβαίνουν στο σώμα;

- Ανάπτυξη μαστών.
- Ανάπτυξη τριχοφυΐας.
- Αλλαγές στη διάθεση και στα συναισθήματα.
- Αύξηση ύψους και αλλαγές στη σωματική διάπλαση.

Πώς λειτουργεί ο κύκλος της περιόδου;

- Ο εμμηνορροϊκός κύκλος διαρκεί περίπου 28 ημέρες (μπορεί να κυμαίνεται από 21-35 ημέρες) και αποτελείται από τέσσερις φάσεις:
- Έμμηνος ρύση (περίοδος) - αποβολή του ενδομητρίου.
- Ωοθυλακική φάση - προετοιμασία του ωαρίου.
- Ωορρηξία - απελευθέρωση του ωαρίου.
- Ωχρινική φάση - προετοιμασία του σώματος για πιθανή εγκυμοσύνη.

Ποια είναι τα συμπτώματα της περιόδου;

- Πόνος στην κοιλιά (δυσμηνόρροια).
- Πρήξιμο στο στήθος.
- Αλλαγές στη διάθεση.

- Ακμή και πονοκέφαλοι.
- Αίσθημα κόπωσης.

Συχνές Ερωτήσεις και Μύθοι

- *Είναι φυσιολογικό η περίοδος να είναι ακανόνιστη στην αρχή;*
Ναι! Τους πρώτους 1-2 χρόνους ο κύκλος μπορεί να έχει αστάθεια, αλλά σταδιακά σταθεροποιείται.
- *Πόσο αίμα χάνεται σε κάθε περίοδο;*
Μόλις 30-80ml αίματος - λιγότερο από ένα φλιτζάνι.
- *Η περίοδος πονάει σε όλες τις γυναίκες;*
Όχι πάντα! Μερικές γυναίκες έχουν ήπιο πόνο, ενώ άλλες υποφέρουν από έντονες κράμπες (δυσμηνόρροια).
- *Μπορώ να κάνω μπάνιο ή γυμναστική στην περίοδο;*
Ναι! Η άσκηση και το ζεστό μπάνιο βοηθούν στη μείωση των πόνων.
- *Πρέπει να αλλάζω σερβιέτα ή ταμπόν συχνά;*
Ναι, κάθε 4-6 ώρες για λόγους υγιεινής και αποφυγής λοιμώξεων.

Σημαντικές Συμβουλές για τις Έφηβες

- Καλή υγιεινή: Καθημερινό πλύσιμο και αλλαγή εσωρούχων.
- Ισορροπημένη διατροφή: Σίδηρος, βιταμίνες και νερό.
- Καλή ενημέρωση: Συζήτηση με γονείς, γιατρούς ή σχολικούς συμβούλους.
- Καταγραφή του κύκλου: Με εφαρμογές ή ημερολόγιο.
- Αποδοχή της φυσιολογικής διαδικασίας: Είναι μέρος της ανάπτυξης και δεν πρέπει να αποτελεί ταμπού!
- Η ενημέρωση και η ανοιχτή συζήτηση βοηθούν τις έφηβες να νιώθουν ασφαλείς και προετοιμασμένες για τις αλλαγές του σώματός τους.

Σε ποιον μπορεί να απευθυνθεί μία έφηβη για έγκυρες και εμπιστευτικές πληροφορίες σχετικά με την υγιεινή του σώματος, την σεξουαλική διαδικασία, την αντισύλληψη;

Οι γονείς και ειδικότερα η μητέρα, στην περίπτωση ενός κοριτσιού, είναι αρμόδια για να δώσει τις αναγκαίες απαντήσεις, να ενημερώσει την κόρη της και να την προετοιμάσει για τις αλλαγές που θα παρατηρήσει στο σώμα και στον ψυχισμό της με την έλευση της εφηβείας. Αυτόν τον ρόλο μπορεί να παίξει επίσης, αν η μητέρα κωλύεται ή δεν υπάρχει, μια στενή και έμπιστη συγγενής ή ακόμη και ο οικογενειακός γιατρός, κατά προτίμηση γυναίκα. Ωστόσο, πολλές σχετικές έρευνες και σε διεθνές επίπεδο έχουν δείξει ότι πολύ μεγάλο ποσοστό εφήβων καταφεύγουν στο διαδίκτυο αναζητώντας απαντήσεις στα σχετικά ερωτήματά τους και μάλιστα σε αμφιβόλου αποτελεσματικότητας ή σε επικίνδυνες ακόμη ιστοσελίδες. Η **ιστοσελίδα του Υπουργείου Υγείας** παρέχει λεπτομερείς και έγκυρες πληροφορίες και απαντήσεις στο ερώτημα «είμαι έφηβη, τι μου συμβαίνει» και ιδιαίτερα στην ενότητα *Δράσεις και παρεμβάσεις ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης για την Σεξουαλική και Αναπαραγωγική Υγεία*.

Τι προβλέπει ο νόμος για την διακοπή της κύησης (έκτρωση/άμβλωση)

Ο ελληνικός νόμος επιτρέπει και δεν θεωρεί άδικη πράξη την διακοπή της κύησης εφόσον γίνεται με την **συναίνεση** της εγκύου ή – σε περίπτωση που η ίδια είναι ανίκανη να συναινέσει – με την συναίνεση των προσώπων που έχουν την γονική μέριμνα ή επιμέλειά της. **Αλλά**, απαιτείται η τεχνητή διακοπή της εγκυμοσύνης να διενεργείται **από γιατρό μαιευτήρα γυναικολόγο** με την συμμετοχή **αναισθησιολόγου, σε οργανωμένη νοσηλευτική μονάδα** και εφόσον: **α.** δεν έχουν συμπληρωθεί 12 εβδομάδες εγκυμοσύνης, **β.** η εγκυμοσύνη είναι αποτέλεσμα βιασμού, αποπλάνησης ανήλικης, αιμομιξίας ή κατάχρησης γυναίκας ανίκανης να αντισταθεί και δεν έχουν συμπληρωθεί 19 εβδομάδες κύησης, **γ.** έχουν διαπιστωθεί, με μέσα προγεννητικής διάγνωσης, ενδείξεις σοβαρής ανωμαλίας του εμβρύου που συνεπάγονται

την γέννηση παθολογικού νεογνού ή υπάρχει αναπότρεπτος κίνδυνος για τη ζωή της εγκύου ή κίνδυνος σοβαρής και διαρκούς βλάβης της σωματικής ή και της ψυχικής υγείας της. Στην περίπτωση αυτή, όμως, απαιτείται σχετική βεβαίωση και του κατά περίπτωση αρμόδιου γιατρού.

Ωστόσο, σύμφωνα με το άρθρο 304 του Ποινικού Κώδικα (ν. 4619/2019), τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι 10 χρόνια όποιος διακόπτει την κύηση χωρίς την συγκατάθεση της εγκύου. Το ίδιο και όποιος διακόπτει την εγκυμοσύνη της, είτε με την συναίνεση της εγκύου ή, αν αυτή είναι ανίκανη να συναιενέσει, με την συναίνεση των προσώπων που έχουν την γονική μέριμνα ή την επιμέλειά της, τιμωρείται με φυλάκιση έως 3 χρόνια ή με χρηματική ποινή και αν ενεργεί κατ' επάγγελμα, με φυλάκιση τουλάχιστον 2 χρόνια και με χρηματική ποινή. Με μειωμένη ποινή τιμωρείται επίσης (κατά το άρθρο 83 ΠΚ, το οποίο προβλέπει μείωση ποινών χωρίς άλλο προσδιορισμό) και όποιος προμηθεύει σε έγκυο τα μέσα για την διακοπή της εγκυμοσύνης, εφόσον έχει επιχειρηθεί κάτι τέτοιο.

Με φυλάκιση μέχρι 3 χρόνια ή με χρηματική ποινή τιμωρείται όποιος, σε προγεννητικό έλεγχο μετά την εικοστή εβδομάδα της κύησης ή κατά την διάρκεια του τοκετού και πριν από την εμφάνιση του παιδιού στον εξωτερικό κόσμο, προκαλέσει από αμέλεια διακοπή της κύησης ή βαριά βλάβη στο έμβρυο, με αποτέλεσμα τον θάνατό του.

Ποια είναι τα απαραίτητα εμβόλια για μια γυναίκα στη διάρκεια της ζωής της; Έχουν όλες οι γυναίκες, όλων των κατηγοριών και κοινωνικών ομάδων πρόσβαση σε αυτά;

Σύμφωνα με το Εθνικό Πρόγραμμα Εμβολιασμών Ενηλίκων 2024 του Υπουργείου Υγείας, στην Ελλάδα συνιστάται η λήψη των ακόλουθων εμβολίων για κάθε άτομο κατά τη διάρκεια της ζωής του. Με έμφαση στις γυναίκες:

1. Εμβόλιο Διφθερίτιδας-Τετάνου-Κοκκύτη (Tdap):

- Βασικός εμβολιασμός: Τρεις δόσεις.
- Αναμνηστικές δόσεις: Κάθε 10 χρόνια με μία δόση Td (διφθερίτιδας-τετάνου).

2. *Εμβόλιο Ιλαράς-Ερυθράς-Παρωτίτιδας (MMR):*

- Συνιστάται για γυναίκες χωρίς αποδεδειγμένη ανοσία, με δύο δόσεις.
- Σημείωση: Αντενδείκνυται κατά την εγκυμοσύνη.

3. *Εμβόλιο Ανεμοβλογιάς:*

- Για γυναίκες χωρίς ιστορικό νόσου ή εμβολιασμού, δύο δόσεις.
- Σημείωση: Αντενδείκνυται κατά την εγκυμοσύνη.

4. *Εμβόλιο Ανθρώπινου Θηλώματος (HPV):*

- Συνιστάται για γυναίκες ηλικίας 18-26 ετών, με δύο ή τρεις δόσεις ανάλογα με την ηλικία έναρξης.
- Επέκταση: Σε ειδικές ομάδες αυξημένου κινδύνου, όπως ανοσοκατεσταλμένες γυναίκες, ο εμβολιασμός μπορεί να γίνει και σε μεγαλύτερες ηλικίες.

5. *Εμβόλιο Γρίπης:*

- Ετήσιος εμβολιασμός για γυναίκες άνω των 60 ετών ή με υποκείμενα νοσήματα.

6. *Εμβόλιο Πνευμονιόκοκκου:*

- Για γυναίκες άνω των 65 ετών ή με χρόνιες παθήσεις, συνιστάται ο εμβολιασμός με τα εμβόλια PCV13 και PPSV23.

7. *Εμβόλιο Ηπατίτιδας Β:*

- Για γυναίκες χωρίς προηγούμενο εμβολιασμό ή ανοσία, τρεις δόσεις.

8. *Εμβόλιο Ηπατίτιδας Α:*

- Για γυναίκες με αυξημένο κίνδυνο, όπως ταξιδιώτες σε ενδημικές περιοχές, δύο δόσεις.

9. *Εμβόλιο Μηνιγγιτιδόκοκκου:*

- Για γυναίκες με συγκεκριμένες ιατρικές καταστάσεις ή ταξιδιωτικούς προορισμούς, σύμφωνα με ιατρική σύσταση.

10. *Εμβόλιο Έρπητα Ζωστήρα:*

- Για γυναίκες άνω των 60 ετών.

Είναι σημαντικό οι γυναίκες να συμβουλευούνται τον προσωπικό τους ιατρό για τον προγραμματισμό των εμβολιασμών, λαμβάνοντας υπόψη την ηλικία, το ιατρικό ιστορικό και τις ιδιαίτερες ανάγκες τους. Οι αναμνηστικές δόσεις και οι ειδικές συστάσεις μπορεί να διαφέρουν, γι' αυτό η εξατομικευμένη ιατρική καθοδήγηση είναι απαραίτητη.

Η εμμηνόπαυση. Τι είναι; Τι πρέπει να γνωρίζουμε;

Η εμμηνόπαυση είναι μια φυσιολογική φάση στη ζωή μιας γυναίκας που σηματοδοτεί το τέλος της αναπαραγωγικής της ηλικίας. Συνήθως εμφανίζεται γύρω στην ηλικία των 45-55 ετών, αλλά η ακριβής ηλικία ποικίλει από γυναίκα σε γυναίκα.

Εδώ είναι όσα πρέπει να γνωρίζετε:

Ως εμμηνόπαυση ορίζεται η περίοδος κατά την οποία έχουν περάσει 12 συνεχόμενοι μήνες χωρίς έμμηνο ρύση. Διακρίνεται σε τρία στάδια:

1. Προεμμηνόπαυση: Τα χρόνια πριν από την εμμηνόπαυση, όπου αρχίζουν οι αλλαγές στον κύκλο.
2. Εμμηνόπαυση: Η επίσημη διακοπή της περιόδου.
3. Μετεμμηνόπαυση: Η περίοδος μετά την εμμηνόπαυση.

Συμπτώματα

- Ορμονικές αλλαγές: Μείωση των επιπέδων οιστρογόνων και προγεστερόνης.
- Εξάψεις και νυχτερινή εφίδρωση.
- Διαταραχές ύπνου.
- Αλλαγές στη διάθεση (άγχος, κατάθλιψη, ευερεθιστότητα).
- Ξηρότητα κόλπου και μείωση της σεξουαλικής επιθυμίας.
- Αυξημένη ευαισθησία στο βάρος.
- Απώλεια οστικής πυκνότητας (κίνδυνος οστεοπόρωσης).

Προϋποθέσεις για την καλή διαχείριση της εμμηνόπαυσης

1. Υγιεινός τρόπος ζωής

- Υγιεινή διατροφή πλούσια σε ασβέστιο και βιταμίνη D
- Άσκηση για την διατήρηση της οστικής πυκνότητας και βελτίω-

ση της διάθεσης • Αποφυγή η έστω περιορισμός κατανάλωσης καφεΐνης, αλκοόλ και πικάντικων φαγητών που μπορεί να επιδεινώσουν τις εξάψεις.

2. Ιατρική υποστήριξη

- Ορμονοθεραπεία: σε ορισμένες περιπτώσεις, οι γιατροί συνταγογραφούν θεραπεία υποκατάστασης ορμονών (HRT)
- Φάρμακα: υπάρχουν μη ορμονικές θεραπείες για συμπτώματα όπως η κατάθλιψη ή οι εξάψεις.

3. Φυσικές λύσεις

- Διάφορα συμπληρώματα διατροφής (όπως π.χ. από σόγια κ.α. αλλά και βιταμίνες)
- Χρήση λιπαντικών για την αντιμετώπιση της κολπικής ξηρότητας.
- Βότανα, όπως το φασκόμηλο και η μαύρη κοχόση, υπό την καθοδήγηση ειδικού.

4. Ψυχολογική υποστήριξη

- Συζήτηση με ειδικό ή ομάδα υποστήριξης για την αντιμετώπιση συναισθηματικών προκλήσεων.

Πιθανές επιπλοκές

- Οστεοπόρωση: μείωση της οστικής μάζας.
- Καρδιαγγειακές παθήσεις: αυξημένος κίνδυνος λόγω των χαμηλότερων επιπέδων οιστρογόνων.
- Αλλαγές στο μεταβολισμό: αυξημένη αποθήκευση λίπους και μειωμένη μυϊκή μάζα.

Η εμμηνόπαυση, λοιπόν, είναι μια φυσική και αναμενόμενη φάση, μπορεί όμως να επηρεάσει την σωματική και ψυχική υγεία. Η ενημέρωση, η υιοθέτηση ενός υγιεινού τρόπου ζωής και η σωστή υποστήριξη από ειδικούς μπορούν να κάνουν αυτή τη μετάβαση πιο ομαλή και ποιοτική. Αν τα συμπτώματα είναι έντονα, συμβουλευτείτε έναν γιατρό για εξατομικευμένη προσέγγιση.

Οι γυναίκες 65+ έχουν δικαιώματα και παίζουν σημαντικό κοινωνικό ρόλο

Οι γυναίκες 65+ διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο τόσο στην κοινωνία όσο και στην οικογένεια, προσφέροντας πολύτιμες υπηρεσίες μέσα από την εμπειρία, την φροντίδα και την διατήρηση των κοινωνικών δεσμών. Στην οικογένεια συχνά αναλαμβάνουν την φροντίδα των εγγονών, διευκολύνοντας τους νεότερους γονείς να ανταπεξέλθουν στις επαγγελματικές τους υποχρεώσεις. Παράλληλα προσφέρουν συναισθηματική και πρακτική υποστήριξη διατηρώντας την παράδοση και τη συνοχή των γενεών. Είναι γνωστό ότι στον ανεπτυγμένο κόσμο έχει παραταθεί το προσδόκιμο ζωής και έχει παρατηρηθεί ραγδαία αύξηση των ηλικιωμένων ατόμων. Στην Ευρώπη και στην Ελλάδα ειδικότερα, με δεδομένο μάλιστα και το δημογραφικό πρόβλημα, το φαινόμενο είναι ιδιαίτερα αισθητό.

Σε κοινωνικό επίπεδο πολλές ηλικιωμένες γυναίκες συμμετέχουν ενεργά σε εθελοντικές δράσεις, σωματεία και τοπικές κοινότητες ενισχύοντας την κοινωνική συνοχή κι αλληλεγγύη.

Συμβάλλουν επίσης στη μεταβίβαση γνώσεων και δεξιοτήτων στις νεότερες γενιές είτε μέσω της προσωπικής τους εμπειρίας είτε μέσα από την διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Ωστόσο παρά την συμβολή τους οι γυναίκες 65+ αντιμετωπίζουν προκλήσεις όπως οικονομική ανασφάλεια, κοινωνική απομόνωση και ανισότητα στις ευκαιρίες συμμετοχής στην εκπαίδευση και την εργασία.

Είναι καλό, λοιπόν, να γνωρίζουμε ότι ο ν.3879/2010 που αναφέρεται «στην ανάπτυξη της δια βίου μάθησης» ενθαρρύνει τη συμμετοχή όλων των πολιτών σε εκπαιδευτικά προγράμματα, δηλαδή και όλων των γυναικών σε ηλικία 60+ που επιθυμούν να λάβουν μέρος σε αυτά. Επειδή, εκτός όλων των άλλων, η ενίσχυση των πολιτικών στήριξης των ατόμων της τρίτης ηλικίας και η αναγνώριση των δικαιωμάτων τους – και των γυναικών ειδικότερα – όπως και η προώθηση κάθε πολιτικής που προάγει και βοηθάει την « ενεργό» γήρανση, είναι απαραίτητες για τη διασφάλιση μιας δίκαιης και ισότιμης κοινωνίας για όλες τις ηλικίες.

Ο λόγος στα Παραρτήματα του Λυκείου των Ελληνίδων: ενδεικτικές δράσεις και προτάσεις

Τα μέλη του Λυκείου των Ελληνίδων σε όλη την Ελλάδα υποδέχθηκαν πολύ θετικά την πρόταση του Κεντρικού προκειμένου να αναληφθεί μια συγκεκριμένη δράση με στόχο την καλύτερη ενημέρωση ιδιαίτερα των γυναικών γύρω από τα θεμελιώδη δικαιώματά τους. Μάλιστα, ορισμένα από τα Παραρτήματά μας, ανταποκρινόμενα στη σχετική έγγραφη πρόσκληση της Προέδρου, απάντησαν είτε με λεπτομερείς προτάσεις είτε με συγκεκριμένες αναφορές σε δράσεις που τα ίδια έχουν αναλάβει ή σκέπτονται να δρομολογήσουν προς την ίδια κατεύθυνση, προβάλλοντας ταυτόχρονα και τις ιδιαιτερότητες κάθε τοπικής κοινωνίας τις οποίες πολύ συχνά – για να μην πει κανείς σχεδόν πάντοτε – οι «απέξω» είτε τις αγνοούν είτε τις υποτιμούν. Κάποιες από αυτές τις πολύτιμες πληροφορίες παραθέτουμε ακολούθως, μαζί με ενδεικτικές σκέψεις, ιδέες και προτάσεις ορισμένων Παραρτημάτων μας, τα οποία καταχωρίζονται εδώ σε αλφαβητική σειρά, για να μην αδικηθεί κανένα, επειδή οποιαδήποτε επί του προκειμένου «αξιολόγηση» δεν ήταν μόνον άδικη αλλά και αδύνατη. Κάθε μία απάντηση, κάθε μία άποψη, κάθε μία πρόταση είναι σημαντική, κάθε γνώμη έχει την αξία της και το ειδικό της βάρος και δεν θα μπορούσε να ταξινομηθεί με υποκειμενικά κριτήρια. Έτσι, λοιπόν:

Το ΛτΕ Βόλου, με επιστολή που υπογράφουν η Πρόεδρος κ. Μαρία Σπανού και η Γενική Γραμματεύς κ. Κίρκη Παπαδήμα, στέκεται στις πολύ ενδιαφέρουσες ανακοινώσεις που κατατέθηκαν στη διάρκεια των εργασιών του 21^{ου} Συνεδρίου. Υπογραμμίζουν επίσης ότι οι παρεμβάσεις «ενδυνάμωσαν την αυτοσυνειδησία μας γύρω από τη σύγχρονη πραγματικότητα, στο δρόμο που χάραξε η Καλλιρρόη Παρρέν και μας δημιούργησαν την πεποίθηση ότι οι γυναίκες μπορούν να αναλάβουν εντονότερη δράση και έγινε ξεκάθαρη η αναγκαιότητα της επιμόρφωσης και εκπαίδευσης με επίκεντρο την διασταύ-

ρωση της παράδοσης, του φύλου και της κοινωνικής προόδου, αλλά και την ευαισθητοποίηση γύρω από τα θέματα έμφυλης βίας». Στην ίδια επιστολή, το ΛΕ Βόλου επισημαίνει: «Όλες μαζί οι γυναίκες, που εκπροσωπούμε το λυκειακό θεσμό, μπορούμε να ενώσουμε τη δύναμή μας και να αγωνιστούμε γι' αυτόν. Να αγωνιστούμε για καίρια ζητήματα που περιμένουν την επίλυσή τους, όπως η υποεκπροσώπηση των γυναικών σε θέσεις ευθύνης, η μισθολογική ανισότητα, η οπισθοδρόμηση στα γυναικεία δικαιώματα, που είναι τα ανθρώπινα δικαιώματα (π.χ. συζήτηση για πιθανή απαγόρευση των εκτρώσεων) και, κυρίως, η έμφυλη βία, που καθημερινά κυριαρχεί σε πρώτο πλάνο και έχει ενταθεί ανεξέλεγκτα, λόγω μιας μεγάλης βεντάλιας παραγόντων που ευνοούν την εξάπλωσή της. Και παρότι βρισκόμαστε στον 21ο αιώνα, για άλλη μια φορά, η έμφυλη ισότητα βρίσκεται στο επίκεντρο των κοινωνικών διεκδικήσεων, προκαλώντας -ευτυχώς- σημαντικές νομοθετικές αλλαγές για τα δικαιώματα των γυναικών, τα οποία, όμως, όπως εύστοχα σημειώνετε στην επιστολή σας, παραμένουν άγνωστα για μία μεγάλη μερίδα γυναικών. Για παράδειγμα, η υπογραφή της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης, γνωστή και ως Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας που κυρώθηκε και στην Ελλάδα (ν.4531/2018) αποτελεί ένα σημαντικό βήμα για την προστασία των θυμάτων και τη θέσπιση αυστηρότερων ποινών για τους δράστες. Δεν είναι όμως ευρέως γνωστή». Στο σημείο αυτό, το ΛΕ Βόλου προτείνει την **δημιουργία ενός βίντεο** που θα συνοδεύεται από σχετικό φυλλάδιο στο οποίο θα αναλύεται η Συνθήκη, ίσως και σε συνδυασμό **με μια μεγάλη καμπάνια** που θα μπορούσε να φτάσει και στη Βουλγή, «ώστε η γυναικοκτονία, στην πιο ακραία της μορφή, να αναγνωριστεί ως αυτοτελές ποινικό αδίκημα», ενώ μεταξύ άλλων εκφράζεται και η άποψη ότι «το Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας, θα μπορούσε να συμπεριλάβει στις δράσεις του **τη σύσταση μιας νέας επιτροπής, στην οποία το Λύκειο των Ελληνίδων, ως το αρχαιότερο γυναικείο σωματείο να κατέχει κομβική θέση, εν είδη κοινωνικού παρατηρητηρίου που θα διαλαμβάνεται περιπτώσεις κακοποίησης και ενημέρωσης γυναικών.** Άλλωστε, το οφείλουν στην ιστορικότητα του θεσμού μας. Ο αγώνας μας μπορεί να είναι πολυπαραγοντικός. Αλλά και **κάθε τοπικό παράρτημα, εφόσον το επιθυμεί, θα μπορούσε να λειτουργεί ως ένα άτυπο, πλην όμως, ουσιαστικό παρατηρητήριο για ζητήματα κακοποίησης,** που, άμεσα συνδεδεμένο με την κεντρική αυτή επιτροπή και με τους επίσημους θεσμούς να φέρνει άμεσα στο φως περιπτώσεις κακοποίησης». Ως παράδειγμα μάλιστα

αναφέρεται η περίπτωση κακοποιημένης γυναίκας στον Βόλο, η οποία έγινε αντιληπτή μέσω των δωρεάν μαθημάτων ελληνικών που παρέχονται από το Λύκειο σε γυναίκες ομογενείς και αλλοδαπές, μετανάστριες και πρόσφυγες. Το περιστατικό καταγγέλθηκε από το ΛΕ Βόλου στις αρμόδιες κοινωνικές δομές και η γυναίκα όχι μόνον σώθηκε, αλλά έμεινε και στη συνέχεια υπό την σκέπη του Λυκείου. Το ΛτΕ Βόλου επικαλείται τέλος και τον **πολιτισμό ως «αποτελεσματικό όχημα ευαισθητοποίησης»**, αναφέροντας και εδώ διάφορα παραδείγματα και δικών του πολιτιστικών εκδηλώσεων με επίκεντρο τη γυναίκα, τονίζοντας: «Εμείς αυτό προσπαθήσαμε να διακηρύξουμε, μέσω του πολιτισμού, ότι δηλαδή στεκόμαστε αλληλέγγυοι σε κάθε γυναίκα που υφίσταται οποιαδήποτε μορφή βίας και ότι καλούμαστε όλοι σε ένα αγώνα ευαισθητοποίησης, που μπορούμε όλοι να συμβάλλουμε για να φτιάξουμε μια κοινωνία, όπου η βία δεν θα έχει καμία θέση».

Το ΛτΕ Δράμας, γνωρίζοντας προφανώς και αναγνωρίζοντας κάποιες ειδικότερες συνθήκες στην ακριτική περιοχή στην οποία δραστηριοποιείται, προτείνει να αναπτύξει συνεργασία με την οργάνωση A21 (πρόκειται για διεθνή μη κερδοσκοπικό και μη κυβερνητικό οργανισμό που εργάζεται για την καταπολέμηση του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων), την Αστυνομική Διεύθυνση Δράμας και με την Επιθεώρηση Εργασίας για την εκμετάλλευση στον εργασιακό και οικογενειακό κύκλο και την εμπορία γυναικών.

Το ΛτΕ Ζακύνθου, εκφράζοντας καταρχάς την ιδιαίτερη χαρά με την οποία «αγκαλιάζει» την απόφαση «να στραφούμε προς τις γυναίκες που ανήκουν σε πιο αδύναμες κοινωνικά ομάδες», ενημερώνει για μια σειρά σχετικών δράσεων που αναλαμβάνει στο πλαίσιο αυτό, με στόχο την ενημέρωση, την ευαισθητοποίηση και, κυρίως, την ψυχική και σωματική ενδυνάμωση των γυναικών αυτών, στην τοπική κοινωνία. Συγκεκριμένα, προτείνει την διδασκαλία τεχνικών αυτοπροστασίας και αυτοάμυνας, με δεδομένη, προφανώς, την ύπαρξη και στη Ζάκυνθο του παιδικού-εφηβικού bullying. Πέρα από κάθε άλλη προσπάθεια ενημέρωσης και πρόληψης, το ΛΕ Ζακύνθου προχώρησε σε ένα ανοιχτό κάλεσμα στην κοινωνία της Ζακύνθου για **δωρεάν μαθήματα τεχνικών αυτοάμυνας**, τα οποία θα διεξάγονται από επαγγελματία δάσκαλο πολεμικών τεχνών, αναγνωρισμένης σχολής στο νησί. Η ανταπόκριση έχει ξεπεράσει τις προσδοκίες, με πλήθος συμμετοχών. Προγραμματίζεται επιπλέον η οργάνωση **ενημερωτικών ημερίδων**, με την πρόσκληση καταξιωμένων εισηγητών (εκπαιδευτικών, γιατρών, κοινωνιολόγων κ.α.) προκειμέ-

νου να αναπτύξουν θέματα σχετικά με τον εργασιακό, τον σχολικό και τον οικογενειακό εκφοβισμό. Στόχος είναι οι ημερίδες αυτές να προσφέρουν όχι μόνον πολύτιμες γνώσεις αλλά και μέσα για την συνειδητοποίηση και την αντιμετώπιση αυτών των φαινομένων. Καθώς μάλιστα με απόφαση του Δήμου Ζακύνθου, το τοπικό Παράρτημα του Λυκείου των Ελληνίδων διαθέτει πλέον το «δικό» του σπίτι και για την επόμενη τετραετία, η υλοποίηση τέτοιων ιδεών και προγραμμάτων καθίσταται απολύτως εφικτή.

Το ΛτΕ Ηρακλείου Κρήτης υποβάλλει προτάσεις με θεσμικό, επικοινωνιακό και ενημερωτικό περιεχόμενο, οι οποίες πρώτα συζητήθηκαν και ομόφωνα εγκρίθηκαν από το Δ.Σ. Συγκεκριμένα, προτείνει την **συμμετοχή** των Παραρτημάτων του Λυκείου των Ελληνίδων που λειτουργούν στην έδρα κάθε Περιφέρειας της χώρας, στην **Περιφερειακή Επιτροπή Ισότητας των Φύλων, (Π.ΕΠ.ΙΣ.)**, το αρμόδιο θεσμικό όργανο σε επίπεδο Περιφέρειας. Προτείνει επίσης την συμμετοχή των Παραρτημάτων του Λυκείου των Ελληνίδων στην **Δημοτική Επιτροπή Ισότητας των Φύλων Δ.ΕΠ.ΙΣ** την οποία συνιστά ο Δήμος στον οποίο εδρεύει το Παράρτημα. Για κάθε τέτοια συμμετοχή απαιτείται η υποβολή σχετικού αιτήματος στην /στον αρμόδιο Πρόεδρο της Επιτροπής. Το ΛΕ Ηρακλείου Κρήτης προτείνει εξάλλου και την ανάληψη **επικοινωνιακών δράσεων** για θέματα που άπτονται των δικαιωμάτων της γυναίκας. Συγκεκριμένα: **α.** Δημιουργία Ειδικού Banner στην Ιστοσελίδα του Λυκείου των Ελληνίδων και των Παραρτημάτων, **β.** Παραγωγή σύντομων βίντεο τα οποία να προβάλλονται στα κοινωνικά δίκτυα του Λυκείου των Ελληνίδων και των Παραρτημάτων. Τέλος, προτείνει την οργάνωση εκδηλώσεων, με έμφαση στην **παγκόσμια ημέρα καταπολέμησης της βίας κατά των γυναικών**, καθώς και βιωματικές δράσεις πρόληψης των έμφυλων στερεοτύπων για μαθήτριες, μαθητές και εκπαιδευτικούς προσχολικής, πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, βασισμένες στην παιδική/εφηβική λογοτεχνία ή σε ταινίες που πραγματεύονται το θέμα της ισότητας.

Το ΛτΕ Θήβας περιγράφει με αδρές γραμμές τις ιδιαίτερες συνθήκες υπό τις οποίες διαβιών τόσο εντός του αστικού ιστού όσο και στην ευρύτερη περιοχή της Θήβας γυναίκες που ανήκουν σε διαφορετικές και εξαιρετικά ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Προτείνει, λοιπόν, κάποιες δράσεις τις οποίες θα μπορούσε να αναλάβει προκειμένου να τις συνδράμει, υπογραμμίζοντας ότι «οι γυναίκες των ομάδων αυτών υφίστανται κοινωνική περιθωριοποίηση, διακρίσεις, βία και ψυχική απομόνωση». Θεωρεί ότι «μέσω δημιουργι-

κών δράσεων ένταξης στην τοπική κοινωνία» υπάρχουν περιθώρια για την ενδυνάμωση των γυναικών αυτών και, προχωρώντας σε ενός είδους «ταυτοποίηση» των ευάλωτων γυναικών που ζουν στην πόλη και στην ευρύτερη περιοχή της Θήβας, αναφέρει ότι πρόκειται: **α.** «για τα γυναίκες του προσφυγικού πληθυσμού που διαβιούν στο **Κέντρο Προσφύγων και Μεταναστών Θήβας**, το οποίο βρίσκεται σε έναν από τους κεντρικούς πυλώνες της πόλης εντός των ορίων του αστικού ιστού». Η συγκεκριμένη ομάδα έχει αδυναμία μετακίνησης από και προς την δομή φιλοξενίας, πράγμα που δημιουργεί συνθήκες αποκοινωνικοποίησης, ενώ δεν λείπουν και οι κακοποιητικές και ρατσιστικές συμπεριφορές τις οποίες υφίστανται. **β.** Ιδιαίτερη ομάδα είναι οι γυναίκες που διαβιούν στο **Σωφρονιστικό Κατάστημα Ελαιώνα** στην περιοχή της πόλης, ενώ **γ.** Η **ύπαρξη καταυλισμού Ρομά** εντός των αστικών ορίων καθιστά επίσης προφανή την ανάγκη για την ανάληψη κάποιας δράσης που θα ενίσχυε την συμπερίληψη αλλά και τον περιορισμό της παραβατικότητας ενηλίκων και ανηλίκων. Έπειτα από τις διαπιστώσεις αυτές, Το ΛτΕ Θήβας προτείνει δράσεις πολιτιστικού/πολιτισμικού χαρακτήρα, με την συνεκτίμηση των ιδιαίτερων αναγκών κάθε κοινωνικής ομάδας: όπως π.χ. συμμετοχή των γυναικών σε επικοινωνιακές ομάδες αντιμετώπισης της έμφυλης βίας, σε χορευτικές και εικαστικές δραστηριότητες ή και σε μικρές ερασιτεχνικές θεατρικές παραστάσεις. Προτείνονται επίσης και πολιτιστικές ανταλλαγές, με αναφορές στα πολιτιστικά δρώμενα και τις παραδόσεις των χωρών από τις οποίες προέρχονται οι αλλοδαπές γυναίκες. Παρόμοιες σχετικά δράσεις θα μπορούσαν να αναληφθούν και με τις γυναίκες της κοινότητας των Ρομά: διδασκαλία παραδοσιακών χωρών, αλλά και της ελληνικής γλώσσας, όπως και ενημερωτικές πρωτοβουλίες για ζητήματα υγείας. Ξεχωριστή είναι η περίπτωση των φυλακισμένων γυναικών, για τις οποίες το ΛτΕ Θήβας δηλώνει πρόθυμο να αναλάβει την διδασκαλία εθνικών χορών, αλλά και την διοργάνωση συζητήσεων και ομιλιών σχετικών με την υγεία (σωματική και ψυχική), την κοινωνική τους επανένταξη κ.λπ.

Το ΛτΕ Ιωαννίνων, δίνει έμφαση στις προτάσεις του, σε μια **εκστρατεία ευαισθητοποίησης για την ψυχική υγεία και την ευημερία των γυναικών**, με σεμινάρια, εργαστήρια και ομιλίες με ειδικούς: ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς, νομικούς συμβούλους, κ.α. Η εν λόγω εκστρατεία θα απευθύνεται σε όλες τις ηλικίες, εστιάζοντας σε ειδικές περιπτώσεις, όπως π.χ. οι γυναίκες που βιώνουν βία, οι μητέρες, οι ηλικιωμένες γυναίκες και οι γυναίκες σε καθεστώς κοινωνικού αποκλεισμού. Πολύ ενδιαφέρουσα και

πρωτότυπη είναι η ιδέα για την **δημιουργία αρχείου προφορικής ιστορίας γυναικών της υπαίθρου**. Συγκεκριμένα προτείνεται ότι: «Το Λύκειο των Ελληνίδων μπορεί να οργανώσει ένα πρόγραμμα καταγραφής και διατήρησης της προφορικής ιστορίας, στο οποίο γυναίκες από απομακρυσμένες και αγροτικές περιοχές θα κληθούν να αφηγηθούν τη ζωή τους, τις παραδόσεις, τις συνήθειες και τις εμπειρίες τους. Οι συνεντεύξεις αυτές θα ηχογραφούνται και θα αποθηκεύονται σε μια ψηφιακή πλατφόρμα ή σε φυσικό αρχείο, ώστε να διαφυλαχθεί η πολιτιστική τους κληρονομιά για τις επόμενες γενιές: μια σειρά podcast που θα εστιάζει στη ζωή των γυναικών της υπαίθρου, τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν, αλλά και την αξία της παράδοσης και των τοπικών κοινωνιών. Κάθε επεισόδιο μπορεί να εστιάζει σε διαφορετική πτυχή της ζωής στην ύπαιθρο (π.χ. αγροτική εργασία, οικογενειακή ζωή, πολιτιστικές εκδηλώσεις, παραδοσιακές τέχνες, κλπ.) με συνεντεύξεις από γυναίκες που έχουν επιβιώσει μέσα από δύσκολες συνθήκες και έχουν διατηρήσει τις παραδόσεις τους». Το ΛτΕ Ιωαννίνων, προφανώς αναγνωρίζοντας την έκταση του προβλήματος, προτείνει επίσης την οργάνωση **εκπαιδευτικών προγραμμάτων για γυναίκες Ρομά σε συνεργασία με τοπικές κοινότητες και φορείς**. Όπως επισημαίνει, το Λύκειο των Ελληνίδων μπορεί να αναλάβει τη διοργάνωση ειδικών προγραμμάτων εκπαίδευσης για τις γυναίκες Ρομά, εστιάζοντας σε βασικές δεξιότητες όπως η καταπολέμηση του αναλφαριθμητισμού, η επαγγελματική κατάρτιση και η ψηφιακή εκπαίδευση, ακόμη. Σε αυτά πρέπει να περιλαμβάνεται και η ενημέρωση για τα δικαιώματά τους, ως προς την κοινωνική ένταξη και την καταπολέμηση διακρίσεων και στερεοτύπων. Στο σημείο αυτό γίνεται αναφορά και στα εκπαιδευτικά προγράμματα πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης που έχει οργανώσει το ΛΕ Καλαμάτας, ενώ προτείνεται και η πιθανή συνεργασία με αυτό. Τέλος, το ΛΕ Ιωαννίνων προτείνει και την **δημιουργία ενός δικτύου υποστήριξης για τις γυναίκες σε επαγγελματική ανάπτυξη και επιχειρηματικότητα**, μέσω μιας πλατφόρμας ή ενός προγράμματος mentoring που θα συνδέει γυναίκες από διάφορους κλάδους με επαγγελματίες και επιχειρηματίες για να ενισχυθεί η επαγγελματική τους εξέλιξη και να υποστηριχθούν σε πρακτικά θέματα όπως το πώς να διαχειριστούν την ισορροπία επαγγελματικής και προσωπικής ζωής ή πώς να ξεκινήσουν τη δική τους επιχείρηση.

Το ΛτΕ Καλαμάτας, του οποίου η πολυσχιδής δράση είναι πασίγνωστη, τόσο για την διατήρηση και ανάδειξη της παράδοσης όσο και για την στήριξη των γυναικών και την προβολή των δικαιωμάτων τους, έχει αναπτύξει – μεταξύ

πολλών άλλων ανάλογων δράσεων – και μια συνεργασία με το «Χαμόγελο του Παιδιού», το οποίο έχει από το 2023 συμπεριληφθεί στον κατάλογο των αναγνωρισμένων στις ΗΠΑ μη κερδοσκοπικών οργανισμών. Τελευταία, το «Χαμόγελο του Παιδιού», υποστηριζόμενο και από το ΛΕ Καλαμάτας, σχεδιάζει την εκπόνηση ενός στρατηγικού σχεδίου (blueprint) των υπηρεσιών του που αφορούν τις γυναίκες: τεχνικές υποστήριξης ευάλωτων γυναικείων ομάδων σε ειδικά κέντρα, ώστε το σχέδιο αυτό να μπορεί να διοχετευθεί και σε άλλους φορείς με στόχο την διάδοση της αναγνωρισμένης τεχνογνωσίας του. Σημαντικό στοιχείο αυτού του σχεδιασμού που υποστηρίζεται και από το ΛΕ Καλαμάτας είναι η **χρησιμοποίηση της τεχνολογίας** για την παροχή βοήθειας προς τις γυναίκες όταν π.χ. αναζητούν εργασία, όταν θέλουν να υποβάλουν διάφορες αιτήσεις μέσω διαδικτύου, να συντάξουν ένα βιογραφικό σημείωμα, να αναζητήσουν τις αρμόδιες υπηρεσίες στις οποίες πρέπει να απευθυνθούν για την επίλυση των προβλημάτων τους κ.α.

Το ΛεΤ Κέρκυρας προτείνει... αυτό περίπου που κρατάτε στα χέρια σας: «ένα έντυπο/φυλλάδιο που θα μοιραστεί σε χώρους συγκέντρωσης γυναικών, σχολεία, ιατρεία, χώρους εργασίας κ.α.» ενώ αναρωτιέται αν για κάτι τέτοιο χρειάζεται άδεια από σχετικούς κρατικούς φορείς. Εξυπακούεται ότι το πρόβλημα δεν θα ήταν η άδεια, αλλά ο όγκος του χάρτινου υλικού στην προκειμένη περίπτωση. Το ενημερωτικό έντυπο, όμως, το οποίο μπορεί κιόλας σε ορισμένες περιπτώσεις και να μοιραστεί, στοχεύει πρωτίστως να καταστεί ένα βοήθημα στα χέρια εν εγρηγόρσει γυναικών – με πρώτες, αν όχι και καλύτερες, τις «λυκειάδες» – προκειμένου να συνδράμουν κάποιες άλλες, λιγότερο ενημερωμένες και πιο ευάλωτες. Συναφής είναι και η άλλη πρόταση του ΛΕ Κέρκυρας για «μικρά σποτ στην τηλεόραση με διαφορετικό περιεχόμενο, που θα δίνουν μια γρήγορη και ευκολονόητη συμβουλή/ γνώση διαχείρισης δύσκολων ή ακόμη και βίαιων γεγονότων στη ζωή μιας γυναίκας».

Το ΛΕ Κιάτου επισημαίνει ότι «εδώ και πολλά χρόνια έχει συμπεριλάβει στις δράσεις του την Βιωματική Ομάδα Ενηλίκων, με επιστημονικούς συνεργάτες από τη ΔΙΟΛΚΟ (Κέντρο Πρόληψης Εξαρτήσεων και Προαγωγής Ψυχοκοινωνικής Υγείας Περιφερειακής Ενότητας Κορινθίας), στόχος της οποίας είναι η διερεύνηση, συζήτηση, αντιμετώπιση και επίλυση προβλημάτων που αφορούν την σημερινή γυναίκα και την ευρύτερη οικογένειά της. **Στην ομάδα μετέχουν μόνον γυναίκες όλων των ηλικιών και όλων των κοινω-**

νικών στρωμάτων με αποτέλεσμα εκείνες που προέρχονται από το αγροτικό κυρίως περιβάλλον (που αποτελεί την πλειονότητα της περιοχής) να εξωτερικεύουν τα προβλήματά τους, να απελευθερώνονται και εν γένει να αντιμετωπίζουν πιο αισιόδοξα και πιο δυναμικά τη ζωή τους». Το ΛΕ Κιάτου, τονίζει ότι η δράση αυτή έχει γενική αποδοχή και ότι «κάθε χρόνο όλες οι γυναίκες ανυπομονούν για την έναρξή της».

Το ΛτΕ Κω στο δικό του μήνυμα υπογραμμίζει το θλιβερό γεγονός ότι «καθημερινά επιβεβαιώνεται ότι **το υπ' αριθμόν ένα πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες σήμερα είναι η ενδοοικογενειακή βία**» και συμφωνεί ότι «για την εξάλειψη του φαινομένου απαιτείται και η εξάλειψη του “νομικού αναλφαριθμητισμού” των γυναικών και αυτό θα επιτευχθεί μόνον με την ενημέρωση ως προς τα δικαιώματά τους». Το Παράρτημα της Κω, λοιπόν, σε συνεργασία και με άλλες Γυναικείες Οργανώσεις στο νησί, συμμετέχει στην ενημέρωση αυτή, μαζί με ειδικούς επιστήμονες, είτε με ομιλίες είτε και με την έκδοση ενημερωτικών φυλλαδίων ή και με σποτ στην τοπική τηλεόραση, αλλά και ενισχύοντας οικονομικά παρόμοιες δράσεις όταν και όπου αυτό απαιτείται, στο πλαίσιο των δυνατοτήτων του.

Το ΛτΕ Λήμνου δίνει έμφαση στις «διαφορετικές όψεις της μητρότητας» και στην ανάγκη που υπάρχει για «προσαρμοσμένη στήριξη». Με δυο λόγια, για τη στήριξη της μητέρας που μεγαλώνει παιδί με διαφορετικές/ειδικές, ίσως, ανάγκες και που αντιμετωπίζει πάρα πολλές δυσκολίες, (ιδίως αν πρόκειται και για μονογονεϊκή οικογένεια), και με δεδομένη την έλλειψη υποδομών που υποστηρίζουν την συμπερίληψη τόσο στο σχολείο όσο και στις εξωσχολικές δραστηριότητες του παιδιού και γενικά στην τοπική κοινωνία, δεδομένου ότι δεν υπάρχει πραγματική στήριξη από την πολιτεία. Ο λόγος είναι για τα απλούστερα: ράμπες, εκπαιδευμένο σχολικό προσωπικό, απαραίτητες υπηρεσίες κ.λπ., με αποτέλεσμα η απαιτούμενη παράλληλη στήριξη για το παιδί να αναλαμβάνεται αποκλειστικά από τη μητέρα, ή - χειρότερα ακόμη - αν εκείνη δεν είναι σε θέση, να περιθωριοποιείται το παιδί περισσότερο. Συχνά, οι καταστάσεις αυτές οδηγούν τόσο τη μητέρα όσο και το παιδί σε κοινωνική απομόνωση, καθώς πολύ πιο συχνά επίσης ο πατέρας δίνει προτεραιότητα στις επαγγελματικές του δραστηριότητες. Οι μητέρες πάλι, από τη μεριά τους, έχουν να διαχειριστούν τα ταμπού και τον ρατσισμό, μέχρι και κριτική από το οικογενειακό και το ευρύτερο περιβάλλον, ενώ οι ίδιες καλούνται να προχωρήσουν σε προσωπικές θυσίες που ξεπερνούν τα

συνήθη δεδομένα της μητρότητας. Οι μητέρες αυτές, πέρα από την κοινωνική απομόνωση που μπορεί να υφίστανται, και αυτές και τα παιδιά τους, παρουσιάζουν συμπτώματα άγχους και κατάθλιψης ακόμη, σε ποσοστά πολλαπλάσια από εκείνα που καταγράφονται στον υπόλοιπο πληθυσμό (π.χ. 50% των μητέρων με παιδιά στο φάσμα του αυτισμού πάσχουν από κλινικά διαγνωσμένη κατάθλιψη). Το ΛτΕ Λήμνου θεωρεί ότι καλύτερη ενημέρωση και κάποιες υποστηρικτικές δράσεις από το Λύκειο των Ελληνίδων μπορούν να συνδράμουν θετικά, υποστηρίζοντας τις μητέρες και σε αυτές τις ειδικές περιπτώσεις.

Το ΛτΕ Ξάνθης μάς επισημαίνει μια δύσκολη πραγματικότητα, που χρήζει ακόμη μεγαλύτερης προσοχής αν ληφθεί υπόψη η ιδιαιτερότητα αυτού του ακριτικού Νομού και ο πολυπολιτισμικός του χαρακτήρας, που διακρίνεται πιο έντονα στο γυναικείο στοιχείο του πληθυσμού του. Σε σχετικό μήνυμά του που υπογράφεται από την Πρόεδρο και την Ειδική Γραμματέα, υπογραμμίζεται ότι στον Νομό Ξάνθης, πέραν της Αστυνομίας, δεν υπάρχουν δομές στις οποίες μπορεί να απευθυνθεί μια γυναίκα για να ζητήσει πληροφόρηση και βοήθεια, ιδιαίτερα για ζητήματα ενδοοικογενειακής βίας, ψυχικής υγείας και ναρκωτικών (θέμα που αφορά κυρίως τις νεότερες γενιές, ασχέτως φύλου). Το ΛτΕ Ξάνθης κρίνει ότι στον τομέα της ενημέρωσης «τα κατά τόπους Παραρτήματα του Λυκείου των Ελληνίδων θα μπορούσαν να συμβάλουν σημαντικά» και είναι έτοιμο να αναλάβει το δικό του μερίδιο ευθύνης στον γεωγραφικό χώρο όπου δραστηριοποιείται.

Το ΛτΕ Πύργου εστιάζει στη **στήριξη μονογονεϊκών οικογενειών** στις οποίες οι γυναίκες έχουν να αντιμετωπίσουν περισσότερα προβλήματα –σε σχέση με τις άλλες– κυρίως σε θέματα ανατροφής των παιδιών. Επίσης εστιάζει σε **θέματα υποστήριξης γυναικών αγροτικών πληθυσμών** των χωριών της περιοχής, ιδιαίτερα των πιο απομακρυσμένων από τα αστικά κέντρα, όπου οι γυναίκες έχουν ανάγκη να ακουστεί η φωνή τους και να στηριχτούν στη ζωή τους. Η κλειστή κοινωνία των χωριών τις αναγκάζει πολλές φορές να μην μπορούν να κάνουν όσα επιθυμούν ή να γίνονται θύματα μιας βίας, που διογκώνεται δυστυχώς και στην ύπαιθρο και στα αστικά κέντρα. Ένα ειδικό θέμα της Ηλείας είναι η έντονη παρουσία των **Ρομά**, στους πληθυσμούς των οποίων παρατηρούνται φαινόμενα εκμετάλλευσης των γυναικών, που γίνονται μητέρες σε εφηβική ηλικία, συχνά εγκαταλείπουν τα παιδιά τους, ενώ δεν έχουν ούτε ιατρική περίθαλψη. Γυναίκες που σε αυτές

διαπιστώνεται όχι απλώς «νομικός αναλφαβητισμός» αλλά στερούνται οιασδήποτε μόρφωσης έστω και της βασικής (γραφής και ανάγνωσης) και που μετά βεβαιότητας υφίστανται πολλαπλές διακρίσεις, στερήσεις, βίαιες συμπεριφορές. Πολλές φορές ουδόλως τις αντιλαμβάνονται και άλλες φορές τις αποδέχονται, τις αφομοιώνουν και δυστυχώς τις μεταφέρουν οι ίδιες στις επόμενες γενιές. Το ΛΕ Πύργου, λοιπόν, λαμβάνοντας υπόψη όλες αυτές τις παραμέτρους, δηλώνει την πρόθεσή του να ασχοληθεί επί του προκειμένου με αυτά τα θέματα, σε συνεργασία πάντα με ειδικούς επιστημονικούς, νομικούς, ιατρικούς φορείς και με τη στήριξη και αρωγή της τοπικής αυτοδιοίκησης τόσο σε επίπεδο Δήμου αλλά και Περιφέρειας. Τέλος, προτείνει την συνεργασία και συνεννόηση των Παραρτημάτων που τυχόν υπάγονται στην ίδια Περιφέρεια.

Το ΛτΕ Ραφήνας επανέρχεται στο Συνέδριο της Καβάλας για να θυμίσει ότι αυτό «αποτέλεσε το έναυσμα για τον βαθύτερο προβληματισμό, την ενεργοποίηση για στοχευμένες δράσεις που αφορούν τη γυναίκα, τα προβλήματα, τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει στον κοινωνικό, οικονομικό, εργασιακό, πολιτικό και οικογενειακό χώρο, στην επιτυχημένη υλοποίηση του πολύπλευρου ρόλου της, στην προσωπική της καλλιέργεια, μόρφωση, ανάπτυξη δεξιοτήτων». Με την γενική τούτη διαπίστωση, **δίνει έμφαση σε πολιτιστικές κυρίως δράσεις** για την ενίσχυση μιας **ιδιαίτερης ομάδας ευάλωτων γυναικών** και προτείνει την οργάνωση μουσικοχορευτικής παράστασης για **γυναίκες έγκλειστες σε φυλακές**, ενώ προτείνει και την οργάνωση μιας ημερίδας με θέμα την **κακοποίηση των γυναικών** και με ομιλητές ειδικούς επιστήμονες και επαγγελματίες.

Το ΛτΕ Ρεθύμνου, υπενθυμίζει ότι επί 50 έτη διατηρούσε με επιτυχία τμήμα που στην αρχή λειτουργούσε σαν «Σχολή Γονέων» η οποία μάλιστα, ήταν στην πόλη η πρώτη και επί σειρά ετών και η μοναδική. Κατόπιν, μετά από την δημιουργία και άλλων τέτοιων σχολών, μετονομάστηκε σε «Τμήμα Οικογενειακής και Κοινωνικής Αγωγής», που συνίστατο σε εβδομαδιαίες συναντήσεις γυναικών και ανδρών, με Πανεπιστημιακούς καθηγητές και άλλους ειδικούς. Η συγκεκριμένη δράση σταμάτησε επειδή οι καθηγητές έκριναν ότι υπάρχει πλέον υπερπληθώρα ειδικών που κάνουν την ίδια δουλειά και έκτοτε το ΛΕ Ρεθύμνου λαμβάνει τακτικά μέρος σε εκδηλώσεις που αφορούν την γυναίκα, την κακοποίησή της κ.α. και οργανώνει διαλέξεις ή εργαστήρια (συζητήσεις) με επιλεγμένους Πανεπιστημιακούς, συνήθως, ομιλητές πάνω

σε διάφορα κοινωνικά θέματα αλλά και θέματα που αφορούν την οικογένεια και την γυναίκα ειδικότερα, όπως είναι η εγκυμοσύνη, η μητρότητα, η εμμηνόπαυση κ.λπ. Το ΛΕ Ρεθύμνου πιστεύει ότι **«το πρόβλημα δεν εστιάζεται τόσο στο θέμα της ενημέρωσης, όσο της πειθούς** ώστε κάποιος να εμπιστευθεί τους ειδικούς ή τον φορέα και να τολμήσει με όλα τα ρίσκα που υποβόσκουν να προχωρήσει σε μία αλλαγή». Πιστό στα διδάγματα της Καλλιρρόης Παρρέν, και με την πεποίθηση ότι «τα δικαιώματα ενέχουν και ευθύνες, κι αυτό είναι κάτι που είθισται να διδάσκονται τα παιδιά από μικρά αλλά και να θυμούνται και οι ενήλικες και των δύο φύλων», το ΛΕ Ρεθύμνου προτείνει την οργάνωση διαλέξεων ή συζητήσεων με ειδικούς πάνω στα επίμαχα θέματα καθώς και σε θέματα έμφυλης συμπεριφοράς, συναισθηματικής νοημοσύνης κ.α. με θετικό πνεύμα και προς τα δύο φύλα. Επισημαίνει επιπλέον πόσο δύσκολη και προβληματική είναι η επαφή με γυναίκες κοινωνικών ομάδων όπως οι Ρομά και οι μουσουλμάνοι μετανάστες, και όχι μόνον, οι οποίες μπορεί μεν να έχουν πολλά προβλήματα αλλά δεν είναι διατεθειμένες να αλλάξουν, πράγμα που διαπιστώθηκε μετά από μερικές τέτοιες συναντήσεις αλλά και σε σχετικές συζητήσεις με δημόσιους φορείς. Τέλος, το ΛΕ Ρεθύμνου προχωρεί σε μια άκρως ενδιαφέρουσα παρατήρηση ως προς ορισμένες περιοχές του Νομού, στις οποίες η γυναίκα είναι σε ιδιαίτερη θέση, όπου μπορεί μια γυναίκα, σε ορισμένες περιπτώσεις, αλλού μεν να απολαμβάνει πολλών δικαιωμάτων ενώ να καταπιέζεται αφόρητα σε άλλες. Τονίζεται ότι τα μέλη του Λυκείου κατέβαλαν παλαιότερα κάποιες προσπάθειες προσέγγισης, με σχετικές εισηγήσεις και με την επιτόπια μάλιιστα συνδρομή της πανεπιστημιακής κοινότητας, αλλά χωρίς ουσιαστικά αποτελέσματα. Συμπέρασμα; «Χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή, ειδική μελέτη, γνώση και επιμονή ώστε να γίνει εφικτή μια γόνιμη κάπως προσέγγιση και να καλλιεργηθεί σιγά-σιγά πνεύμα εμπιστοσύνης, διότι οι άνθρωποι αυτοί είναι ισχυρογνώμονες, δυνατοί και ιδιαίτερος καχύποπτοι». Ο λόγος, εξυπακούεται, για τις ορεινές περιοχές του Νομού Ρεθύμνης...

Το ΛεΤΕ Σαλαμίνας, στην δική του επιστολή, αφού αναφέρεται και αυτό «στο άκρως ενδιαφέρον και εποικοδομητικό συνέδριο του Λυκείου των Ελληνίδων στην Καβάλα», εφιστά την προσοχή στο γεγονός ότι «με βάση τη θέση της γυναίκας στην τοπική κοινωνία της Σαλαμίνας, έχει διαπιστωθεί ότι δεν παρατηρούνται σημαντικές διαφορές με την αντίστοιχη των μεγάλων πόλεων Πειραιά και Αθήνας» με τις οποίες γειτνιάζει το νησί. Ειδικότερα, όμως, το ΛΕ Σαλαμίνας αναφέρει ότι επιθυμεί να εργαστεί για την **ενίσχυση**

γυναικών που μεγαλώνουν παιδιά με ειδικές ανάγκες, ενδυναμώνοντάς τες ώστε να ανταποκριθούν στο μεγάλο βάρος που συνεπάγεται η ανατροφή, η διαπαιδαγώγηση και η ένταξη των παιδιών αυτών στην κοινωνία. Στο πρόγραμμα του ΛΕ Σαλαμίνας είναι η οργάνωσης σχετικής εκδήλωσης (που θα περιλαμβάνει ομιλίες και εκπαιδευτικό σεμινάριο) σε συνεργασία με τον τοπικό φορέα-σύλλογο που δραστηριοποιείται στο συγκεκριμένο θέμα.

Το ΛεΤΕ Σπάρτης επισημαίνει: «Ο Δήμος Σπάρτης είναι ένα μωσαϊκό αστικών, ημιαστικών και αγροτικών περιοχών, όπως πολλοί δήμοι της ελληνικής περιφέρειας. Δεν υπάρχουν μεγάλες ομάδες μεταναστών, υπάρχουν ωστόσο **αρκετές αλλοδαπές γυναίκες**, οι οποίες ζουν και εργάζονται στην ευρύτερη περιοχή και έχουν δημιουργήσει οικογένειες. Αυτό που έχουμε διαπιστώσει, είτε από προσωπική γνώση είτε από την επικοινωνία μας με κοινωνικούς φορείς, είναι ότι πολύ συχνά οι γυναίκες αυτές αντιμετωπίζουν δυσκολίες λόγω της εξάρτησής τους από τους συζύγους τους (π.χ. έρχονται στην Ελλάδα ως εξαρτώμενα μέλη, χωρίς δικά τους έγγραφα) και είναι πολύ δύσκολο για αυτές να καταφέρουν να ανεξαρτητοποιηθούν, αν υπάρξει ανάγκη. Κατά συνέπεια είναι δύσκολη και η εύρεση νόμιμης εργασίας, με αποτέλεσμα να καταφεύγουν στην αδήλωτη εργασία και να είναι ανασφάλιστες. Εάν δε, επιθυμούν να αποχωρήσουν από το γάμο τους, έχουν να αντιμετωπίσουν πολλές δυσκολίες μέχρι να μπορέσουν να αποκτήσουν δική τους «ταυτότητα». Πέρα από αντικειμενικές δυσκολίες- όπως η γλώσσα- πολλές φορές έρχονται αντιμέτωπες και με εκδικητικές συμπεριφορές από τους συζύγους. Όταν μάλιστα υπάρχουν και παιδιά στην οικογένεια, η καθημερινότητά τους μετατρέπεται σε Γολγοθά». Το ΛΕ Σπάρτης επισημαίνει και «το στρες που νιώθουν πολλές **γυναίκες-εργαζόμενες-μητέρες** (ανεξάρτητα από κοινωνική τάξη, βιοτικό επίπεδο, εθνικότητα) από την πολυπλοκότητα και την αλληλοεπικάλυψη των πιο πάνω «ρόλων», που δημιουργούν έντονα συναισθήματα ανεπάρκειας, άγχος, νεύρα, ακόμα και κατάθλιψη. Η σύγχρονη γυναίκα έχει αναλάβει τόσα πολλά, χωρίς να έχει πάντα την οικογενειακή υποστήριξη που χρειάζεται. Σε μια κοινωνία δε, όπως η σπαρτιατική, η οποία είναι αρκετά παραδοσιακή, το φαινόμενο είναι πιο έντονο. Οδηγούμαστε έτσι σε γυναίκες εξουθενωμένες και πολλές φορές αποπροσανατολισμένες.

Σε ό,τι αφορά τις γυναίκες ξένης υπηκοότητας, χρειάζεται να γίνει μια προσπάθεια ενσωμάτωσής τους, με έναν τρόπο που θα τους επιτρέπει να συνεισφέρουν στην τοπική κοινωνία με όσα γνωρίζουν και μπορούν να μας δείξουν (π.χ. στοιχεία του δικού τους πολιτισμού: συνταγές, τραγούδια, έθι-

μα κ.λπ.). Σε κάθε περίπτωση πάντως είναι απαραίτητη η ψυχική και συναισθηματική ενδυνάμωση των γυναικών και η ενημέρωσή τους για τα εργασιακά, κοινωνικά και ατομικά τους δικαιώματα. Ιδιαίτερη έμφαση και στήριξη πρέπει να δοθεί στο μητρικό ρόλο της σύγχρονης γυναίκας, καθώς έχει άμεσο αντίκτυπο στα τέκνα της οικογένειας». Καταλήγοντας, το ΛΕ Σπάρτης εκφράζει την άποψη ότι «φορείς που θα μπορούσαν να συνδράμουν σε μια τέτοια προσπάθεια είναι η τοπική Εκκλησία οι κοινωνικές υπηρεσίες του Δήμου, το Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης της Περιφέρειας, το Κέντρο πρόληψης Λακωνίας «Δίαυλος» και ο Δικηγορικός Σύλλογος Σπάρτης».

Το ΛεΤΕ Χάλκης, είναι ίσως εκείνο που φέρνει το πιο αισιόδοξο μήνυμα. Αφού συγχαίρει την Πρόεδρο του Κεντρικού Λυκείου «για την πρωτοβουλία σας να δώσετε μια τόσο παραγωγική συνέχεια στο επιτυχημένο 21^ο Συνέδριο του Λυκείου των Ελληνίδων στην Καβάλα», προχωρεί σε αυτό που ονομάζει «εντοπισμό των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες της τοπικής κοινωνίας», της οποίας αρχικά επιθυμεί να προσδιορίσει «τα ποιοτικά χαρακτηριστικά». Και υπογραμμίζει: «Ως πληθυσμό του νησιού θα χαρακτηρίζαμε το σύνολο των ανθρώπων που διαμένουν στο νησί τους χειμερινούς μήνες. Αριθμητικά **ο πληθυσμός δεν υπερβαίνει τα 300 άτομα ελληνικής και αλβανικής καταγωγής**. Οι οικογένειες αλβανικής καταγωγής **έχουν ενταχθεί πλήρως στην τοπική κοινωνία**. Πρόκειται για οικονομικούς μετανάστες που κατάφεραν να ευδοκιμήσαν επαγγελματικά εδώ στο νησί. Οι άνδρες δραστηριοποιούνται κυρίως στον τομέα της οικοδομής και της εστίασης. Οι γυναίκες απασχολούνται στον τομέα της καθαριότητας των τουριστικών καταλυμάτων αποκλειστικά τους καλοκαιρινούς μήνες. Θα λέγαμε πως πρόκειται για μια ομάδα ανθρώπων ιδιαίτερης εργατικότητας, προθυμίας και συνέπειας. Δεν παρατηρούνται προστριβές, ούτε φαινόμενα εκμετάλλευσης και ανασφάλιστης εργασίας. **Τα παιδιά φοιτούν σε όλες τις σχολικές βαθμίδες και η παρουσία τους εξασφαλίζει την διατήρηση της σχολικής μονάδας**. Εξάλλου, πρέπει να αναφερθεί ότι **στην τοπική κοινωνία δε παρατηρούνται περιστατικά άσκησης βίας καθώς και άλλα φαινόμενα κακοποιητικής συμπεριφοράς απέναντι στις γυναίκες**. Ωστόσο, παρατηρώντας τον παιδικό πληθυσμό, πρέπει να επισημανθεί η **ανάγκη στήριξης της ντόπιας γυναίκας ως μητέρας**. Η ελλιπής γνώση της ελληνικής γλώσσας καθιστά αδύνατη την παρακολούθηση της μελέτης των παιδιών, ιδιαίτερα των πρώτων τάξεων του Δημοτικού. Οι γονείς καταφεύγουν σε

δασκάλους για ενισχυτική διδασκαλία, για να συμπληρώσουν τη δουλειά των εκπαιδευτικών στο σχολείο στο πλαίσιο του θεσμού του ολοήμερου, όπου μία / ένας εκπαιδευτικός αντιστοιχεί σε περισσότερα από 20 παιδιά, ενώ παρατηρείται και μεγάλος αριθμός μαθητών με μαθησιακές δυσκολίες όπως δυσλεξία, δυσαριθμησία και διάσπαση προσοχής. Οι γονείς αργούν να απευθυνθούν σε ειδικούς, πρώτον διότι υπάρχει έλλειψη στο νησί και δεύτερον επειδή οι ίδιοι έχουν ελλιπή ενημέρωση. Παράλληλα, παρατηρούνται και κρούσματα αποκλίνουσας συμπεριφοράς από πλευράς των παιδιών και εφήβων, ενώ έχουν καταγραφεί περιστατικά bullying και παραβατικής συμπεριφοράς ήδη από τις τάξεις του Δημοτικού. Κυρίαρχη και καθοριστική στην εμφάνιση των παραπάνω προβλημάτων είναι η αντίληψη πως ο γονεϊκός ρόλος περιορίζεται στην διασφάλιση υλικών αγαθών. Ιδιαίτερα για τις μητέρες, το ΛΕ Χάλκης κρίνει απαραίτητη την **δημιουργία ενός φορέα στήριξης με κοινωνικές λειτουργούς αλλά και ειδικούς ψυχικής υγείας**. Προτείνει, λοιπόν, την δημιουργία ομάδων, όπου μέσω της συζήτησης η γυναίκα θα έχει τη δυνατότητα να μοιραστεί τους φόβους, τις ανασφάλειές της αλλά και τις επιτυχίες με άλλες γυναίκες που αντιμετωπίζουν ανάλογα θέματα.

Παράλληλα η δημιουργία ενός φορέα **εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας** είτε μιας άλλης ξένης γλώσσας επίσης θα τη διευκόλυνε σημαντικά στον εργασιακό της χώρο. Επιπρόσθετα κρίνεται απαραίτητη η παροχή μαθημάτων πληροφορικής για την απόκτηση πιστοποιημένης γνώσης. Τέλος, το ΛΕ Χάλκης κάνει λόγο και για καλλιέργεια της φιλιανγνωσίας και της παραδοσιακής και άλλης μουσικής, όλα – μαζί με τα παραπάνω- πράγματα που το ίδιο το ΛΕ Χάλκης, όπως και κάθε άλλο Παράρτημα, μπορεί ενδεχομένως, αν όχι πλήρως να αναλάβει, τουλάχιστον να παρακινήσει, συμμετέχοντας ενεργά στην υλοποίησή τους.

Πέρα από τις παραπάνω γραπτές προτάσεις που υποβλήθηκαν στο Κεντρικό Λύκειο των Ελληνίδων, εξαιρετικό ενδιαφέρον είχαν και οι σχετικές απόψεις που διατυπώθηκαν κατά την διάρκεια της Συνεδρίασης των Προέδρων των απανταχού Λυκείων των Ελληνίδων, τόσο των Παραρτημάτων όσο και των Γραφείων του Εξωτερικού. Όλες οι Πρόεδροι που πήραν τον λόγο, και ήσαν πολλές, ανέπτυξαν σημαντικά επιχειρήματα και κατέθεσαν πολύτιμες εμπειρίες σχετικά με το επίμαχο ζήτημα της θέσης και των δικαιωμάτων της γυναίκας, αλλά και των διακρίσεων των οποίων γίνεται θύμα στις σύγχρο-

νες κοινωνίες (οι οποίες, πολύ συχνά, είναι λιγότερο προηγμένες από ό,τι μοιάζουν). Ένα παράδειγμα; Η Πρόεδρος του **ΛτΕ Καστελλορίζου** κ. Κυριακή Ντάφλου μίλησε για την ιδιαίτερη διάκριση την οποία υφίσταται – ακόμη και από γυναίκες! – όταν της προσάπτουν ότι «έτσι κι αλλιώς, δεν κάνει τίποτα, αφού δεν εργάζεται»! Δηλαδή, δεν έχει εξαρτημένη εργασία, επειδή, κατά τα άλλα, έχει φέρει στον κόσμο επτά (7) παιδιά, σε μια μικρή, ακριτική και άκρως ευαίσθητη εθνικά περιοχή. Η καθημερινή φροντίδα τους και η ανατροφή τους δεν αποτελούν προφανώς «εργασία» σε μία χώρα γεωγραφικά διάσπαρτη και με τεράστιο δημογραφικό πρόβλημα επιπλέον.

Σημείωση: Χωρίς εξαίρεση, όλες οι Πρόεδροι συμφώνησαν με την πρόταση της κ. Μαρίας Παπαμάρκου να αναληφθεί μια ουσιαστική και συγκεκριμένη δράση επί του προκειμένου. Δηλαδή, να χαραχθεί μια κατευθυντήρια γραμμή και να υπάρξει ένα βοήθημα προκειμένου τα Λύκεια – κυρίως τα Παραρτήματα – να μπορούν να πληροφορήσουν και να στηρίξουν τις γυναίκες που χρειάζονται *αυτήν* την πληροφόρηση και *αυτήν* την στήριξη. Και είναι πολλές, ιδίως έξω από τα μεγάλα αστικά κέντρα. Ο σχετικά σύντομος τούτος οδηγός εκπονήθηκε από το Κεντρικό Λύκειον των Ελληνίδων ως άμεση ανταπόκριση σε τούτο το επίκαιρο και επιτακτικό αίτημα.

Η σύνταξη του παρόντος κειμένου υπό τον τίτλο
Έχω δικαιώματα και θέλω να τα ξέρω
πραγματοποιήθηκε από το Λύκειον των Ελληνίδων,
κατόπιν πρωτοβουλίας της Προέδρου και του Διοικητικού Συμβουλίου,
και με πρωταρχικό αποδέκτη τα μέλη του Λυκείου στην Αθήνα και τα μέλη
των Παραρτημάτων του σε όλη την Ελλάδα.

Το κείμενο στοιχειοθετήθηκε στο Λύκειον των Ελληνίδων
με τη συμβολή της διοικητικής του διευθύντριας κ. Χαράς Δένδια.
Η σελιδοποίηση και η τελική επιμέλεια της έκδοσης πραγματοποιήθηκαν
από τον κ. Βαγγέλη Κούτρια της ΚΑΠΑ Εκδοτικής.

Το συγκεκριμένο ψηφιακό πόνημα,
το οποίο παραμένει αυστηρά εκτός εμπορίου,
βρίσκεται αναρτημένο και στην ιστοσελίδα του Λυκείου των Ελληνίδων
<https://lykeionellinidon.com>